

Tansu Çiller
Devlet Bakanı

Sümer Oral
Maliye ve
Gümrük Bakanı

Mehmet Moğultay
Çalışma ve
Sosyal Güvenlik Bakanı

Tahir Köse
Sanayi ve
Ticaret Bakanı

Yorumlar

Prof. Asaf Savaş Akat
Prof. Erdoğan Alkin
Prof. Gülten Kazgan
Prof. Salih Neftçi

100 Günde Türkiye Ekonomisi

İstanbul Hilton 16 Mart 1992

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

100 Günde Türkiye Ekonomisi

**İSTANBUL
NİSAN 1992**

(Yayın No. TÜSİAD-T/92, 4-151)

Cumhuriyet Cad. Ferah Apt., 233/9-10, 80230 Harbiye/İstanbul
Telefon: 240 12 05 • 246 24 12 • Telefax: 247 00 82

**Bu raporun tamamı veya bir bölümü
TÜSİAD "100 Günde Türkiye Ekonomisi"
referansı yazılmak kaydıyla yayınlanabilir.**

**İyi Şeyler
Yayıncılık Yapım ve
Tic. Ltd. Şti.**

**Basıldığı Yer
Detay Basım Ltd. Şti.**

ÖNSÖZ

TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği), kuruluşundan bu yana Türk ekonomisindeki gelişmeleri değerlendirmekte, tartışma ortamının yaratılması amacıyla çeşitli toplantılar düzenlemekte, önem ve özelliklerine göre zaman zaman güncel ve ekonomik konularda yayınlar yapmaktadır.

"100 Günde Türkiye Ekonomisi" adlı yayın, 20 Ekim 1991 seçimleri ile görev başına gelen yeni Hükümetimizin sayın Bakanlarının, TÜSİAD üyelerinin ve basın mensuplarının katıldığı 16 Mart 1992 tarihinde İstanbul Hilton Oteli'nde TÜSİAD tarafından düzenlenen toplantıda yapılan konuşmaları içermektedir. Toplantıya katılan Devlet Bakanı Sayın Tansu Çiller, Maliye ve Gümrük Bakanı Sayın Sümer Oral, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Sayın Mehmet Moğultay ve Sanayi ve Ticaret Bakanı Sayın Tahir Köse, Hükümetin ilk 100 günlük icraatları ile ilgili açıklamalarda bulunmuşlar ve daha sonra üyelerimizin çeşitli sorularını cevaplandırmışlardır.

Prof. Asaf Savaş Akat'a, Prof. Erdoğan Alkin'e, Prof. Gülten Kazgan'a ve Prof. Salih Neftçi'ye Hükümetin ilk 100 günü ile ilgili olarak yaptıkları yorum ve değerlendirmeler için teşekkür ederiz.

Kamu yararına çalışan gönüllü bir özel sektör kuruluşu olan TÜSİAD, yayınlarında bilimsel ve tarafsız kalmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle raporda belirtilen değerlendirmelerin, Kuruluş'un resmi görüşü veya üyelerin görüşleri ile doğrudan ilişkisi söz konusu değildir.

NİSAN 1992

İÇİNDEKİLER

TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

Bülent Eczacıbaşı'nın açış konuşması 7-10

Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral'ın konuşması 11-19

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

Mehmet Moğultay'ın konuşması 21-28

Sanayi ve Ticaret Bakanı Tahir Köse'nin konuşması 29-33

Devlet Bakanı Tansu Çiller'in konuşması 35-43

TÜSİAD Üyeleri'nin Bakanlara soruları ve yanıtlar 45-54

HÜKÜMETİN 100 GÜNLÜK İCRAATININ DEĞERLENDİRMESİ 55

Prof. Asaf Savaş Akat'ın değerlendirmesi 57-67

Demirel Hükümeti'nden ekonomide neler bekleyebiliriz?

Prof. Erdoğan Alkin'in değerlendirmesi 69-73

100 günün değerlendirmesi

Prof. Gülten Kazgan'ın değerlendirmesi 75-82

Hükümetin 100. gününde hedeflere ilişkin gerçekleştirmeler

Prof. Salih Neftçi'nin değerlendirmesi 83-87

EKONOMİK GÖSTERGELER 89

Aylık Sanayi Üretim Endeksi 91

Dış Ticaret 93

Çeşitli Yatırım Araçlarının 12 Aylık Getirilerinin Gelişimi 95

İMKB Endeksi ve İşlem Hacmi 97

Fiyat Endeksleri (Aylık Artış Oranı) 99

Fiyat Endeksleri (12 Aylık Artışlar) 101

Döviz Rezervleri 103

Parasal Büyüklükler 105

Toplam Mevduat ve Banka Kredileri 107

Konsolide Bütçe Gelir ve Giderleri 109

**TÜSİAD
YÖNETİM KURULU BAŞKANI
BÜLENT ECZACIBAŞI'NIN
AÇIŞ KONUŞMASI**

Sayın Bakanlar, TÜSİAD'ın sayın üyeleri, değerli konuklar, basın değerli mensupları,

Erzincan depremi hepimize büyük acı veren felaketler zincirine eklenen son halka oldu. Hayatlarını kaybedenlere Tanrı'dan rahmet diliyor, yaralarının en kısa zamanda sarılması ümidi ile felakete uğrayan yurttaşlarımızın acılarını paylaşıyoruz.

Değerli Konuklar,

Hükümetimiz 10 Mart tarihinde, güven oylamasından bu yana 100. gününü doldurmuş oldu. Ekonomi alanında hükümetimizin bu dönem içinde uygulamaya koymuş olduğu kararları ve önümüzdeki aylar için yapılmakta olan hazırlıkları, ekonominin yönetiminde en üst düzeyde sorumluluk taşıyan Sayın Bakanlarımızın katılımıyla bir bütün olarak değerlendirmekte büyük yarar olacağını düşündük. Devlet Bakanımız Sayın Prof. Dr. Tansu Çiller, Maliye ve Gümrük Bakanımız Sayın Sümer Oral, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanımız Sayın Mehmet Moğultay, Sanayi ve Ticaret Bakanımız Sayın Tahir Köse, çok yoğun çalışmaları arasında vakit ayırarak toplantımızı onurlandırdılar. Kendilerine TÜSİAD adına pek çok teşekkür ediyorum.

Sayın Bakanlarımızı dinlemeden, burada yüz günün sonuçları ile ilgili herhangi bir ön değerlendirme yapmanın yersiz olacağı görüşündeyim. Ancak bu toplantımızın, giderek yaygın biçimde paylaşıldığını gördüğümüz bazı kaygılara ışık tutacağını umduğumuzu belirtmek istiyorum. Geçirdiğimiz yüz gün içinde ekonomide yapılanların, birincisi ekonomik önlemlerin uygulamaya konmasındaki sürat ve zamanlama, ikincisi ise bu önlemlerin ilgili kesimlerce tartışılmasındaki yetersizlikler açısından bazı eleştirilere hedef olduğunu izliyoruz.

Ekonomideki sorunlarımızın yüz günde çözümlenemeyeceğinin bilincindeyiz. Karşı karşıya bulunduğumuz yapısal sorunlar, sabırlı çalışmalar gerektirecek, bu çalışmaların meyvaları önümüzdeki aylarda ve yıllarda alınacaktır. Hiç kuşkusuz önemli olan, kararların gerçekte hiçbir anlam taşımayan, 100 gün, 200 gün gibi kısıtlamaların zorlamasıyla ve aceleyle alınması değil, yeterince düşünülmüş, tartışılarak ve doğru yönde alınmasıdır. Bu nedenle biz, hepimizin bir ölçüde paylaşmakta olduğumuz sabırsızlıktan kendimizi sıyırmaya çalışıyor, önümüzdeki dönemde atılacak sağlam ve doğru adımların geçmiş dönemdeki gecikmelerin olumsuz etkilerini süratle gidereceğine inanıyoruz.

Diyalog konusunda ise böyle bir toplantıda bugün bizlerle beraber bulunan Sayın Bakanlarımıza, veya hükümetimizin bizlere kapılarını her zaman açık tutan herhangi başka bir üyesine bir eleştiri yöneltmek, herhalde haksızlıkların en büyüğü olacaktır. Ancak kurumlaşmış diyalog platformlarının hâlâ oluşturulmadığına, Sayın Bakanlarımızın ve bürokratlarımızın büyük bir iyi niyet içersinde, özel sektörü temsil eden çeşitli kurumlarla ayrı ayrı yapılan toplantılarda çok zaman kaybettiklerine, zamanlaması ve

düzeni belli olmayan bu görüşmelerden çok sınırlı yararlar sağlandığına belki kısaca değinmekte yarar vardır. Yeni yasalara ilişkin hazırlıklarda ilgili kesimlerin katkılarının zamanında sağlanamaması halinde, toplumda gereksiz gerginliklerin ortaya çıktığını görüyoruz. Güncel bir örneğine çalışma yasaları ile ilgili düzenlemelerde tanık olduğumuz bu durumun, diyalog mekanizmalarının zamanında işletilmesi ile kolayca önlenebileceğine inanıyoruz. Önümüzdeki dönemde gündeme gelecek olan vergi yasaları ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığımızca hazırlıkları sürdürülen antitröst yasası, veya rekabet yasası konusunda özel kesimi temsil eden kuruluşlarla vakit geçirmeden yoğun bir görüş alışverişine girilmesinin yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

Sayın Bakanlar, Değerli Konuklar,

Sözlerimi bitirmeden önce, ekonomik programın başarısı açısından kritik önem taşıdığına inandığımız üç konuya değinmek istiyorum. Önümüzdeki dönemde tüm dikkatleri üstünde toplayacak olan bu üç kritik alan, vergi yasaları, özelleştirme ve çalışma yasalarıdır. Vergi alanında yapılacak düzenlemeler başarılı olduğu takdirde ekonomimizin temel sorunlarının çözümü yönünde önemli bir adım atılmış olacaktır. Aynı şekilde istikrarlı ve verimli bir ekonomik yapıya kavuşmamızın bir başka önkoşulu da, özelleştirme alanında süratli ve kararlı bir programın artık tüm duraksamalara son verecek biçimde uygulamaya konmasıdır. Nihayet, iş güvencesinde yeni önlemler getiren yasa taslağı son şeklini alırken, yeni bir üretim ve yatırım atılımını engelleyecek, işsizlik sorununun daha da büyümesine neden olacak düzenlemelerden özenle kaçınılması, ekonomide hedeflenen sonuçlara ulaşılabilmesi için en üst düzeyde önem taşımaktadır.

Bizi onurlandıran Bakanlarımıza ve toplantımıza katılan konuklarımıza bir kere daha teşekkür ediyor, sözü Maliye Bakanımız Sayın Sümer Oral'a bırakıyorum.

**MALİYE VE
GÜMRÜK BAKANI
SÜMER ORAL'IN
KONUŞMASI**

Sayın Başkan, TÜSİAD'ın değerli yöneticileri, kıymetli üyeleri, değerli konuklar, basınımızın ve TRT'nin değerli temsilcileri, hepinizi sevgiyle selamlarım.

TÜSİAD'ı hükümetimizin kuruluşundan bu yana geçen 100. gününde ekonomiyi ve çalışma hayatı ile ilgili konuları tartışma amacıyla böyle bir zemin tertip etmiş olmasından dolayı hem kutluyorum hem de teşekkür ediyorum. Gerçekten Türkiye'de Ocak, Şubat ve Mart ayları Türk ekonomisi bakımından, özellikle Türk ekonomisini yönlendirmede alınacak kararlar bakımından fevkalade önemli bir döneme isabet etmektedir. Nitekim TBMM'de halen Türkiye Cumhuriyeti'nin 1992 yılı konsolide bütçesi genel kurulda tartışılıyor. Takriben 9-10 gün daha devam edecek ve 25 Mart'ta bütçe kanunlaşacak ve 1 Nisan'dan itibaren de yürürlüğe girecek. 1991 erken seçim takvimi ile bütçe takviminin üst üste gelmesinin bir sonucu olarak bütçe müzakereleri 3 ay kadar bir gecikmeye sebep oldu. Ama o müzakerelerin de sonuna gelmiş bulunuyoruz. Mecliste bütçe görüşülürken İstanbul'da da TÜSİAD'ın hazırlamış olduğu bu zeminde Türk ekonomisinin tartışılmasını fevkalade isabetli bir raslantı olarak mütalaa ediyorum.

Türk kamu idaresinin, ekonomi idaresinin, en büyük hedefi ekonomide istikrar sağlamak olmalıdır ve öyledir. Çünkü ana hedefi ortaya koyacaksınız, o hedefe ulaşmak için kullanacağınız araçları tespit edeceksiniz ve onları uygulamaya koyacaksınız. Bugün Türk ekonomisinin en büyük ihtiyacı kalıcı bir istikrara sahip olmasıdır. Dolayısıyla ekonomi yönetimi de hükümet te bu hedefi gerçekleştirmek için büyük çaba içersindedir. İstikrar her şeyden evvel fiyat istikrarı ile başlar. Yani enflasyonu makul düzeye getirmekle istikrar başlayacaktır. Sadece fiyatları kontrol altına almak ve onu makul bir düzeye çekmek de yeterli olmayacak. Çünkü Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri hızlı sayılabilecek bir nüfus artışına sahip olmasıdır. Türkiye yüzde 2.4'lere varan bir nüfus artışı ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla bunu kompanse edecek bir büyümeye de sahip olması gerekir. Yani hem fiyat istikrarı olacak, hem de büyüme olacak. Büyüme de nüfus artışının üzerinde olacak. Dolayısıyla istikrar içersinde bir büyümenin gerçekleştirilmesi lazım. Çünkü gerek fiyat artışları yani enflasyon dediğimiz müesese, gerekse büyüme ekonominin bir sonucudur. Yani bunlar münferiden tek başına olaylar değildir. Hükümetlerin uyguladığı ekonomik ve mali politikaların sonunda bu neticeler elde edilir. Ve sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada gerek büyüme, gerek fiyat artışları ve enflasyon, ekonominin performansını gösteren anlamlı ve önemli endikatörlerdir.

Türkiye son dört yılın üçünde nüfus artışlarının altında bir büyümeyle karşı karşıya kalmıştır. DİE'nin en son kullandığı yeni verilere göre, son 4 yılın üçünde büyüme nüfus artışının altında kalmıştır. Bu, tabii ülkenin refah seviyesinden fedakarlık etmesi ve gelir seviyesinin, satınalma gücünün bir yıl önceye nazaran düşmesi anlamına gelir.

Ekonomi yönetiminin de amacı fiyat artışlarını makul seviyeye çekmek ve büyümeyi de rayına koymaya gayret sarfetmek olacaktır. Çünkü bu fiyatları makul bir seviyeye çekemediğiniz zaman uygulanacak diğer tedbirlerin de kolay kolay netice vermesi mümkün olmayacak. Esasen pazar ekonomisinde birinci şart fiyatların makul seviyede olmasıdır. Yoksa bizdeki gibi yıllardan beri vasatı %50-60 hatta 92'ye giriş hızını dikkate alırsak %60'ların üstünde %70'lere yaklaşan bir eflasyonla pazar ekonomisini uygulamak esasen mümkün değildir. Ayrıca fiyatları belli seviyeye çekmediğimiz zaman ekonomik karar mekanizmaları da işlemez. O bakımdan her tedbirin önünde bu gelmektedir. Dolayısıyla birinci derecede üzerinde durduğumuz konu budur. Bu da neyle sağlanacaktır? Yine biraz evvel bahsettiğim gibi uygulayacağınız politikalar , ekonomi ve mali alanda alacağınız tedbirlerle fiyatları makul seviyeye çekmeye çalışacaksınız. Ve sadece çekmek değil, onu kalıcı bir şekilde korumak gerekir. Yoksa belli bir dönem, 1 veya 2 ay enflasyonu aşağıya çekmişsiniz o kadar önemli bir şey değil. Kalıcı olarak enflasyonu makul bir seviyeye çekmek ve tutmak gerekir ki, ekonomi yönetiminin de üzerinde durduğu konu budur. Şüphesiz bu alanda çeşitli politikalar devreye sokulabilir. Ama bütçeler hükümetlerin bu konuda ellerinde bulunan en ciddi ve en önemli araçlarından biridir. Hükümetler uygulamak istedikleri ekonomi ve mali politikalarda büyük ölçüde bütçeleri kullanırlar. Bu da bütçenin ekonomi içersinde büyüklüğünden kaynaklanmaktadır.

1992 yılında Türkiye'nin GSMH'sı 729 trilyon civarında olacaktır. Hedef odur. Konsolide devlet bütçesi de 207.8 trilyondur. Aşağı yukarı GSMH'nın %30'una yakın bir büyüklüğe sahip bir müessese olan bütçeyle şüphesiz ki ekonomik ve mali politikada önemli düzenlemeler veya yönlendirmeler yapılabilir. Ancak şunu da kabul etmemiz gerekir ki son yıllarda bütçeler ciddi bir ekonomi politika aracı olma özelliğini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Çünkü bütçeler donmuştur. Yani bütçe rakamlarına baktığımızda fazla bir elastikiyet veya değişiklik yapma imkanınız yok. Tabii bu durum bütçe politikalarını zedelemiştir.

1992 yılı bütçesine bir göz attığımızda, harcama hedefleri olarak gördüğümüz büyüklükler şöyle bir tablo ortaya çıkarıyor. Bütçe 207.8 trilyonluk bir büyüklük ifade etmektedir. 207'nin 83 trilyonu sadece personel giderlerine ayrılmış durumdadır. Yatırımlara bütçeden ayrılmış pay 28-29 trilyona yakın bir miktardır. Bunun bir bölümü yatırımları hızlandırma fonu adı altında Maliye Bakanlığı bütçesi transfer kaleminde yer alır ve yıl içersinde aktarılır. Diyelim ki 77 trilyon da transfer harcamalarıdır. 20 trilyonu da cari giderlere ayrılan paydır. Transferler de büyük ölçüde donmuş kalemlerdir. Burada da fazlaca bir elastikiyet yok. Çünkü transferin 42 trilyon lirası iç ve dış borç faizine, 8 trilyonu vergi iadesine, 6 trilyonu KİT'lere gidiyor. Emekli Sandığı'na giden

paylar var. Yani aşığı yukarı 77 trilyonun hemen hemen %90'lık bir bölümü gene donmuş kalemlere gitmektedir.

Bu 207.8 trilyonluk bütçenin kaynağı nasıldır? Nerden karşılanacaktır? Hangi kalemlerden gelir elde edeceğiz de bunu finanse edeceğiz dediğimizde gider kalemlerine paralel olarak burada da fazla elastikiyeti olan ve sağlam kaynakların payının fazla olduğunu görmüyoruz. 1992'de 175.8 trilyonluk gelir elde edilecek. Bu 175.8 trilyonluk gelirin 140 trilyonu vergi gelirleri, 16 trilyonu vergi dışı normal gelirler, 19 trilyonu özel gelir ve fonlar. 1 trilyonluk bir kısım var; o da konsolide bütçede yer alan katma bütçeli idarelerin kendi kaynaklarıdır. Yani 1992'de devlet 207.8 trilyonluk bir harcama yapmayı öngörmüş, bunun 175 trilyonunun kaynağını buluyor. Bunun da 140 trilyonu vergi gelirleri, 32 trilyonu da açık, yani finansman ihtiyacı hissedilen kısım.

Böyle bir bütçede gördüğümüz tablo şu: Personel giderleri bütçenin %40'ına tekabül ediyor. Bu son yılların yüksek bir rakamı. Personel giderlerinin dışında bütçede yer alan en büyük kalem faiz ödemeleridir. Bu son yıl bütçelerinde ortaya çıkan en büyük gelişmedir. Normal olarak faiz ödemelerinin büyüklüğü bütçe içersinde %20'ye tekabül eden bir büyüklükte olmamıştır. 42 trilyon ne demektir dediğimizde bugün 1992 bütçesinden ödenecek sadece faiz ödemeleri, 3 sene önceki bütçenin tümüne tekabül etmektedir. Yani 3 sene önceki devletin bütün bütçesi 42 trilyon civarındaydı. Üç sene sonra sadece faiz ödemek için 42 trilyonluk bir ödeneği tahsis ediyorsunuz. 1992'de bütçeden karşılanacak yatırım harcamaları 28 trilyon, faiz ödemesi 42 trilyon. Bütçe açığı 32 trilyon, faiz ödemesi 42 trilyon.

Bunları şunun için söylüyorum; bütçenin beşte biri faiz ödemelerine ayrılmış durumda. Bütçeyi en fazla sıkıntıya sokan konu da budur. Faiz ödemelerini bütçeden çıkarsanız bütçe açık değil fazla verir hale gelecek. 32 trilyonluk bir açık var. 42 trilyonluk faiz ödemesi var. Faizi çıkardığınızda bütçe 10 trilyon civarında fazla verecek durumda. Nitekim, 1981 ve 1982 yıllarında bütçede böyle ciddi büyüklükte faiz ödemeleri yoktu. Dolayısıyla bütçenin üzerindeki en büyük kısıtlama buradan kaynaklanmaktadır. Şöyle bir ayrı baktığımızda 140 trilyon vergi topluyorsunuz, 42 trilyon faize veriyorsunuz. Dolayısıyla her 100 lira verginin 30 lirası doğrudan doğruya bütçenin hizmet tertiplerine değil de doğrudan doğruya faize gitmektedir. Bu fevkalade önemli bir endikatördür.

1992 yılında devlet katma değer vergisinden 41.7 trilyon gelir ummaktadır. Yani Türkiye 1992 yılında topladığı bütün katma değer vergisini ancak faize verebilecek. Esasında bizim Hazineimizin normal olarak devletin gelirleri ile giderleri arasında yıl içersindeki farklılığı gidermek için bir faaliyet göstermesi lazımdır. Fonksiyonu budur. Ama son yıllarda Hazine, adeta ikinci bir Gelirler Genel Müdürlüğü gibi bütçenin finansmanı

için kaynak bulmuş. Ama borç şeklinde bulmuş. İşte şimdi bunların faturası 1992 bütçesine, 3 sene önceki bütçenin tamamı kadar bir büyüklükle fatura olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ne yapılması lazım? Önümüzdeki günlerde faiz yükünü, bütçenin finansmanında borçlanmayı gitgide azaltmak lazım. Gün gelmiştir 100 lira borç alınmıştır, ertesi sene sadece fazını ödemek için yeniden 100 lira borçlanma durumunda kalınmıştır. Bunu büyük ölçüde azaltacak finansman modeli uygulamak lazım. Hükümet olarak da bu konunun üzerinde fevkalade titiz davranıyoruz. Ama Parlamento'da zaman zaman bize "siz bu borçlanmayı eleştirdiniz, ama bu sene yine borçlanma var" diyorlar. Tabii bir senede 8-10 yıllık bir politikanın neticelerini değiştirmek mümkün değildir. 92'nin sonunda 42 trilyon borç ödemesi var. Bunu ödemek için mecbursunuz borçlanmaya bir süre daha devam ettirmeye. Ama biz onu devamlı bir finansman vasıtası olarak düşünmüyoruz. Devletin sağlam kaynaklara ihtiyacı vardır. Zaten son sekiz yıllık tabloya baktığımızda son yıllarda vergi gelirleri ile bütçenin karşılanma oranlarında düşme, buna mukabil borçlanma oranında bir artma meydana gelmiştir. Ekonominin iç ve dış dengelerini sağlamak gerekir derken bunlardan da bir ölçüde bahsediyoruz. Görüleceği üzere rahat bir bütçe yok elimizde. Geçmiş yıllardan gelen ciddi ve büyük sınırlamalar vardır. Burada önemli olan bütçe hedeflerine ulaşmaktır. Hükümet olarak üzerinde durduğumuz bu 207.8 trilyon olarak tespit ettiğimiz bütçede hedeflerden sapma olmamasını sağlayacağız. Aslında bütçeler bir tahmindir. 207.8, harcama hedefidir ama neticede bir tahmindir ve tahminin yanılma payı vardır. Bu hedeflere ulaşabilme konusunda fevkalade titiz davranmak gerekir.

Üzerinde durulan önemli bir konu da öngörülen 32 trilyonluk bütçe açığı. "Bunu tutturabilir misiniz? Bunu gerçekleştirme şansı ne kadardır? Geçen senenin bütçesi %52 daha küçüktü, bu seneki %52 fazla. Buna rağmen geçen sene açık 32 trilyon civarındaydı. Bunu bu sene nasıl muhafaza edebilirsiniz? " gibi eleştiriler geliyor. Belki bu rakam çarpıcı da bulunabilir. Ama bu bizim hedefimizdir. Bunda isabet sağlayacağız diyoruz. Esasen bunu da sağlamak gerekir. Aksi takdirde kamu kesimi finansman açıkları devam eder gider.

Enflasyonun da en büyük kaynaklarından biri kamu kesimi finansman açığıdır. Kamu kesimi finansman açığının da en büyük payı konsolide bütçedir. Konsolide bütçe ile birlikte KİT'lerin, döner sermayelerin de payı vardır ama en büyük pay bütçedeki açıktır. Burada hedefi açığın küçültülmesi şeklinde tespit ettik. Yoksa geçen yılki açıklara paralel gittiğimiz takdirde tedbir almamış olurduk. Şüphesiz "bu 32 trilyon tutturulabilir mi?" denebilir. Bunları da haklı buluyorum. Ama yıl içersinde yapacağınız uygulama ile bunu sağlamanız mümkündür. Esasen Türkiye'de eksik olan uygulamadır.

Yoksa kağıt üzerinde proje olarak birçok şeyler fevkalade dengeli ve isabetli de yapılabilir. Ama büyük ölçüde yanılmalar uygulamada olur. Bakınız 1986 yılında bütçe açığı öngörülenin %130, 87'de, öngörülenin %150 fazlasıyla gerçekleşti. 1991'de gene bütçe açığı, öngörülen açıktan %100 fazla bir rakamla neticelendi. İşte biz bunları küçültme, öngörülenle gerçekleşeni hemen hemen aynı seviyede tutma gayreti içerisinde oluyoruz. Zaten ciddi bir mali disiplinden amacımız bu.

Türkiye'de uzun yıllar bir mali disiplin yoktu. Bütçenin yanında ikinci bir bütçe geldi. Bu bütçenin kaynakları klasik vergi kaynakları gibidir. Yoksa fonlarla yeni bir kaynak yaratılmış değildir. Fonları getiriyorsunuz ama bütçede bir dağınıklık oluyor ve mali disiplin kayboluyor. Bizim bu sene üzerinde durduğumuz en önemli konulardan biri kamu maliyesinin disipline kavuşmasıdır. Her kuruş harcanırken nereye harcandığının hesabı yapılacak. Her kuruş en verimli yere harcanmalıdır diyoruz ve israfla ilgili olarak da gayet ciddi tedbirler almayı yani tasarruf etmeyi amaçlıyoruz. Hedef budur, bütün çalışmalarımız buna göre yönlendirilecektir.

Şüphesiz ki, bu hedeflenen bütçe açığını muhafaza edebilmek için meselenin gider boyutu da, gelir boyutu da vardır. Giderleri yerli yerine harcarken gelirlerinizi de artırma çabası içinde olmak gerekir. Biz de o çabanın içersindeyiz. Özellikle vergi gelirlerimizi artırma konusunda bir hayli hazırlıklarımız vardır. İnşallah önümüzdeki günlerde zaman zaman bunları da uygulamaya koyacağız. Parlamento'dan geçireceğimiz kanun tasarılarımız vardır. Gelirlerin artırılmasının şart olduğuna biz de inanıyoruz. Zaten bir koalisyon hükümetiyiz. Bu konu her iki kanadın da gerek seçim beyannamelerinde, gerek hükümet programında, gerek koalisyon protokolünde açık ve seçik bir şekilde yer almıştır.

Herşeyden evvel vergi sistemini bütünüyle değerlendirmek istiyoruz. Sistemin vergi idaresi, vergi mevzuatı, vergi denetimini birlikte ele alıyoruz. Esasen bunları ahenkli bir şekilde yapmadığınız zaman sistemde verimlilik gerçekleşemez. Sisteme basit ve anlaşılır bir yapı vermek istiyoruz. Sistemi verimli ve adaletli bir yapıya kavuşturacağız. Sistemde istikrar sağlanacak ve vergi kanunlarını vatandaş bilecek. Bilmesi de lazım. Çok sık değişikliklere gitmemek lazım. Mükellefle idare arasındaki ilişkileri çağdaş bir zemine çekmek istiyoruz. Birbirlerine peşin fikirle bakılmaması lazım. Vergi kaçağı önemli şekilde önlenecektir. Bu alanda ciddi tedbirlere başvurulacaktır. Burada vergi tahsilatını artırmak ciddi bir hedefimizdir. Vergi denetim metodlarında değişiklik, vergi denetim kadrolarında artışlar meydana getireceğiz ve Türkiye'nin sağlam kaynaklarını artıracacağız. Bununla ilgili istikrar programımızda yer alan önlemler var. Bir de bunun dışında genel vergi yapısını düzenleyen tedbirlerimiz var. Bunları 2 ayrı kısımda mütalaa ediyoruz. İstikrar paketiyle birlikte hemen tatbik edilmesi gereken bazı vergi tedbir-

leri vardır. Bunların bir kısmını Bakanlar Kurulu kararı ile yaptık. Bir kısmını da kanunla yapmak gerekir. O da hazırdır. Önümüzdeki birkaç gün sonra bütçe müzakerelerinden sonra gelecektir.

Mali idaremize bir çeki düzen vereceğiz. Sağlık sağlayacağız. Gücü olan vergiyi ödeyecek. Gücü olmayandan vergi almamak lazım. Bu dediğim prensipler Tanzimat Fermanı'nda yer alan prensiplerdir. Vergide hem verimlilik, hem adalet olacaktır. Son zamanlarda kamuoyunda tartışılan, halen Parlamento'da 15. maddesine kadar görüşülen ve aşağı yukarı son 3 gündür de sabahın ışıkları ile birlikte bizi Parlamento'dan ayırma durumunda bırakan tahsilatı hızlandırma ve vergi matrahını artırma kanunu esas itibariyle geçici bir düzenlemedir. Bunu mali zemini düzeltme olarak düşünüyoruz. Bunu düşünürken de belli bir kaynağı almak amacındayız. Yoksa kesinlikle bir adaletsizlik veya vergisini vermeyenlerin vergilerini silmek gibi bir amaç için çıkarılmış bir düzenleme değildir. Ekonominin emrine girmemiş kaynağı da ekonominin emrine sokuyorsunuz. Tahsil edilmemiş bir vergiyi tahsil ederek onu da tahsil edilenlerin yanına getiriyorsunuz. Ama yılların enflasyonunu ne yapalım dendiği zaman, bu vergi kanunlarının yapısında böyle bir uygulama vardır.

1974'te vergi tahsilatını hızlandırma niteliğinde bir düzenleme çıkmıştır. O, cezaların hiçbirisini almıyordu ve kapsamı çok genişti. Biz sadece 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamına giren vergileri bu kanun içersine aldık. 1983'te çıkan çok daha geniş kapsamlıdır. Sınır yoktur. Cezaların hemen hemen tamamı affedilmiştir. Hatta verginin aslında bile azalma vardır. 1986 ve 1988'de çıkanları bir tarafa bırakalım. 1990'da çıkan vardır. Onda da sınır yok deniyor. 485 milyon liraya tekabül eden bir vergi affının cezalarında aynı şekilde küçülme vardır. 1990'ın 485 milyonu bugün herhalde milyarın çok üzerindedir. Dolayısıyla sınır getirmenin de çok fazla mantığı yoktur. Çünkü bizim istediğimiz alınmamış vergiyi almak. Hiçkimse kapısında bir haciz muamelesinden hoşlanmaz. Bir finans aracı olarak da düşünmemek lazım bunu. Çünkü ödenen gecikme zammı, faizler gider yazılmadığı için yılda %130'u buluyor. Onu da bir finans aracı olarak kullanması mümkün değildir. Ayrıca 8-9 sene süren %60-70'leri bulmuş bir enflasyonun yarattığı sıkıntıları unutmamak lazım. Onların da temizlenmesi, geniş kapsamlı bir mali mutabakat şarttır. Mali mutabakatın olduğu bir altyapı oturtmak istiyoruz. Önümüzdeki günler vergi kaçağı üzerinde mücadele edeceğiz. Vergi dairesinin dışında kalan olayların üzerinde süratle gideceğiz. Bunun bütün tedbirleri alınmıştır. Biz sağlam bir mali yapı için gerekli gördük. Kaldı ki bu tür düzenlemeler Batı'da da zaman zaman rastladığımız düzenlemelerdir.

Şunu açıkça ifade etmek istiyorum ki, biz Türkiye'nin meselelerini çözeceğimize inanıyoruz. Buna sade bizim değil, milletimizin büyük bir çoğunluğunun da inandığını ve

bize güveni olduğunu da görüyoruz. Biz de her zaman milletimizin bize duyduğu güvene layık olma gayreti içersindeyiz. Ama Türkiye'nin büyük meselelerini 100 günde halletmek gibi bir uygulamayı beklemek de fevkalade yanlış olur. Eğer böyle meseleler 100 günde yoluna koyulacak olursa Türkiye'nin o zaman büyük meselesi yoktur anlamına gelecek. Mühim olan vatandaşın yavaş yavaş meselelerin düzeldiğini hissetmesidir. Biz vaat ettiklerimizi gerçekleştireceğiz ama vaatlerimizin de hepsi 100 günde gerçekleşecektir denmedi. Hepsinin belli bir süresi vardır. Ama meseleleri doğru teşhis ettiğimiz kanaatindeyiz. Bu meselelerin çaresini de biliyoruz. Yoksa Türkiye'nin enflasyon, finansmân açığı kaderidir, Türkiye bunlarla yaşayacaktır gibi görüşlere kesinlikle katılmıyorum. Meseleleri yakaladık. Yavaş yavaş çözeceğiz. Makul bir süre içersinde, makul seviyelere getireceğiz. Hem enflasyonu, hem kamu kesiminin finansman açığını. Öyle inanıyorum ki değerli işadamlarımız da bu konuda bizden çok farklı düşünmüyorlardır. İnancım odur.

Bize olan güveninizi korumanızı dileyerek hepinize saygılarımı sunuyorum.

**ÇALIŞMA VE SOSYAL
GÜVENLİK BAKANI
MEHMET MOĞULTAY'IN
KONUŞMASI**

Sayın Başkan, değerli Bakan arkadaşlarım, TÜSİAD'ın değerli üyeleri, değerli basın mensupları, değerli konuklar.

Geçtiğimiz aylarda Güneydoğu'da çığ felaketi sonucu birçok yurttaşımızı kaybettik. Gene geçtiğimiz günlerde Zonguldak'ta grizu faciasında birçok işçimizi yitirdik. Bunların henüz acıları dinmeden bu kez deprem sonucu Erzincan ve yöresinde yeni acılara boğulduk. Dün Erzincan'daydım. Acıların içinden geliyorum. Başımız sağ olsun.

Sayın Başkan, hükümetimizin 100. gününde Türkiye ekonomisinin bu seçkin topluluk önünde değerlendirilmesinden Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olarak büyük bir memnuniyet duyduğumu ifade etmek istiyorum. 100 günde Türkiye ekonomisinin değerlendirilmesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın öneminin bu toplantıda vurgulanması beni ayrıca memnun etmiştir. Çünkü bu hükümetle birlikte Türkiye'de yeni bir dönem başladı. Bu dönem 12 Eylül ile birlikte unutulmaya çalışılan hatta unutulmuş sosyal devlet ilkesinin ön plana çıktığı bir dönem olacak. Yapılacak düzenlemelerde sosyal devlet ilkesi sürekli bize ışık tutacaktır. Bu dönem üretim sürecinin kesintisiz, sağlıklı barış ortamı içinde oluşup gelişmesinde emeğin ve insanın öneminin sergilenmeye başladığı yepyeni bir dönem olacaktır.

Benden önce değerli arkadaşım Sayın Oral durumu anlattıkça Türkiye'nin durumunun ne kadar kötü olduğu anlaşılıyor. Diyeceksiniz ki bu kadar kötü ise niye devraldınız? Bıraksaydık da daha mı kötü yapsalardı. Biz bugün ülkede enflasyonun sebebi değiliz. Biz enflasyonu düzeltmeye geldik. Çünkü 1983'le birlikte enflasyon devlet politikaları haline gelmiştir. Hükümet, biz, şeffaflıktan yanayız. Susan, konuşmayan bir toplum değiliz. Sivil örgütlü bir toplumu meydana getirmek istiyoruz ve burada demokratikleşmeyi sağlayarak dünyayla kucaklaşmak, çağı yakalamak istiyoruz. Çağ atlamadık biz.

Sayın Başkan,

Bakanlığımızın özelliği ve çalışma kapsamı dikkate alınırsa bu alandaki çalışmaların kısa sürede sonuçlanması beklenemez, beklenmesi de doğru olmaz. Hemen belirtmek isterim ki, ekonomik ve sosyal yaşam içinde sosyal menfaat grupları arasında doğal olan çıkar farkını barışçı yollardan çözmeye, onları sosyal taraflar haline getirmeye yardımcı olmayı kendimize görev addediyoruz. Görevlerimizi yerine getirmek için tarafsız olmamız, uzlaşmacı olmamız lazım. Objektif ölçüleri temel olarak alacağız, Bakanlığı kimsenin etki alanına sokmayacağız. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nı endüstri ilişkilerinde, sosyal güvenlik, haketmesi gereken etkinliğe ve saygınlığa kavuşturacağız. Bu açıdan bakıldığında bizce önemli olan 2000'li yıllara doğru neleri yapmayı amaçlıyoruz ve bu amaçlara ulaşmadaki programımızdır. Bildiğiniz gibi hükümet

programı çerçevesinde bugüne kadar Bakanlığımın çalışma alanına giren belli birkaç konuda bilgi verdikten sonra diğer konularda görüşlerimi ifade etmek isterim.

Sayın Başkan, Saygıdeğer konuklar.

Bugüne kadar Bakanlığımı ilgilendiren emeklilikte yaş haddinin kaldırılarak kadınlara 20, erkeklere 25 hizmet yılını doldurmaları halinde istedikleri takdirde emekli olabilmek olanağı sağlayan yasa çıkmıştır ve yürürlüğe girmiştir. Bağ-Kur sigortalılarının birikmiş prim borçlarını taksitle ödemeleri halinde gecikme zammını ve faiz borçlarını affeden yasal düzenleme de yürürlüğe girmiştir.

Bağ-Kur'u 788 milyar lira borçla devraldık. 2 milyon 85 bin sigortalı vardır. Fasılalarla sigorta primlerini ödeyen mükellef sayısı 810 bindi. Ama düzenli prim ödeyen sigortalı sayısı 31 bin civarında idi. Biz bunların karşısında her ay 610 bin kişiye maaş ödüyoruz. Onun için ilk ay %10, takip eden aylarda 5 yıllık % 65 faizle geçmişte uygulanan yanlış ekonomik politikalar sonucu kendi primlerini ödemez hale gelmiş bulunan sigortalılarımızla barıştık. Çünkü onlarla devlet yabancılaşmıştı. Bizim temel politikamız olan vatandaşla devleti barıştırma ilkesi çerçevesinde bugüne kadar küskün olarak sigorta primlerini ödemeyen, vezneye uğramayan, hatta kimlik dahi taşımayan Bağ-Kur'lu üyelerimizle bu şekilde barışma yollarını aradık. Sevinçle ifade edeyim ki bu yasa henüz yürürlüğe girmeden önce veznelerimizin önünde kuyruk olmuştu. Bağ-Bur tarihinde görülmemiş şekilde tahsilatımız bir günde 100 milyar lirayı buldu. Bununla yetinmedik. Bağ-Kur üyelerinin bugünlerini ve yarınlarını güvence altına almak bakımından yeni yasal düzenleme hazırladık. İlgili tarafların görüşlerini aldık. Önümüzdeki günlerde bunu tartışmaya açacağız.

Sosyal Sigortalar Kurumu'nun mali yapısına da çekidüzen vermek gerekiyor. Çünkü SSK bugüne kadar rutin işler gören, prim toplayan, yatırım yapan bir kuruluş haline gelmiş, ama 10 yıllık bir birikme ile o da durma noktasına gelmiştir. Altı trilyonu aşkın kamu kuruluşlarından alacağı var. İkibuçuk trilyonu da aşkın özel işlerden alacaklarımız vardır. Bunları tahsil edemez noktaya gelmiş. SSK mükelleflerinin devletten alacaklarını konsolide ettik. Özel işlerden alacaklarımız için 2 gün önce yürürlüğe giren yasa ile bu mükelleflerimizin 15 Nisan 1992 tarihine kadar primlerini ödemeleri halinde gecikme zamlarının ve faizlerinin %100'ünü affeden, 15.6.1992'de ödemeleri halinde %75'ini affeden, 15.8.1992'de ödemeleri halinde %50'sini affeden, 15 Ekim 1992'de ödemeleri halinde %25'ini affeden adeta bir af yapısı içindeki bu yasayı da çıkardık. Bu yasayı çıkarırken eleştirilere de uğradık. Dürüst prim ödeyen, ödemeyen şeklindeki tartışmaya girmek istemiyorum. Başta ifade ettim. Bu yaraları sarmaya çalışıyoruz. Toplumsal barışı sağlamaya çalışıyoruz.

Sayın Başkan'ın konuşmasının başında Türkiye'de üç temel politikanın bulunduğunu, bu alanlarla ilgili olarak Bakanların bilgi vereceğini belirtti. Bunlar vergi yasaları, özelleştirme, çalışma yasaları ve özellikle iş güvencesi konularıdır. Görülüyor ki burada Çalışma Bakanı'ndan özellikle istenen, iş güvencesi ile ilgili tartışmalar sonucu, adeta üretim ve yatırımları engeller şeklinde bir yasanın çıkarıldığı şeklindeki bir yanlış anlamının kamu ile tartışılmasıdır. İki aydır tartışılan bu taslak ile ilgili olarak izin verirsiniz burada açıklama yapmak isterim.

Bu konu önümüzdeki günlerde kesinleşmiş ve sosyal tarafları bir araya getirme noktasına gelinmiştir. Ankara'da TİSK'in toplantısında ifade ettiğim gibi Plan Bütçe Komisyonu'nda bu taslakla ilgili konuşan 41 milletvekilinin 40'ı bu yasanın lehine konuşmuştur. Demek ki bu yasanın arkasında Meclis vardır. Bu yasa kamuoyunda tartışılmıştır ve arkasında kamuoyunun desteği vardır. Bu yasa sendikaların desteğini görmüştür. Bu yasanın çıkarılmasındaki ortak faydalarda bilimadamları da birleşmiştir. Ama yine de ben rahat değilim. Çünkü sizinle uzlaşmadan, sizi yok sayarak, gereksiz sayarak bu yasayı çıkarmamakta bugüne kadar direndim. Çünkü stratejiniz yanlıştı. Bu yasa taslaktı, tasarı değildi. Adınıza konuşan sözcüleriniz evvela inkar ettiler ve dünyanın hiçbir yerinde böyle yasa yok dediler. Oysa ben gayet serinkanlılıkla diyordum ki bunun gerekliliği vardır. Çünkü böyle bir yasa taslağı 1978 ve 1982'de Bakanlık'ta konuşulmuştur. Sizin geçmiş yıllarda birlikte bulunduğunuz iş hukukundan sorumlu hocalarımız bu konunun olduğunu söylemişlerdir. Ama bir süre sonra strateji değişti. Dendi ki, böyle bir yasa var ama Sayın Bakanın stratejisi yanlış. Sayın Bakan ne yapacakmış? Evvela önce oturup konuşacak, sonra tartışmaya açacakmış. Dünyanın hiçbir yerinde siyasal iktidar kendi yetkilerini hiç kimseye paylaşmaz. O hükümetin arkasında halk vardır. Bu hükümet yapacaklarını halka söylemiştir. Halkın karşısına bunları bunları yapacağım demiştir. Bir vaatler manzumesi ile gitmiştir. Arkasına halkın desteğini almıştır. Halkın desteği ile birlikte bir hükümet programı oluşurken bunları açıkca ifade etmiştir. Bunun böyle konuşulmuş olması taslağın yasalaşması halinde sizin çağrılmamanız anlamına gelmez. Orada kötü niyetli değildik. Son derece iyi niyetliydik. Bu taslağı hazırladık ve tartışmaya açıyoruz. Sosyal taraflar gelirler, düşüncelerini söylerler. Bu düşüncelerden istifade ederiz. Sonuçta bazen birbirimizi kırma noktasına kadar geldik. Buna gerek var mıydı. Bu hükümetin Çalışma Bakanı kendi işverenini yok sayarak, onlara kayıtsız kalarak yasa çıkarmak isteyebilir miydi?

Şimdi bakınız Ankara'da TİSK'in seminerinde Sayın Bülent Eczacıbaşı şöyle diyor: "Japon sanayicisi Maksu Fita, sanayicinin görevi yoksulluğun yok edilmesidir " demiştir. Buna katılmamak mümkün mü? Elbette sanayicinin görevi yoksulluğun yok edilmesidir. Başka bir sanayicimiz de bazı çalışmalarımızı anlayamadıklarını, bir politik tar-

afı var mı diye düşündüklerini belirtti ve ilave etti: "Biz para kazanmayı düşünüyoruz, politikacılar da oy kazanmayı düşünüyor". Şurada yeri gelmişken hatırlatmak isterim ki, politikacının oy talebi demokrasinin gereğidir. Bunların hiçbir zaman birbirine karıştırılmaması gerekir.

Yine bir toplantıda, emeğin sürekli bir maliyet girdisi olarak değerlendirilip rekabet koşullarında bu girdinin maliyetteki önemi üzerinde duruldu. Ama emeğin sahibi insanın konumu nedense hep gözardı edildi. Emeği hiçbir zaman makina gibi göremeyiz. Emeğin arkasında mutlaka bir insan vardır. Emeğin sahibi insanı geliştirmek, üretimi de geliştirmek anlamına gelir.

Burada yine açıklıkla ifade edeyim ki 1944 yılında Philadelphia'da ele alınan bildiride birinci temel ilke emektir. Mal değildir. İkinci temel ilke her nerede olursa olsun, yoksulluğun insanların refahı için bir tehlike oluşturmastır. Onun için politikalar insanı ön plana almak zorundadır. Ben Sayın Eczacıbaşı'nın sözlerindeki anlamı benimseyen sanayicilerimizle her zaman beraber olmak istiyorum. Latinlerin çok ünlü bir ata sözü vardır: "Barış istiyorsan adalet ek". Bu sözü şöyle değiştirebilir miyiz? "Barış istiyorsan keyfi ol". Mümkün değil. Veya şöyle değiştirebilir miyiz? "Barış istiyorsan haksızlık yap" veya "barış istiyorsan makul olma". Düşünmek bile zor. Onun için ben bununla, iş güvencesi yasasıyla keyfiliği ortadan kaldırmayı amaçlıyorum. Keyfiliği ortadan kaldırırken, işverene işten çıkarmayı da mutlak olarak yasaklamadığımı muhtelif vesilelerle söylüyorum. Bununla neyi sağlamaya çalışıyorum? Sanayii durdurmamaya çalışıyorum. Sanayiciye haksızlık mı yapmaya çalışıyorum? Bununla iş barışını, çalışma barışını, siyasal barışı, sosyal barışı sağlamaya çalışıyorum. Bunu uygulayan ülkelerde sanayi durmamış. İş ve gelir güvencesi bütün ülkelerin uyguladığı ilkeler haline gelmiş.

İşsizlik sigortası ile ilgili çalışmalarımız sürüyor. 27-28 Nisan'da bugüne kadar gecikerek toplanmayan Çalışma Meclisi'ni toplayarak işsizlik sigortasını tartışmaya açacağız. Bu konuda değerli işverenlerimizin, değerli görüşlerini elbette alacağız. Sendikalar yasası ile toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt yasası üzerindeki değişiklikler ile ilgili hazırlık çalışmalarımız sürüyor.

3 Haziran'da ILO toplantılarına katılacağım. Katılan işverenlerimiz bilirler, Türkiye için orda bir kara sayfa açılmıştır. Uluslararası platformda Türkiye bunu hak etmemiştir. ILO'nun bizden yapılmasını istediği şeyler var: Ama üzülerek ifade edeyim ki bugüne kadar, bizden önceki iktidarlarda Çalışma Bakanlığı sürekli yazışma yapılmış. Çünkü çalışma yasalarında yapılacak değişikliklerin bir kısmı Anayasa değişikliği gerektiriyor. Hep yanlış bilgiler aktarılmış. Mesela ILO bana gönderdiği diyor ki; daha önceki dönemde Bakanlığınız tarafından bize yazılan yazıda Adalet Bakanlığı nezdinde Anayasa

alışmalarının yapıldığı ifade edilmektedir. Varsa böyle bir Anayasa alışması hangi safhadadır, bize yazın diyorlar. Ben de Adalet Bakanlığı'na, alışma Bakanlığı tarafından anılan yazıda Bakanlığınız tarafından bir kısım Anayasa değişikliği dūřünūldüğünün belirtildiğini ilettim. Ne safhada olduğunu sordum. Adalet Bakanlığı böyle bir çalışma olmadığını söylüyor. Yanlış bilgilerle oraya gidemem. Oraya gittiğimize göre doğru bilgilerle gideceğiz. Bu bakımdan 2821 ve 2822 sayılı yasada yapmayı dūřündüğümüz değişiklikler konusunda önümüzdeki günlerde Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ile TÜRK-İř ve diğer sendikalarla görüşeceğim. Bunları yaparken peşin yargıya kapılmamanızı özellikle istirham ediyorum. Türkiye ekonomisi bu noktada tıkanmıştır. Türkiye'nin ekonomisini 10 yıldan beri tıkayan biz değiliz. Biz bir are hükümeti olarak geldik. Eęer sıkıntılar yaşanıyorsa biz bunları düzeltmeye talip olarak geldik. Bir iş güvencesi yasa taslağının bu kadar sizi rahatsız etmemesini istiyoruz. Tabii yasalar evvela çıktığı zaman devrimler olur, tepkiler olur. Ama bir süre sonra doğru olduğu ortaya çıkar. Öneri yok. Gelen öneriler bu yasanın yasalaşmaması. Bu öneri değil.

Yapmak istediklerimiz arasında onaylanacak ILO sözleşmeleri ile ilgili çalışmalarımız sürüyor. Bunlar Meclis'in gündemindedir. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun yeniden yapılandırılması çalışmaları da sürüyor. Çünkü önümüzdeki günlerde yapmayı dūřündüğümüz işsizlik sigortasını da İİBK bünyesinde değerlendireceğiz. ILO ve Avrupa Konseyi'nin temel hak ve özgürlüklere ilişkin belgeleri Avrupa Topluluđu sosyal hukukunda bir senteze ulaşma yolunda. Dünyayla kucaklaşmadan önce biz de bu senteze ulaşmak zorundayız. Hükümet programımız ILO normlarının, çalışma yaşamının düzenlenmesinde esas alınacağını açıkça belirtilmiştir. Avrupa Topluluđu'nda sosyal politikanın dikkate değer özelliklerinden biri de sosyal diyaloğun ve danışmanın geliştirilmesi yolunda harcanan çabalardır.

Zorunluluklardan ortaya çıkan mevcut işbirliği şekilleri, diyalog için biraraya gelinmesinin en belirgin özelliği olan politika kararlarını etkileme, konu, neden, süreç itibarıyla belirli esaslara dayalı sistematik bir yaklaşımdan yoksun bulunmaktadır. Ekonomik gelişmenin gerçekleştirilmesinin bir zorunluk olduğundan kuşku yoktur. Ancak ekonomik gelişmenin de sosyal gelişmeyi beraberinde getirmesi gerekir. Ekonominin gerekleri ile çalışanların ihtiyaçları arasında paralellik bulunması zorunludur. Bunu sağlayanın en etkin vasıtası da her düzeydeki sosyal diyaloğun birleştirilmesi olduğu açıktır.

Türkiye politik tercihini yaparak AT'ye tam üye olmak için başvurmuştur. Bunun bir gereği olarak ekonomik ve sosyal politikalarını Topluluk politikalarıyla uyumlaştırmak durumundadır. Türkiye'nin tam uyum talebi ile ilgili olarak Topluluk Komisyonu'nunca 18 Aralık 1989 'da açıklanan görüşte, Türkiye'nin uyum sorunları arasında

sosyal gelişmişlik düzeyinin düşük, sosyal korumanın yetersiz, çalışma koşullarının topluluk standartlarının çok gerisinde olduğu ifade edilmiştir.

Bu gerçekler karşısında iç hukukumuz bakımından AT normlarına uygun düzenlemeler yapılması ve sosyal diyalogun ön planda tutulması zorunludur. Bu çerçevede önemle üzerinde durulması gereken bir konuya geliyorum. İlk kez geçtiğimiz ay TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda iş ve istihdam kurullarından bahsetmiştik. Bu önerimizin tartışılarak olgunlaştırılmasını istiyorum. Bu kurulun yararı 3 temel başlık altında toplanabilir: Verimlilik, istihdam ve işsizlik ve gelirlerdir. Serbest piyasa ekonomisi kuralları çerçevesinde yapılacak devlet müdahalesi yönlendirmesi ya da işbirliğinin bu etkenlerin her biri üzerinde önemli etkileri vardır. İşveren ve işçinin birlikte oluşturacakları sağlıklı bir ortam yüksek verimin en temel koşuludur. Devlet böyle bir ortamın yaratılmasına büyük katkıda bulunabilir. İstihdam ve işsizlik, ülkemizin önemli sorunlarından. Devletin işverenlerle ve işçilerle birlikte, tarafların gönüllü isteğine bağlı demokratik ve katılımcı bir anlayış içinde düzenleyici bir kurul oluşturulmasında büyük yarar görmekteyiz. Saygılar sunarım.

**SANAYİ VE
TİCARET BAKANI
TAHİR KÖSE'NİN
KONUŞMASI**

Sayın Başkan, TÜSİAD'ın değerli üyeleri, hepinizi saygıyla selamlıyorum, bu imkanı verdiğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

1980 sonrasında Türkiye'de ciddi bir sanayileşme olmadığını her platformda söylüyoruz. Ayrıca, yatırımlarda devletin imalat sanayiinden çekildiğini de görüyoruz. Devletin payı %24'lerden, %5'lere düştü. Özel sektör yatırımlarında da artış olmadığını görüyoruz. Yüksek kredi faizlerini yeni yatırım yapılmasını engelleyen yeni bir faktör olarak görüyoruz. Ayrıca, ticaret imalattan daha cazip hale getirildi. Bana bağlı KİT'lerden birisi bile ithalat yolu ile para kazanmayı imalata tercih eder hale geldi. Tabii ki böyle bir politika izlenirse Türk sanayii yeni bir yatırım yapmayacaktır. Geçmiş 10 yılı yitirilmiş bir on yıl olarak görüyorum.

İşçi ücretleri ile ilgili bir çarpıklığı her platforma ortaya koydum. Burada da koymak istiyorum. Bir işçinin bize maliyeti 80-100 milyon diyorsunuz, bana bağlı KİT'lerde bir işçinin maliyeti yaklaşık 90 milyon civarında. Bu oldukça yüksek. Kesintiler bir diğer çarpıklıklardır. Kesintiler %48'dir. 80-90 milyon lira brüt maliyeti olan bir işçinin bir günlük net ücreti 100 bin lira. Bu çarpıklığı gidermek zorundayız. Bazı Avrupa ülkelerinde brüt ücretin kesintisi ortalama %7-8 civarındadır.

Dört aylık hükümetimiz döneminde bakanlık olarak ilk başlattığımız çalışma sermaye şirketlerinin kuruluşu ile ilgili. Belli bir parayı bir bankada bloke ediyoruz veya teminat mektubu istiyoruz. Böylece bakanlık o şirketin kurulmasına müsaade ediyor. Bürokrasinin kaldırılmasından yanayım. Bununla ilgili çalışmalar bitti. Kağıt üzerinde bu blokaj kaldırıldığı zaman oldukça büyük rakamlar meydana gelecek. Bununla ilgili olarak da bulduğumuz çare belli bir rakamdan sonra blokajı getirmek olabilir.

Diğer yasa taslağı, tüketicinin korunması yasası. Bunu her yere ulaştırdık. Görüşlerinizi bu ayın sonuna kadar bildirin. Taslağın son şeklini dün yapılan 2 panelde ve sizlerin de görüşlerinizi alarak son şekli vermek istiyoruz. Sonra ilgili bakanlıklara yollayacağız. Onların görüşlerini alacağız. Nisan ayı içinde yasayı TBMM'ye sunacağız.

Bakanlığımızda devam eden başka bir yasa çalışması rekabeti sınırlayan uygulamalar, anlaşmalar hakkındaki yasa. Türk Ticaret Kanunu, Kooperatifler Kanunu ve Patent Kanunu ile ilgili çalışmaları başlattık. Bunların hepsi sizlerin görüşleri alınarak yapılacak ve yine ilgili bakanlıkların görüşleri alınarak aynı şekilde yasalaşacak. Yine sizle ilgili olarak odalar ve borsalar kanunu ile ilgili Odalar Birliği'nin görüşleri geldi, onu da arkadaşlarımız inceliyor. Bu kanunu her dönemde siz hazırladınız. Belli bir süre sonra da, her dönemde siz şikayetçi oldunuz. Sanayicilerimiz kendi içinde de tutarlı değil. Geçtiğimiz aylarda bir kamuoyu oluşturdum. İlçelerde oda kurulur. Yani metropol ilçelerde böyle bir talebimiz yok. Sizin getirdiğiniz yasayla ilçelerde oda kurulmasına müsaade etmemem ya-

sayı ihlal etmemdir. Çünkü yasada böyle bir hüküm yok ki.

Bir diğer konu, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri konusu. Şehirleşme açısından önemli konular. Bunlara çok da önem veriyorum. İstanbul için önemli konular. İkitelli'yi de 95 yılında bitirmeyi planlıyoruz. Geçmiş hükümet deri organize sanayi bölgesi için her şeyi fazlasıyla eski dönemde yapmış, biz de yapıyoruz. Müteahhitten kaynaklanan sorunlar var. 92 yılında hizmete geçireceğiz. Pratik çözüm buldum. Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinde eğer bir kimse borcunu kapatacaksa veya teminat mektubu verecekse kendisine tapusunu vereceğiz. Bunun faydası (1) ipotek vererek kredi alabilecek, (2) bakanlığımız için de faydası var; biz de aldığımız parayla yeni organize sanayi bölgeleri, siteleri yapacağız.

KOSGEB çok önemli bir kuruluştur. Yine KOSGEB bünyesinde kurduğumuz teknoparklara değinmek istiyorum. Sanayicimizin talebi olursa teknoparklar açacağız. Bu İstanbul'da başlatıldı. Taleplerinizi bekliyoruz. Yine İstanbul'da KOSGEB'in, TAYSAD ile müştereken otomotiv yan sanayi geliştirme projesi var. Metropol alandan sanayiciyi çıkararak Gebze Organize Sanayi Bölgesi'ne götürmeyi düşünüyoruz. KOSGEB'in 92 yılında 17 adet çalışması var. Bunlar, Yan Sanayi Geliştirme Projesi; Uluslararası Kuruluşlarla Koordinasyon Projesi; Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Türkçe Konuşulan Bağımsız Devletler Topluluğu Projesi; Bilgi İletişim Merkezleri Kurulması Sistem Modeli Projesi; Bilgi İletişim Merkezi Kurulması Uygulama Yazılım Temini Projesi; Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Kesimine Hizmet Vermek Amacıyla Yerli ve Yabancı Sermayeli Şirketler Kurmak veya İştirak Etmek Projesi; Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Destekleme ve Geliştirme Çalışmaları için Uzman Kullanımı Projesi; Denizli ve Yöresindeki Küçük ve Orta Ölçekli Tekstil İşletmelerinin Rehabilitasyonu Projesi; Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Yatırım Alanlarının Tespiti Araştırma Projesi; Doğu Anadolu Bölgesi Yatırım Alanlarının Tespiti Projesi, Küçük Sanayi Sitelerinin Atölye ve Genel Hizmet Binalarının Proje Standartlarının Revizyonu ve Tatbik Projelerinin Geliştirilmesi Projesi; Küçük Sanayi Siteleri ve Organize Sanayi Bölgeleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi ve Alternatif Politikaların Geliştirilmesi Projesi; Türkiye'de Uygun Müteşebbislik Alanının Yaratılması için Gerekli İdari Mali ve Hukuksal Yapılanma Araştırma Projesi; Kalite Geliştirme Projesi; İhracatı Geliştirme Projesi; Doğu Karadeniz'de Silah Üretimi Projesi; Zonguldak Bölgesi Kalkınma Projesidir. Bu 17 proje ile ilgili çalışmalarımız KOSGEB'de devam etmekte.

Size bir diğer konudan da bahsetmek istiyorum. EUREKA diye bir kuruluş var. Avrupa Araştırma Koordinasyon Kuruluşu. Bu da yeni teknoloji transferleri için AT ülkeleri arasında kurulan bir kurum. Bir teknoloji projeniz var. Bunu geliştirme ve bu konuda çalışmak istiyorsunuz. Birileri ile bu konuda işbirliği yapmak istiyorsunuz. Türkiye'de bu projenin bir koordinatörü var. Ulusal proje koordinatörü. Şu anda İstanbul Üniversitesi

Makina Fakültesi Dekanı. Projenizi o koordinatöre veriyorsunuz. O da bunu AT'nin diğer üyelerine EUREKA sekreteryası vasıtasıyla duyuruyor. Diğer ülkelerden bununla ilgili talepler geliyor ve bu birlikteliği sağlıyor. Sağladıktan sonra çalışmalara başlıyorsunuz. Yine burda sizin birtakım mali katkılarınız var. KOSGEB gibi tamamı karşılanmıyor. Siz karşılıyorsunuz, ama TÜBİTAK vasıtasıyla biz belli bir para veriyoruz. Sizin projenize katkıda bulunuyoruz. Bu konuya da değinmenizi istiyorum. Bu EUREKA yürütme komitesinin başkanı da benim. Bu yürütme komitesinde benim başkanlığında yine Sanayi Bakanlığı Müsteşarı, KOSGEB Başkanı, TÜBİTAK Başkanı, EUREKA Ulusal Proje Koordinatörü, Dışişleri ve Devlet Bakanlığı'nın temsilcisi var. 29 Nisan'da da İstanbul'da EUREKA üyeleri ile bir toplantı yapacağız. O toplantıya katılırsanız önemli fikir alışverişinde bulunacağız.

Bununla ilgili ülkemizin durumunu da sizlere anlatmak istiyorum. Halen EUREKA'daki proje sayısı 505. Türkiye'nin katıldığı proje sayısı yedi. Bizden sonra da bir tek İzlanda 5 proje ile, Lüksemburg 3 proje ile katılmış. Diğerlerine bakarsak örneğin Yunanistan 38, Fransa 499. Bunları sanayicilerimizin katılması için arz ediyorum. Hem bu teknoparklara, hem de EUREKA'ya biraz ehemmiyet verin. Konuşmamın başında da söylediğim gibi sanayimiz yeni bir 10 yıl kaybetmeye dayanamaz. Sanayie 100 günde neler verebildik, sanıyorum Sayın Çiller biraz sonra bunları iletir, ben o konulara hiç girmedim.

Yine Türkiye'nin bir anarşi problemi vardır. İkinci problemi de işsizliktir. Bu ikinci problemi de sizlerle beraber çözmek zorundayız. Devlet yeni yatırım yapmaya hiç hevesli değil, ancak birbirimizi desteklemekle bu problemi çözeceğiz. Sizlerin de bu probleme yardımcı olacağınıza inanıyorum. Hepinizin yeni yatırımlar yapmasını yeni iş olanakları açmasını diliyor, hepinize saygılar sunuyorum.

**DEVLET BAKANI
TANSU ÇİLLER'İN
KONUŞMASI**

Sayın Başkan, değerli TÜSİAD üyeleri ve basınımızın değerli mensupları, çok değerli dinleyiciler, misafirler.

Bugün gerçekten üstüste yaşanan birtakım olaylardan sonra Erzincan olaylarında yakınlarını kaybetmiş olan vatandaşlarımızın acılarını paylaştığımızı bir kez daha dile getirmek isterim.

Değerli misafirler, bugün size hükümetimizin 100 günlük icraatını anlatarak başlamak istiyorum. Daha çok, yaptıklarımızdan başlayarak, daha sonra kalan, önümüzde duran bir iki konuya değinerek gelmek istediğimiz noktayı bir kez daha beraberce sizinle görmek istiyoruz.

İlk 100 günü aşağı yukarı önümüzdeki taşları atarak geçirdik. Geldiğimiz zaman büyük ölçüde dengelemeden uzaklaşmış bir kamu kesimiyle karşı karşıya kaldık. Kamu kesimindeki açıkları sayın Sümer Oral dile getirdiler. Yalnız bir şeyi vurgulamak istiyorum. Eğer 1979, hatta 80 başlarını örnek olarak almak istersek yani iç borç ve dış borçların da bu açıkların içinde yer aldığı bir ortalamayla dile getirirsek rakamları; önümüze çıkan tablo ondan önceki yıllarda eğer bu kamu açıkları %7, 8, 9 idi ise, bu yıl devraldığımız %20 civarındadır. Yani dile getirdiğiniz %14 iç ve dış borç ana para ödemelerini dışlayarak varılmış rakamlardır ki kıyas kabul etmiyor.

Böylesine dizginleri elden kaçmış bir kamu kesimini yeniden düzenlemek için ilk önce bir koordinasyonla başlamak gerekiyordu. Bu koordinasyon Maliye, Planlama, Merkez Bankası ve HDTM arasında kurulmak mecburiyetindeydi ve bu koordinasyonsuzluk öylesine benimsenmiş, öylesine herkesin kendi işini tek başına yapması gereği üzerinde kurulmuş ki, bu koordinasyonu yeni baştan kurmak bir çaba istedi. Gerçekten bugün baktığınız zaman bu koordinasyonun kurulması için gerekli adımları attığımızı rahat rahat söyleyebilirim. Bu, nerelere doğru götürecektir Türkiye'yi. Bu, belli bir takibi Türk kamuoyunun önüne sergilemiştir. Bu takibin içinde "32 trilyonluk bütçe açığı ile yetineceğiz mi?" sorusu vardır. Bunun için sihirli değneğin, bu işin bu takibi olduğunu ve bunun dışında bütçe disiplini olduğunu söylemek istiyorum. 60-65 trilyona varacak fonlar olayı vardır. Bu fonları değişik kurumlara değişik şekillerde aktarmak da mümkündür; bütçe disiplini içine alıp bu açıkların karşılanmayan bölümleri için disiplin içinde, ama kamu borçlanma gereğini söylediğim sebeplere vardırıarak, yönetmek de mümkündür. Bunu bu açıklıkla ifade ettiğimiz zaman 32 trilyonluk bir bütçe açığının farklı şekilde çıkması halinde bütçe dışında olan fonların da bu disiplin altına alınarak, bu dizginlemede kullanılabileceğini ifade ederek başlamak istiyorum. Dolayısıyla en büyük sihirli değneğin, buradaki disiplin olacağını ve gerekli biçimde bu disiplinin bütçe üzerine empoze edileceğini belirtmek isterim.

Bunların ötesinde her kurumun, enflasyonu indirmede kendi payını yapmaktaki görevi olduğu anlayışını sergilemesiyle mümkün olacaktır. Buraya doğru adım adım gidiyoruz. Her kurum bunun içersindeki payını müşterek bir koordinasyonla ele alması gereğine inanmaya başladı. Bu çerçevede hiçbir kurum tek başına şu veya bu biçimde ben şunu yapıyorum diyerek değil, ama hepsini bütün içinde ele alarak, bütün içersindeki koordinasyonda payına düşeni yaparak adım adım ilerleyecek bir anlayış içine gelmiştir.

Bu zaman içinde Türkiye'nin hiçbir biçimde Cumhuriyet tarihinde önüne konmamış olan Hazine borçlarıyla karşı karşıya kaldık. Bu deşifre edilmemiş bir konu idi. Türkiye'nin iç borçlarını ve dış borçlarını bilmiyor muyuz, biliyoruz. Ama Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli bütün borçlarını aşağı yukarı Ocak, Şubat ve Mart ayında ödemesi durumunda olduğunu biz bilmiyorduk. Bunu bilenlerin de kamuoyuna bunu itiraf ettiğini sanmıyorum. Bu ortamda normal olarak 2.8 trilyon ödeyen HDTM 8 trilyon, yine geçen yıl Şubat ayında 2 trilyon ödemiş olan HDTM bu yıl 9 trilyon, bakın 2 ye 9 trilyon; yine Mart ayı içersinde yaklaşık 2 ile 3 trilyon arasında ödeme durumunda olan, geçen yıl Hazinesi, bu yıl 8 ile 9 trilyon arasında iç borç, yani hazine tahvil ve bonolarını itfa etmek durumunda kalmıştır. Bu gerçekten bir plansızlık örneği olarak karşımıza çıkmıştır. Çünkü, kısa ve uzun vadeli ödemeler üstüste binmiştir ve biz bütün bunları gözlemek durumunda kalmış durumdayız. Hangi ay itibariyle bakarsanız bakın bunu devraldığımız dan itibaren yeni iç borçlanma ile ödediğimiz arasında fark oluşturduk. Bu fark aylar itibariyle baktığımız zaman en az 2-3,5 trilyondur. Kamunun borçlanma düzeyini aşağıya çekebilmek için bu zor aylarda dahi ödediğimizden daha az borçlandık ve bunu yaparken vaat ettiğimiz bir şeyi daha yaptık. O da Hazine ve tahvillerdeki 3, 6, 9 ve 12 aylık bütün borçlanmalarda bu zor döneme rağmen sadece faizleri donuk bırakmadan aşağı doğru çekmenin üzerinde durduk ve rakamlar da bunu göstermektedir. Bütün bunlar bir koordinasyonun ön şartları idi, bunları oluşturduk.

Yıl sonu itibariyle vermiş olduğumuz bazı hedefler doğdu. İş dünyası ve kamu kesimine. Bu hedef şu idi. Dedik ki döviz artık piyasada dengesini oturtmuştur, serbest piyasada döviz fiyatları oturmuştur Türkiye'de . Bunun anlamı biz enflasyonun üzerinde bir devalüasyon yapmayacağız. Çünkü serbest piyasada dengelenmiş bir döviz fiyatı vardır. Büyük bir devalüasyon beklemeyin bizden dedik. Nitekim aylık olarak enflasyon oranlarını alırsanız, ilk ay %11, ikinci ay %5.5 oldu biliyorsunuz. Bunların toplamı %16 ile 18 arasında. Eğer döviz sepetini alırsanız %50 mark, %50 dolar olarak buradaki yükselme de %10.6'dır. Dolar da elbette dünya fiyatlarına paralel gidecektir. Hiçbir biçimde Türkiye dünyadan kopamaz. Bunlar ekonominin doğal dengeleridir. Bu zaman içinde 600 milyon dolarlık döviz satmıştır Merkez Bankası. 500 küsur milyon dolarlık da borç ödemiştir.

Bu arada 12 milyar dolarlık bir rezerv tüm bankalarda vardır.

Bunun içersinde bir önemli olaya daha işaret etmek istiyorum, Merkez Bankası, HDTM ve diğer yetkili organlar geçen hafta içinde bir karar daha aldık. O da kur riski oranlarının %5 aşağı indirilmesi meselesidir. Bu döviz sıkıntısı olduğu için değildir kesinlikle, döviz fazlası vardır. Döviz fazlası bankaların elinde spekülative amaçla yükselmektedir. Sanki dövizin enflasyonun üzerinde bir prim yapacağına inandıkları için, birtakım bankalar buna doğru yönelmişler ve döviz tutmaları çoğalmıştır. Daha aşağıda tutmak isteyenlere bu imkanı verebilmek için bu imkanı gündeme getirdik. Bu çerçevede bir şey daha ifade etmek istiyorum. Acaba biz hedeflediğimiz enflasyon oranlarını tutturabilir miyiz? Biz 32 trilyonluk bütçe açığını ortaya koyarken % 52 deflatör dedik. %52 deflatör acaba enflasyonla eş anlamlı mıdır? Hayır değildir. Olay şudur. Geçen yıl %56 deflatörle nihayet bulurken, enflasyon tüketici fiyatları açısından %71 olmuştur. Dolayısıyla deflatör ile tüketici fiyatlarını birbirine karıştırmamak lazım. Bu bizim hedefimizden caydığımız anlamına gelmiyor. Bütçe açıkları ve toplam kamu kesimi açıkları ile %52 deflatörü koymamız çok büyük bir cesaret isterdi. Bu aylar içersinde hedeflediğimiz planladığımız şekilden şaşmadık, bundan sonra nasıl bu böyle devam eder göreceğiz. Çabamız ve hedeflerimiz açıktır.

Bundan sonraki aylarda Türkiye'nin önünde duran mesele enflasyondur. İlk aylar çok zor olacağını söylemiştik bunun. Şubat ayı içindeki düşme, umduğumuzun üstünde olmuştur, önümüzdeki Mart ayı da son derece zor bir aydır. Bu zor aylar devam edecektir. Sonbahara kadar geçmişin mücadelesini yapmaya devam edeceğiz. Faizlerle ilgili birtakım operasyonlar önümüzdeki aylarda Türkiye'nin gündemindedir. Faizlerin mutlaka aşağı çekilmesi lazımdır. Mevduat faizleri mutlaka enflasyonun üzerinde olacaktır. Reel faizler bunlar. Mevduat faizleri ile kredi faizleri arasındaki farkla mücadele ediyoruz. Piyasa mekanizması ile mücadeleyi öngörüyoruz.

Bizim yaptığımız bir şey daha, Bakanlar Kurulu'ndan bundan 10 gün kadar önce finans kesimi ile ilgili sermaye piyasası kanunu geçti. Bu finans kesimi kanunu büyük ölçüde finans kesiminde faizleri düşürücü operasyonun öncülüğünü edecektir. Toplam finansal aktivitelerin %73'ü bankaların elinde, %22 kadar da kamu kesiminin elindedir. Sermaye Piyasası Kanunu'nun amacı özel kesimin payını artırmaktır. Bir yandan kamu kesimi küçülsün, bir yandan da banka kesimlerinden yine özel kesimin diğer kurumlarına bazı aktivite imkanları aktarılsın, bu yapılırken de finans pastası büyüsün. Bu Sermaye Piyasası Kanunu'nun amacı bir yandan kurumları kadrolaştırmak, yani banka kesiminin dışında mevduat toplayan, bunları kullanacak kesime aktaracak kurumları fazlalaştırmak ve dolayısıyla kullanılacak olan fonların maliyetlerini aşağıya doğru çekmektir.

Şimdi bu finans kesimine ilişkin reform, aşağı yukarı 1981 yılından beri çıkarılama-

mıştır. Kanun tasarısıdır. Biz bunu Bakanlar Kurulu'ndan geçirdik. Vergi önlemleriyle birlikte, yani verilen vergi teşvikleriyle birlikte, menkul değerler fonlarını satabilecek kurumlara verilecek vergi teşvikleri ile birlikte, bir paket halinde sermaye piyasasını genişleterek, daha çok aktivitenin özel kesim tarafından bu piyasalarda oluşmasını öngörerek, maliyetleri, kredi maliyetlerini aşağı çekecektir. Olay bu.

Bu çerçevede bir de önümüze gelmek durumunda olan Özelleştirme Kanunu var. Özerkleştirme ve Özelleştirme Kanunu. Bakanlar Kurulu'nun gündemini değiştiren özel afetler, bir ikinci kanunun eşanlı Sermaye Piyasası Kanunu ile birlikte geçmesini önledi. Bugün KİT'lerin açıkları yıllık olarak 37 trilyondur. Bu 37 trilyonun yaklaşık 8 trilyonu bütçeden aktarılacak kapatılacaktır. Geriye 31 trilyon kalıyor. Bunun aşağı yukarı 8 trilyonunu da çıkardığımız tahkim yasası ile yok ediyoruz. Yok edilme, tahkim yasası, konsolidasyon, kamu kesiminin kendi arasında olan borçlarının konsolidasyonu meselesidir. Bunlar kendi aralarında kendi kendilerine haciz koyma durumunda kaldıkları için, borçlarını ödeyemedikleri için, bankaya gidip birtakım krediler kullanma durumunda oluyorlardı. Biz yapacağımız bu konsolidasyonla büyük ölçüde bu konuyu yok ediyoruz. Yani, bir 8 trilyon daha aşağı indirerek 22 trilyon civarında bir açıkla KİT'leri karşı karşıya bırakıyoruz. Bu açıkların içinde en büyük olay finansal olaydır. 89 yılına kadar KİT'ler kâr etmiş. Bunların kötüye gitmesinin birinci nedeni istihdam sorunu, ikinci nedeni ise finansal sorundur. KİT'ler ticari bankalardan büyük ölçüde yüksek faizle kredi alma durumunda kalmışlar. Kaç kuruluş kendi bünyesini bu gün itibarıyla %50'lerin üzerinde bir faizle borçlanmaya iter veya müsaade eder? Size soruyorum. %70-71 enflasyon, kredi maliyetleri %200'ün üzerinde. Hangi ortamda kendi kurumlarını kişiler böylesine yüksek maliyetli bir finansman bulma ihtiyacına iter. Bu KİT'lerde olmuş. Ana nedeni de siyasi. Seçim geliyor fiyatları yükseltin diyor. Ama personele maaş ödeyeceğim veya belli biçimde borç geldi. En yüksek faizle KİT'ler ticari bankaların eline itiliyor. Bunun özünde KİT'lerin kendi tercihlerinden daha çok siyasi yaptırım var. Bizim yapmaya çalıştığımız Özelleştirme Kanunu KİT'leri siyasi yaptırımın dışına çıkarıyor. 37 trilyonluk açığı olan KİT'leri hangi özel kesim yüklenebilecektir. Bu özel kesim Türkiye'de mevcut değildir.

Eğer kısaca özetlersek 100 gün içinde yaptığımız bu. Denetleme, koordinasyonun kurmak, fonları belli bir biçimde koordinasyon altına almak. Bunu yaparken finansal operasyonların altyapısını hazırlayacak bir Sermaye Piyasası Kanunu geçirmek ve bununla birlikte özerkleştirmeyi ele alarak özellikle kredi maliyetlerinin üzerine gitmek için alt yapıyı hazırlamakla geçmiştir ilk 100 gün. İlk önce KİT'lerin çok yüksek maliyetli kredilerini kapatacağız. Bunların borçlarını Hazine kefaletiyle sermaye piyasalarında satışa çıkaracağız. Bir anda KİT'lerin maliyetlerini %70'e çekerken, diğer taraftan da banka kesimini rahatlatmaya başlayacağız. Çünkü dönmeyen krediler bugün banka kesiminin

en önemli sorunu haline gelmiştir. Yine 3 trilyonluk bir interkit kaynağını yaratmış bulunuyoruz. Bugün 3 trilyonluk mevduat, resmi mevduatta %10'dan yatmaktadır. Hazine'nin en zor döneminde dahi kamu borçlanması 2-3 trilyon aşağı çekmeyi başarabildik. Ödediğimizden daha az bir borç alarak kamunun sermaye piyasası içindeki yerini azaltmaya yöneliyoruz. Faizleri aşağıya çekme operasyonunu önümüzdeki aylarda yapacağız. Ama büyük ölçüde de özel kesime kendi borçlarını satma imkanı getirerek. Devletin borcu en az riskli olması gerekir. Riske göre getirmeyip yeniden sermaye piyasalarını düzenleyerek tüm kamuoyuna ve bu arada sanayi kesimine açmak istiyoruz.

Teşvikler çıkmıştır. İhracat teşvikleri önümüzü en fazla açacak teşviklerdir. Bu yıl bitmemiş yatırımlarınızı acilen bitirin. Bunun için teşvik istiyorsanız bize gelin. Çünkü teşvik sisteminde bitmemiş yatırımları biran önce üretime sokmak olayı vardır. Bunun için şunu yaptık. Şimdiye kadar teşvikler her zaman ilan ediliyor. Biz de öyle ilan edeceğiz. Ama fark bu defa karşılığını ayırdık, bu yıl 5 trilyon ayırdık. Fonlardan ayırdık. Dolayısıyla bütçe dışı kaynaktır. Bu fonlardan bütçe dışı kaynak. Biz özellikle bitmemiş olan yatırımları bir an önce üretime getirmek ve ihracat için her türlü önleme açtık, Eximbank'taki imkanları 3 milyar dolardan 6 milyar dolara çıkardık. Reeskont kredilerini Eximbank'a yöneltiyoruz, tüm kaynakları Eximbank'a yöneltiyoruz. Dolayısıyla burada 3 milyardan 6 milyara çıkmış bir teşvik kaynağı rotatif olarak üretimden başlayan bir biçimde dağıtılacaktır.

Devalüasyon oranı aşağı yukarı enflasyon oranında, onun biraz aşağısında bulunuyor. Dolayısıyla bu primi kaybetmiyoruz, yani enflasyonla devalüasyonun arasını çok açarak ihracatçıyı olumsuz etkilemiyoruz. Öbür taraftan da kredi maliyetlerini düşürmeye çalışıyoruz. Dolayısıyla üretim için çok büyük ölçüde ön açacak önlemleri cansiperane, çok büyük uğraşlarla çıkarmaya çalışıyoruz. Gerek kanuni yollar ile tıkanıkları açarak, gerekse kaynak ayırarak ve sizlerle bunları paylaşarak. Dolayısıyla ihracat için bu kaynakların ötesinde birtakım diğer sektörlerle yönelik, deriye, giyime, madene yönelik bazı teşvikler de vardır. Sanayi teşviklerini, Sanayi Bakanlığı ile birlikte, onların eleğinden geçirerek büyük ölçüde sizlerle konuşarak, burada olan arkadaşlarımız Sanayi Odası ve TUSİAD yetkilileri hatırlarlar sizlerin görüşlerinizi de alarak hazırladık. Bunları Bakanlar Kurulu'ndan geçirdik, hepsi Çankaya'dadır. Bu bize intikal eder etmez, ki Nisan ayı olacağını düşünüyoruz, sizlere de bu teşviklerin önünü belli bir programla açacağız. Bu kaynaklar, geldiği ölçüde reeskont kredileri, bunları sizlere aktarmanın yolunu bulacağız.

Biz enflasyonu indireceğimize inanıyoruz. Ancak, bu hep beraber yapılacak bir iştir. Kredi maliyetlerinin düşmesi ile ve bir güven unsurunun birlikte paylaşılması ile yapılacak bir iştir. Bunun için vergi konusunda aldığımız bazı önlemleri şimdi size tekrar etmek istiyorum. Bunları paylaşmanızı istiyorum. Sadece bu kadar değil. Vergiden sonra eko-

nominin önünde atlatılması gereken iki önemli olay daha vardır. Bunları da söyleyeceğim.

Gayrimenkullere ilişkin vergiler önümüzdeki günlerde tekrar gelecek Bakanlar Kurulu'na. Vakıflara ilişkin vergiler vardır. Biliyorsunuz bunu. Bunun ötesinde teşviklere ilişkin ve sermaye piyasasına ilişkin vergi önlemleri var. Bunlar da gündemdedir. Biz sermaye piyasasında bu tip menkul değerleri üstlenecek olan yeni kurumlara vergi teşvikleri getiriyoruz. Bunun ötesinde teşviklere ilişkin birtakım vergi önlemleri var, onları da getiriyoruz. Ancak büyük ölçüde vergi kaçağı vardır, açığa satış vardır, belirli kesimlerde çok fazladır, bunun üzerine gideceğiz. Bunu elektrik kullanımlarını denetleyerek, veya her ne türlü denetim varsa bütün bunların hepsinin üstüne giderek yapacağız. Vergide mutlaka bir uyum sağlamamız lazım. Yani sadece kazanan belli kesimlerden, vergi verenlerden değil, sadece işçiden ve memurdan değil, vergiyi kaçırان kesimlerden de bu vergiyi toplamak durumundayız. Benim Bakanlığım 200 sayfalık vergi kaçakçılığına ilişkin bir tasarımı Maliye Bakanlığı'na yöneltti. Takipçisiyiz. Yani bu vergi kaçırانları bir türlü durdurmak zorundayız. Özveri sadece burada gelmiyor. Bundan sonra gelecek meselelerde de özveriye ihtiyacımız var. Bu da KİT'ler memleketin bir kamburu haline gelmiştir. Ekonominin bir kamburudur. Bunu düzeltmede, gerek yöneticilerin verilmesiyle, gerekse bütün bu olaylara verilecek destekle tüm kamunun arkamızda olmasını diliyoruz.

Önümüzde iki tane önemli olay var. Bunları da aşmak zorundayız. Bir tanesi destekleme fiyatlarıdır, öbürü ise toplu sözleşmelerdir. Bu ikisi enflasyonu indirmede mutlaka aşılması gereken 1992'nin gündemindeki iki diğer meseledir. Toplu sözleşme kamuda ve özel kesimde vardır. Büyük oranlıdır. Bu yıl bir geçiş, bir fedakarlık yılıdır. Herkesle birlikte yine burada bazı fedakarlıkları gündeme getirme durumunda olacağız. Ancak sadece işçi ve memurun değil, vergi toplanmasıyla ve diğer konularda bize omuz vermayla iş kesiminin de bu fedakarlığın içinde olması gerekir. Dolayısıyla burada aşılması gereken ve yapılması gereken şudur. İşçisi ve köylüsü, hepsi bu ailenin ferdidir. Bu ailenin başında da bir baba var diyelim. Bu babaya da şunu ver bunu ver deniyor. Ama babanın bütçesi de belli. 32 trilyon açık bütçede, 37 trilyon KİT'lerde. Bu ekonomiyi bir türlü dengeleyeceğiz. Bu ekonomiyi dengeleyeceksek eğer, bunu hep beraber yapacağız. Burada herkes fedakarlığı gözönüne almak mecburiyetindedir. Sanayiciden ne istiyoruz. Sanayiciden şunu istiyoruz. Vergilerinizi kaçırmayın artık. Kaçıranlara söylüyorum. Verenleri takdirle karşılıyorum. Ama vermeyenler artık verme durumunda. Daima büyük birkaç şirket vermekte, işçi ve memur vermekte. Bunun ötesinde büyük kaçak vardır Türkiye'de. Bunun üzerine gideceğiz. Bunda bize yardımcı olun.

KİT'lerin özerkleştirilmesinde ve özelleştirilmesinde bize yardımcı olun. Bunun ötesinde bizim yine bir meselemiz daha. Toprak Mahsulleri ve Ziraat Bankası'nın eşanlı

götürdükleri zirai politikalar ve destekleme fiyatlarında olacaktır. Burada da yine bu yıl bu aşmada da kamuoyunu oluşturarak yürütmemizde yarar vardır.

Bizim bugün gündeme getirme durumunda olduğumuz şey şudur: Türkiye'nin her kesimi mutlaka örgütlensin istiyoruz. Bunun içersinde köylüsü vardır, sendikalı işçisi vardır, sendikasıız işçisi vardır. Sendikasıız işçinin de birtakım sözlerinin olması lazım. Onların da kamuoyu üzerinde birtakım etkinlikleri olması lazım. Her kesimin örgütlenerek kendi müdafaalarını kendileri yapıyor durumunda olmaları lazım. Bugün bakıldığı zaman büyük işyerlerindeki işçilerin, sendikasıız işçilerden 5-10 misli daha fazla olduğunu görüyoruz. Sendikasıız olanların da örgütlenip kendi haklarına sahip çıkmaları gerekmektedir. Biz konuşan Türkiye dedik, açık Türkiye dedik, örgütlü Türkiye dedik, hepsinin üstesinden gelmek mecburiyetindeyiz. Her kesimin söz sahibi olması lazım kamuoyu oluşturmada. Bütün bunları hep beraber yapabileceğimize inanıyoruz.

Ancak şunu bir kez daha ifade etmek istiyorum. Enflasyonu indirmek bir konsensus, bir uzlaşma meselesidir. Her kesim, her kurum, kamu kesimi de üzerine düşeni yaparsa; (Nedir bu kamu kesimi? Hazine'sidir, Merkez Bankası'dır, Maliye'sidir. Bütün bu kurumlarıdır ve planlamasıdır.) kamu kesiminin dışında her kesim (Nedir bu? köylüsü, işçisi, sanayicisi.) üstüne düşeni yaparsa bu enflasyon iner. Bunun inmesi için biz ne yaparız? Taktipçi oluruz. Biz ne yaparız? Hedeflerimizi açıkca söyleriz. Biz ne yaparız? Alacağımız kararları uzlaşarak sizlerle paylaşıyoruz. Ama bunu indirdiğimiz zaman, bunu hep beraber yapmış oluruz. Hepimizi buna ortak olmaya davet ediyorum. Saygılarımı sunuyorum.

**TÜSİAD ÜYELERİNİN
BAKANLARA SORULARI
VE YANITLAR**

BÜLENT ECZACIBAŞI

Sayın Devlet Bakanımız'a konuşmaları için çok teşekkür ederim. Sayın Sümer Oral Meclis'teki tahsilat hızlandırma kanunları ile ilgili görüşmelere katılmak üzere ayrılmak zorunda kaldılar. Burada bulundukları süre içerisinde Ankara ile temas halindeydiler. Görüşmelerin öne alındığını öğrenince ayrılmak durumunda kaldılar. Sizlerden özür dilediklerini ifade ettiler ve Bakanlıkları ile ilgili soruların Sayın Çiller tarafından cevaplanabileceğini belirttiler. Şimdi Sayın Bakanlarımız sizlerin sorularını cevaplayacaklardır.

MEHMET ŞUHUBİ

Sayın Bakanlarım, değerli arkadaşlarım. İlk sözü almak biraz cesaret işidir. Ben bugün sayın Bakanlarımızın açıklamalarını dinlerken kendilerine önümüzü, yolumuzu bulabilmek için bazı sorular sormak ihtiyacını hissettim. Ancak zamanın darlığı beni bu soruları sormaktan alıkoymuştu. Ancak müsaade ederseniz değerli Çalışma Bakanımız Moğultay'a hitaben bazı şeyler sormak istiyorum. Kendilerini ilk defa bugün dinledim ve önemli gördüğümü zannettiğim bir iki hususu, yanlışlarım varsa Hükümetimizin şeffaf politikası içinde bu yanlışlıklara anlayışla ve açıklıkla cevaplandırmak suretiyle, cevaplandırılmasının beni de daha doğru düşünmeye sevkedeğini zannediyorum.

Efendim bugün Sayın Devlet Bakanımız çok önemli bir noktaya değindiler. Tüm kesimlerin örgütlenmesi suretiyle kendi çıkarlarını korumalarının Türkiye için de gerçek bir dengeyi oluşturacağını, bunun da ekonomiye sıhhat getireceğini belirtiyorlar ki, kendisine bu noktada tamamen katılıyoruz. Bu noktadan hareket ederek görüşlerimi ve sorularımı arka arkaya sıralayacağım. Ülkemizde çalışma yasaları adı altında getirilen ve zat-ı âlinizin çok dirayetle ve tabii mesleğinizin avantajıyla çok veciz olarak ifade ettiği üç yasa bir kül olarak ülkemizin 60 milyonluk nüfusunun ne kadarına hitap ediyor? Sorunun birincisi budur. Zannediyorum 1.5 milyon kişisine hitap ediyor. Dolayısıyla dengelerin son derece bozuk olduğu, yumuşak kelimelerle ifade edilse bile tüm Bakanlarımızın ortaya koyduğu tabloda, üzölmek için bütün unsurların var olduğu bir ortamda, sanayinin ölkemiz için ne derece gerekli olduğu ve ekonomimiz için ne kadar vazgeçilmiz olduğu, hükümet politikalarında devamlı olarak dile getirildiğı hatırlandığı takdirde, ölkemizin geleceğı için alınacak bu kararların sonuçları acaba ne denli gözden geçirilmelidir? Kanımca, yanlışım varsa tekrar düzeltilmesi ricasıyla, sanki olay 1.5 milyon kişinin çalışma hayatını garantiye almak, gelirlerini hakça ve adaletçe elde etmelerini sağlamak uğruna, 60 milyon kişinin ipotek altına alınması gibi bir olay ortaya çıkmaktadır. Çünkü Sayın Bakanım da bilirler ki sanayide çalışanlarımızın eğer ücretleri ve hakları verilebiliyorsa bu sanayilefin ayakta durmaları ile mümkündür. Ayakta durmaları için de iki tane koşul vardır. Ya ürünlerinin fiyatlarına yansıtarak bütün bu olayları 60 milyona maledecekler-

dir, ya da kapatacaklardır. Bir Zonguldak örneğinde Sayın Devlet Bakanımızın ifadesi daha gerçekçi. Yani bir kesim, sanayi, ürettiği malın bedeli kadar işçilik ödüyorsa, eğer orada bir şeyler olduğu görülüyorsa, bu yalnız seyredilerek mi halka maledilecektir? Yoksa çözüm mü bulunacaktır?

Ben buradan hareketle birkaç cümle ile sözlerimi bağlamak istiyorum. Sanayicilerimizin hiçbirinin keyfi hareket etmeyecek kadar artık akılcı, sanayide istihdam olayına hangi cinsten önem vereceğini bilen insanlar olarak, bu keyfi kelimesini bundan sonra gündemden kaldırılabilmesi ümidi ile sanayicinin gerçek anlamda işçisini koruduğunu, yaşaması için ise mutlaka dünya piyasalarında dünyada geçerli olan olayların aynen devam edeceğini, bunun başka türlü tahakkuk etmesinin de mümkün olamayacağını da bilinci içinde bu yasanın hiçbir anlam taşımadığını tekrar dile getirmek istiyorum ve diyorum ki ILO olarak ortaya konan savunmalar a'dan z'ye yanlıştır. Yanlışın savunmasında eğer biz Kenya'nın üye olduğu bu olayı arkadaşlarımıza bu tarzda ifade edersek, üye olan 17 ülkenin içinde, İspanya'nın farkına varmadan imzaladığı için saçını başını yolduğu bir karardan sonra, Fransa'nın ise acaba bundan nasıl uzaklaşırım diye uğraştığı bir dönemde, Kenya'nın, Mali'nin, Uganda'nın imzaladığı olaylarla sanayileşme sürecine girmiş Türkiye'de olaylar gerçek yönleriyle bakmadan vazgeçmenin önemini Sayın Bakanımın hoşgörüsüne sığınarak şeffaf ve açık olmamızı arzu ettikleri için ve hiçbir tenkit amacıyla değil, tamamiyle sanayinin ayakta durmasının gereğine inanan, 50 senedir sanayide bulunan bir insan olarak dile getirmeyi vazife bildim. Teşekkür ederim.

ÖZDEMİR YARAR

Ben önce Sayın Çiller'e bir ricada bulunacağım. Kendileri özellikle ihracatla ilgili meseselerde büyük teşviklerin geleceğini ifade ederek bize cesaret verdiler. Yalnız diğer yatırım ve üretimlerde Erhard'ın dediği gibi mali politikanın biraz ötesinde maddi politikalara, sanayi yerlerine, makinalara, cihazlara ve dünya rekabeti gibi, kredi faizleri gibi daha somut meselelere hükümetimizin ağırlık vermesini rica ediyorum. Çünkü mali politikaların temelinde maddi ve fiziki olaylar yatıyor. Mesela İngiltere Kraliçesi'nin davetlisi olarak hasbelkader İngiltere'ye gittiğimde orada sanayinin nasıl teşvik edildiğine dair üç şey ifade ettiler. Arazi hükümet tarafından bedava veriliyor. Binanın %35'i sübvansede ediliyor. Makinelerin %25'i devlet tarafından sübvansede ediliyor. Yedi sene vergi alınmıyor. "Siz bu yükün altından nasıl kalkıyorsunuz dedim." Dediler ki "verdiğimiz karşılığında iki şey alıyoruz. İşsizimize iş, hazinemize döviz. İşte bizim aldığımız bu iki şey bütün verdiklerimizden fazladır."

Şimdi çok muhterem Çalışma Bakanımız işsize iş isterken bunu ekonomik yönden değil, bir kanun zorlamasıyla çıkartmayın diye karşımıza getiriyor. Ve zannediyorum ki getirirken hukukun temel prensiplerine de aykırı bir durum oluyor. Çünkü bir işçi ile iş-

veren, karşılıklı bir mutabakat yapmışız, çalışıyoruz. Ben işçiyi bir defa çıkartamıyorsa, girerken serbest irademle aldığım bir işçiyi, çıkartırken çıkartamaz bir hale gelirse onun dengesi bozulmuş olur. Kaldı ki işçim 15 günde çıkıyor. Onu da hiç durduramıyorum. Yani ben çıkartamazsam, onun da çıkamaması lazım.

Sonra bunun tehlikesi şuradadır. Liberalleşme döneminde sanayimiz dünya rekabeti ile karşı karşıya. Hatta çeşitli kombinezonlarla Türkiye'ye yığılan kaçak mallarla. Geçenlerde Dünya Gazetesi'nde okudum. Ben dahi sanayici olduğum halde bu kadar tehlikeli olduğunu bilmiyordum. Bütün sanayimiz baştan başa dıştan gelen tehlikelerle karşı karşıya. İthal mallarıyla. Çünkü özel teşviklerle getiriyorlar. O şartlar altında kendinize çekidüzen vereceksiniz. Mali politikanın içinde bazı tensikatta bulunacaksınız. Çıkaramıyorsunuz. Bu hakim telkinatını ben çok yaşadım bir 5 sene evvel. O zaman vardı böyle iş sendikası. Sendikalı olduğu için çıkarttı diye mahkemeye müracaat etti. Mal satamamak dahi mahkemece, işverenin kusurudur şeklinde ifade olundu. Bunu yaşadım. Yarın hakim geliyor "ne yapalım efendim satamıyorsan bu senin kusurundur, satsaydın" diyebiliyor.

İstirham ediyorum. Çok kritiktir. Biz işçi meselesinde hükümetimizle sizlerle canciğer olarak müşterek çözüm aramak durumundayız.

Bir de Sanayi Bakanımıza ufak bir şey ifade etmek istiyorum. Bu tüketici meselelerinden 25 seneden beri biz korkarız. Çünkü görmüşüzdür ki, bu daima yanlış uygulanmıştır. Bir defa kalite kontrollarda, laboratuvarların veya mahalli zayıf idarelerin, belediyelerin yapmış olduğu kontroller daima yanlış netice vermiştir. Bir tanesini söyleyeyim. Bizim mamullerimizin bir tanesinin içersinde bir tanesi azalmıştır, kalitesi bozulmuştur diye mahkemeye gittik. Mahkeme bunu adli tıbbı sordu. Adli tıp da bizim kusurumuz vardır demez mi. Önce vitamin bu, kendiliğinden bozulan bir şeydir dedik. Bir sene uğraştık. Teknik konularda kalitelerin o kadar karışık meseleleri vardır ki dışardan iyi kalite yapın demek çok kolaydır. Türkiye hükümetimizin de ifade ettiği gibi çok ağır şartlar altındadır. Hükümetimize candan yardım etmek mecburiyetindeyiz. Fakat problemler görüldüğü kadar kanunla düzeltilecek kadar basit değildir. Diyalogla, candan çalışarak işbirliği halinde yaparız. Bir de hükümet üyeleri o kadar meşgulsünüz ki, Ankara'da sizleri ziyaret eden binlerce partiliden bizlere sıra gelmiyor. İşadamları olarak da sizlere gelip rahatlıkla meselemizi anlatabilmemiz lazım. Teşekkür ederim.

HÜSEYİN BAYRAKTAR

Sayın Bakanlar, kıymetli arkadaşlar. Çok net ve açık bir şekilde Sayın Bakanlarımızı dinledik. Ocak ayı içinde de Sayın Başbakanımızı burada dinlediğimizde aldığımız mesajlar birbirine çok yakın. Hedef şu gözüküyor. Başbakanımız da öyle söylüyorlardı. İstihdamı artıracak, sanayii verimli ve üretken olarak ih-

racata dönük çalıştıracak ne yapabiliyorsanız yapınız, biz destekçiyiz. İkincisi de; ihracat için Doğu ülkelerine açılınız. Şimdi bu işleri yapabilmek için gayet tabii ki öz kaynak lazım. Bürokrasinin, yalnız bürokrasinin, devletin kendisini kasetmiyorum, bizimle, işadamlarıyla, sanayiciyle elele olması gereğine inanıyorum.

Buralardan dönüp şu soruyu sormak istiyorum. Birincisi Doğu Bloku ülkelerine yapılacak yatırımlarda ve ihracatlarda acaba yeni gelen teşvikler içersinde ne özellikler vardır. Özendirici ve buralardaki riskleri azaltacak ne teşvikler vardır? Sayın Bakanımıza sormak istiyorum. Ayrıca Türkiye'de turizmin hakikaten sanayiden daha çok istihdama katkısı olacak, az öz sermayeyle yapılacak bir iş kolu olduğunu gördük. Bu teşvikler çıkarken turizmde ne gibi teşvikler vardır? Dün bu sahada "turizm çok fazla teşvik edildi" gibi sözler söylendi. Ben şahsen katılmıyorum. Bu sahanın da teşvik edilmesi gereğine inanıyorum. Diğer bir konuyu yine Sayın Devlet Bakanımız'dan ve özellikle Ticaret Bakanımız'dan soruyorum. Bugün bankaların donuk kredilerinden söz ediliyor ve bunun da bir maliyeti var. Bu maliyet de geliyor gayet tabii ki biz krediyi kullanan sanayicilere dönüyor. Bu kredileri kapmış kaçmış açığöz insanların cezalandırılması için acaba icraiflas, borçlar kanunlarıyla ilgili çalışmalar var mı? Özellikle bu takılmış kredilerin %50'den fazlası devlet bankalarında. Biz bir yerde kaynak arıyoruz. Devlet bu paraları kurtarmak için ne düşünmektedir?

Bir de Sayın Maliye Bakanımız söylerken şu ifadede bulundular. 42 trilyon lira faiz veriliyor. Tabi, bu faiz için Türk parasının dövize dayalı olduğunu varsayıyorum. Döviz için bütçeye konulan rakam ortalaması 6500-6600 TL gibiydi. Şimdi üç ayda aşağı yukarı bu rakamları yakaladık. Acaba faiz oranı yine yükselecek midir? 42-45 milyona ulaşacak mıdır? Teşekkür ederim.

YILDIRIM AKTÜRK

Sayın Bakanlar, değerli arkadaşlar. Sayın Moğultay, önümüzdeki tıkanıklığı aşıyoruz; Sayın Tansu Çiller bazı taşları temizliyoruz ifadesinde bulundular. Bu operasyonlar esnasında 20-25 yıllık erken emeklilik yasını nereye oturtuyorlar onu merak ediyorum. Benim şahsi değerlendirmem ile önümüzde bir kuyu açıldı. Onun içine düşeceğiz. Belki önümüzdeki yıllarda kocaman bir taşla boğuşur olacağız. Sayın Sümer Oral ayrıldılar. Şunu soracaktım. Bütçe çalışmaları esnasında bu yasanın bu seneki yükü gözönünde tutuldu mu? Sayın Moğultay'dan da bir tahmin yürütmesini istiyorum. 92 yılındaki külfeti ne olacaktır? Zannediyorum, maalesef Sayın Çiller enflasyonu düşüredursun biz de diğer aktivitelerimizi devam ettirelim şeklinde bir hükümet anlayışı ile bu enflasyonun düşmeyeceği kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

BAHRİ ERSÖZ

Sayın Başkan, Sayın Bakanlarımız, değerli dinleyiciler. Ben

önce Sayın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanımıza teşekkür etmek istiyorum. Bakanlığa gelir gelmez Türk endüstri ilişkileri konusunda birçok konuları ele aldılar. Ben bütçe komisyonunda yapmış olduğu görüşmeleri bir kitabından okudum. Hakikaten iş dünyası için çok önemli konulara el atmış bulunuyorlar. Yalnız öyle zannediyorum ki bir talihsizlik olarak ilk ele alınan konular bugün için ülkemizin pek önemli meselesi olmayan, hatta hiç ihtiyaç olmayan konular idi. Tartışmaya açıldı. Kamuoyunu da o zamandan beri meşgul ediyor. Ben o konuda sözümü kısa kesmek için bir iki noktaya açıklık getirmek istiyorum. Bir tanesi Sayın Bakanımız biraz evvel yapılan bir eleştiriye de cevap olarak yani her ne kadar ILO'nun 158. sayılı sözleşmesini Avrupa memleketlerinden yalnız İspanya, Fransa, İsveç imza etmiş, ama Fransa sonra geri çekmiş, ama onların yasalarında ILO'nun 158. maddesinde yazılı olan güvenceler zaten mevcut dediler. Ben o açıdan konuyu tetkik ettirdim. 14 tane Avrupa memleketinin bütün çalışma mevzuatını hukukçu arkadaşlarım inceledi. Bunu Türkiye'deki mevcut mevzuatla karşılaştırdılar. Bu 14 memlekette 11 tanesindeki mevcut iş güvencesi yasalarını toplu olarak ele aldığımız zaman bunlar, Türkiye'deki mevcut bugünkü iş güvencesi yasalarına nazaran çok daha geri durumdalar. Türkiye'deki yasa bunlardan ileri. Bunun tartışmasını Sayın Bakanlığın uzmanlarıyla oturup masada yapabiliriz. Ancak üç tane, birisi Almanya olmak üzere üç memleket zannederim bunlar Almanya, Danimarka ve İsveç'tir, bazı noktalarda bizden daha ileri. Şimdi böyle bir durum varken, böyle bir konu ortaya getirmenin şu anda manası var mıydı ve bu kadar tartışmaya gerek var mıydı? Türkiye acaba bu 11 memlekette daha ileri bir adım mı atmak istiyor? Ben bu konuya açıklık getirmek istiyorum.

Onun dışında bir konu daha önemli. Sayın Bakanımız devamlı olarak konuşmalarında ilk defa sanki Türkiye sosyal bir devlet olarak bu kanunla çalışanlarla ilgili hususları ele alıyormuş gibi bazı takdimler yaptılar. Halbuki Türkiye 1935 senesinden beri dünyada çıkarılmış kanunlar olarak işçi lehine dünyadaki en ileri memleketlerden birisidir. Daha henüz 200 senelik bir sosyal, sendikal çalışmadan beri hâlâ birçok memleketlerde işçiler Türkiye'deki kadar kanunla verilen haklara sahip değildirler sanayi memleketlerinde. O itibarla bu konunun da zannederim değerinin verilmesi gerekir. Türkiye'deki birçok partiler, hükümetler başta Atatürk olmak üzere işçiyi düşünmüşlerdir, korumuşlardır. Bunu belirtmek isterim. Saygılarımla.

MEHMET MOĞULTAY

Bu yasanın kaç milyonluk nüfusa hitap etmesi önemli değildir. Bu yasa Anayasamızın da bir gereğidir. Bu Anayasa 1980'de yapıldı. 1982 Anayasası olarak takdim edildi. Ulusal bir uzlaşmayı içeriyor mu bu Anayasa? Bir halk oylaması mı yapıldı bu Anayasa ile? Bunun adı halk oylaması mı halk oyalaması mı? Ulusal uzlaşmayı içermeyen bu Anayasa'nın güvencesindedir iş güvencesi. Bunun aksini söyleyebilir miyiz?

Şimdi bu Anayasa'yı halkın oyuna sunsan % 92 oy alır mı? Çünkü özgür olmayan bir ortamda şeffaf zarflarla yapılan halk oyalaması sonucunda bu noktaya varılmıştır. Bu Anayasa'nın reddi halinde ne yapılacağı bu Anayasa'da yazılı değildir. Demek ki, bu Anayasa özgür ortamda hazırlanmayan bu Anayasa bile iş güvencesini gölge altına almıştır. Çünkü dünyanın bütün ülkelerinde Anayasalar yapılırken hak ve özgürlükleri güvence altına almak için yapılmaz mı? Anayasa'nın maksadı nedir? Maksadı hak ve özgürlükleri güvence altına almaktır. Ama bizim 1982 Anayasamız hak ve özgürlükleri güvence altına almak için yapılmamıştır, hak ve özgürlükleri yok etmek için yapılmıştır. Ve bu Anayasa hak ve özgürlükleri güvence altına almış olsaydı, terör tohumlarını toplumun tarlasına ekmiş, bu insanlarımız saçsaça, başbaşa kavga ediyor. Ülkenin bir yöresinde sürekli terör ve anarşi var. Durdurabiliyor musunuz? Yani içinde özgürlük kokmayan, demokrasi kokmayan bir Anayasa ile siz bunu halledebilir misiniz? Anayasa nasıl sözleşme özgürlüğünü güvence altına almışsa Anayasa, iş güvencesini de güvence altına almıştır. Şimdi dünyanın hiçbir Anayasasında düşünemiyorum çalışma yaşamalarına ilişkin doğrudan hükümler ihtiva etsin. Getirin bana gösterin. Yani demokratik ve çağdaş bir ülke gösterin ki, o ülkenin Anayasasında çalışma yaşamına doğrudan doğruya müdahale edilsin. Öğrenmek istiyorum? Bağışlayın, yanlışlığın dokunulmazlığı olmaz, yanlış olursa geri alıyorum. Ama bunu bir tez, anti tez haline getirerek daha çok savunma, daha az savunma.

Şunu istirham ediyorum sizden, ortak faydaları bulalım. Ortak faydalarımız nedir? Barış, demokrasi, özgürlük, güven. Şimdi kendi belediyemle ilgili bir örnek vereyim size. İzmir Belediyesi, günlerdir konuşuluyor değil mi? İşverenleri. Şimdi bu olay Bakanlar Kurulu gündemine getirildi. Bu olay, İzmir yürüyüşü, Bakanlar Kurulu gündemine getirilmiştir. Türkiye'de bugün halen mevcut yasamıza göre, işe iade sistemi var mı? İş yerleri temsilcileri bakımından var. (2821sayılı 31. maddesi) Şimdi İzmir'de işçiler de der ki, biz haklarımızı alamadık, Ankara'ya yürüyoruz. Olayın aslı nedir. Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos ayları ücretlerini alamayan işçiler 26.8.1991'de veznenin önünde dizilip, "Alacaklarımızı öde" diyor. Belediye Başkanı, "Ödeyemem, param yok" diyor. Peki ne yapmalıydı bu işçiler? Maaşları ödenmemiş. İş yasasının 16. maddesine göre iş akdi feshedilebilir. İşçiler ne yapmışlar? Hayır çalışmak istiyoruz demişler. 28.8.'de bir başka veznenin önünde kuyruğa girmişler ve 4.9.'da bunların ücretleri ödenmiş. Bu olaya katılan işçi sayısı 7 bin civarındadır. 5.9'da Belediye Başkanı bu işçiler içinden 403 işçinin işine son veriyor. Aradan 10 gün geçiyor, SHP 'yanlışlıkla yaptım' diyor, 51 işçi geri alıyor. Onun ölçüsü de belli değil. 351 işçi yürüyor, "Ankara'ya gideceğiz" diyor. Bizi ya işe alın, neye göre feshediliyor. 1475 sayılı yasanın 17. maddesinin 2. fıkrasına göre feshediliyor. Belediye Başkanı bu arada grevin haksız grev olduğu iddiasıyla mahkemeye gidiyor. Mahkeme diyor ki, "Hayır bu grev haksız değildir, kanunsuz değildir". Belediye

Başkanı toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasasına aykırı muhalefet ettikleri iddiasıyla Savcılığa gidiyor. Savcılık diyor ki, "Hayır". Peki işçiler ne yapmalıydı? Ankara'ya yürüyorlar. Bunları ne yapacaksınız? Tazminatlarını ödeyebilir misiniz? Var mı böyle bir güvence? İşveren demiş ki, senin iş akdini feshettim. Hakların nedir? Mahkemeye gitmek. Peki subjektif bir taktiği, bu konuyu Bakanlar Kurulu gündemine almış. Demiştir ki: "Sokakta yürüyen vatandaşına kayıtsız kalamam". Hiçbir olay hükümetin denetimi dışında olmaz. Bakanlar Kurulu gündemine getirmiş. Bakanlar Kurulu'nun kararıyla İzmir'e Çalışma Bakanlığı'ndan 2, İçişleri Bakanlığı'ndan 2 müfettişle birlikte olay yerinde inceleme yapılmış. İnceleme yapılmış, rapor gelmiş Ankara'ya. Şimdi bu hükümete güvenmiyor musunuz? Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Meclis denetler, hükümetini seçer. Peki bu hükümetin iki bakanlığının 4 müfettişi gitmiş, olay yerinde tahkikat yapmış Gelen rapor; bu olayda 1475 sayılı yasanın 17. maddesinin 2. fıkrası gerçekleşmemiştir. Peki gerçekleşmiş iddiasında bulunan kim? İki müfettiş Bakanlık adına, iki ayrı Bakanlık adına gidiyor, gerçekleşmemiş diyor. Peki kim doğru karar verecek? İşveren mi doğru? Mahkeme doğru, kutluyorum. İşte ben sizi yargıya teslim etmek istiyorum. Yargıya, adalete.

Anlatayım efendim, şimdi aslında sizin özel sohbetlerde belirtilen bazı kuşkularınızı biliyorum. Yani işyerlerinin mahkemeler tarafından yönlendirilmesi gibi bir kuşku da bazen kapılıyorsunuz. Burada adalet sözünü sarfettiğim için şunu söylemek istiyorum. Ben aslında, size sizden daha fazla sahip çıkmak istiyorum. Şimdi olay şudur; şimdi bu işçilerimiz Ankara yönüne yürürken buna kayıtsız kalmayan hükümet sonuçta bu sorunları çözmeye çalışırken, 'Efendim senin işine son. Git mahkemede tazminat davasını aç.' yoldur, çözümdür. Ama ben de bir siyasi karar veriyorum diyorum ki, siz burada tahkikat yapın, olayın sonuçlarına bakalım. Gelen müfettiş raporlarına gelen 17 m. 2. f bendleri yoktur. Şimdi burada hükümet olarak ben çaresizim. Şimdi işe iade diyorum. 'Almam' diyor. Niye? 1475 sayılı yasanın 98. maddesine göre sorumluyum. Tazminatlarını da ödemedim diyor. Şimdi hükümet talimat verse, dese ki bu bir sosyal yaradır. Bu sosyal yarayı çöz. İşçiler şimdi Ankara'da açlık grevine başladılar. Bir haftadır devam ediyor. Şimdi ülkesini, toplumunu seven kişi, fert herkes toplumun hiçbir sorununa karşı kayıtsız kalmaz. İşe iade sistemi yalnız işyeri temsilcileri bakımından vardır. Bu yürüyüşe işe iade hakkı olup da dava açan işçiler katılmamıştır. Önemli tarafı budur. Burada yapmak istediğim mutlak olarak işten adam çıkaramazsınız ben mahkum ettim değil. Yok böyle bir şey. Haklı olarak çıkartmada kanıtı arıyoruz. İşçinin kişiliğinden vs. dolayı iş akdini fesh ediyorsunuz. Ama ispat külfeti işverene düşüyor. Bunun örnekleri var. Diğer hocalar da söylediler. Almanya bugün gelişmiş ülkelerin başında geliyor.

20 yıllık avukatlık hayatım var. En son Tuzla'da bir olay yaşadım. Bir işveren 76 işçiye işten çıkardı, 2 ay sonra 70 kişiyi işe aldı. Sordum niye, "ben o işçilerin ücretlerini

ödeyemiyordum, bu işçileri çıkardım, düşük ücretle aldım". Bunun adı bal gibi keyfiliktir. Ne kazanacaktın, 7 milyar kazanacaktın. Ne zarar ettin, 20 milyar zarar ettin. Bu yasa ile işte şimdi sizi koruyorum. Sen mühayyer 7 milyar kâr etmeyi düşündün ama, 70 işçiyi so-kağa bıraktın, 20 milyar da zarar ettin. İşletmenin gereklerinden kaynaklanan nedenlerle veya işçinin keyfi davranışlarıyla değerli işverenlerimiz, birlikte kalması çekilmez hale gelmişse, o işçinin çalışma zorunluluğu da yok. Bu yasa başından incelenseydi bu tepkiler olmazdı. Gene TİSK gelecek, önümüzdeki günlerde, görüşünü bildirecek, yanlısımız var-sa tashih edeceğiz. Buna açığız. Bir hükümetin Çalışma Bakanı'nı hiç de hak etmediği şe-ilde taciz etmenin doğru olmadığını söylemek istiyorum. Bu da bana karşı olan keyfilik-tir. Ben her şeye açığım. Gelin de bir konsensus kuralım. Toplantının ağırlık noktasının iş güvencesi olduğunu biliyordum. Eksik yönleri varsa tartışalım.

TAHİR KÖSE

Bizim tüketici yaşamız sanayiciyi koruyor.

TANSU ÇİLLER

Teşvikler bizim teşvik paketimiz içinde vardır. Bazı sanayi dal-larını ilan edeceğiz. Bunlara daha henüz eğilmedik. Emek gücü yoğun bir sanayi olabilir, İstanbul'u merkez haline getirmek istiyoruz. Sanayi Odaları, TÜSİAD vs. bir araya gelip otu-rumlar yapacağız. Buralara yoğun teşvikler verilmesi gündeme gelecek. Bunun için de bugün itibarıyla teşvikler de yatırım teşvikleri olarak, genel olarak 2 yıl, ödemesiz 5 yıl vadeli düşük faizli kredilerdir bunlar. Yerli yatırımcıların KDV dezavantajı ortadan kaldırıl-acaktır. Döviz kredisi olarak 400 milyon dolarlık bir kaynak ayırdık. 5 yıl ödemesiz 10 yıl vadeli olarak %3'lük reel faizle birlikte. Elektrik tüketiminde özellikle ihracata yönelik-lerde %30 olarak gerçekleşiyor. SSK primi işveren hissesinden %50 indirim alan bazı ke-simler ve teşvikler vardır. Turizm teşviklere yönelik, yarım kalmış olan yatırımları bitire-ceğiz. Modernizasyon yatırımlarında belirli hallerde gümrük muafiyeti vardır. Küçük işletmeler için bazı teşvikler var. Seyahat acentalarının pazarlama faaliyetleri için teşvikler var. İhracat teşvikleri en önemlileri. İhracat kredilerini (Eximbank) 3 milyar dolardan 6 mil-yar dolara çıkardık. Dikkatinizi çekiyorum. Hep ihracatın üzerine gidiyoruz. Sovyetler'den ayrılan bütün cumhuriyetler döviz ihtiyacı içindedirler. Standartlara uyulmamıştır gibi gümrük dışı engellemeler vardır. Biz de Maliye Bakanlığı'nda çalışmalar başlattık. Bazı seçmeli mallara fon koyduk. Biz korumacı değiliz. Batık kredilere ilişkin önerge KİT'lerin dönmeyen kredilerin geri dönmesini sağlamaktır. Banka kesimine geri dönmesini sağlaya-cak önlemler vardır. Enflasyon mutlaka düşer. Türkiye'nin kalkınmasının bir bedeli olma-mıştır. Enflasyonun düşmesi uzlaşmaya bağlıdır. Enflasyon sürdüğü müddetçe işçiyi, köyl-üyü vurur. Bu uzlaşmaya davet ediyorum. Teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

**HÜKÜMETİN
100 GÜNLÜK
İCRAATININ
DEĞERLENDİRMESİ**

**PROF. ASAF SAVAŞ AKAT'IN
DEĞERLENDİRMESİ**

DEMİREL HÜKÜMETİ'NDEN EKONOMİDE NELER BEKLEYEBİLİRİZ?

20 Ekim seçimleri ile, Türkiye'nin tarihinde ender raslanan bir demokratik olay gerçekleşti; seçimle gelen bir hükümet seçimle gitti. Demirel ve ekibi, 12 yıllık bir aradan sonra koalisyonla da olsa tekrar yönetime geldi. Koalisyon'da SHP'nin yer alması, haklı olarak toplumda olumlu bir beklenti yarattı. Cumhuriyet döneminde Türkiye'yi iki düşman kardeş gibi yönetmiş iki ayrı geleneği, CHP ve DP'yi, aynı hükümetin çatısı altında görmek, kamuoyunu umutlandırdı. Koalisyon'un, hem siyasi hem de ekonomik konularda Türkiye'nin gündemini işgal eden önemli sorunlara çözüm getirecek güce sahip olduğu kanısı belirdi.

Üç dört ay, böyle bir hükümetin icraatını değerlendirmek için aslında yetersizdir. Hükümet, daha kadrolaşmasını bile tamamlamış değildir. Üstelik, Başbakanla Cumhurbaşkanı arasında ilan edilmemiş ama günlük uygulamaya yansıyan bir gerginlik vardır ve kanun ve kararnamelerin çıkışı yavaş seyretmektedir. Koalisyonu oluşturan partiler daha birbirlerine, bakanlar koltuklarına alışma sürecini yaşıyorlar. Bütün bunlar doğru. Öte yandan, dört ay bir hükümetin ömründe küçümsenemeyecek bir süredir. Ana eğilimler yavaş yavaş belirginlik kazanmaya başlar. Uygulanacak politikaların genel çizgileri oluşur. Dikkatli bir gözlemci, bölük pörçük kararların oluşturduğu mozaikle seçim kampanyasında söylenenleri birleştirerek bir desen, bir resim çıkartabilir.

Genellikle bir hükümetin ekonomik icraatı, ekonominin sorunlarına getirdiği teşhisleri yansıtır. Bunlar gerçekçi ise, teknik düzeyde vahim hatalar yapılmadığı sürece çözümler başarılı olur. Teşhisler yanlış ya da yetersiz ise, kullanılan teknikler ve onları uygulayan teknisyenler ne kadar vasıflı olursa olsun, sonuçlar tatminkâr olmayacaktır. 1992 yılı Türkiye'si için sorunlara doğru teşhis koymak daha da önem kazanmaktadır. Çünkü, ülkenin askeri darbelerle belirlenen yakın tarihi, siyasi süreçlerde yarattığı tıkanıklıklarla, ekonominin en temel alanlarında büyük sorunlar biriktirmiştir (1). 1990'ların gündemini yakalamak için, 1980'lerde yapılanların ve yapılamayanların gerçekçi bir envanterini çıkarmak zorunludur.

Türkiye kamuoyu, ekonominin 1980'lerde yaşadığı büyük dönüşümün çıkarsamalarını yeterince algılayamadı. Özellikle, dönemin ikinci yarısında enflasyonun hızlanmaya başlamasının ve kronikleşmesinin ardında yatan yapısal sorunlar gerekli ilgiyi görmedi. Komuta ekonomisinin akıldışı müdahaleciliği yerini piyasa mekanizmasına bıraktıkça, ilk aşamada önemli (ve küçümsenemeyecek) başarılar elde edildi. Örneğin, bütün yaşamı döviz sıkıntısı içinde geçmiş insanlar, gerçekçi kur politikasının getirdiği döviz bolluğu

karşısında coşkuya kapıldılar. Belki o arada artan dış boçlardan, bozulan gelir dağılımından ve bir türlü durdurulamayan enflasyondan rahatsız oldular ama, derinlerden gelen güçlü tehlike sinyallerini ihmal ettiler. Kaynak dağılım mekanizmalarında gerçekleştirilen yapısal dönüşümün ekonominin diğer alanlarında reformlarla desteklenmemesi halinde başarıların geçici kalacağını, bir süre sonra ekonominin çok daha derin bir bunalımla karşılaşacağını hissedemediler.

1980'ler, Türkiye'nin dışa kapalı bir ekonomiden dışa açık bir ekonomiye geçiş sürecinin başlangıcıdır. Yani, 1990'ların bunalımına teşhis koyabilmenin önkoşulu kapalı ekonominin özelliklerinin anlaşılması, bunlardan hangilerinin değiştirildiğinin, hangilerinin hâlâ eski yapılarını koruduklarının saptanmasıdır.

Üreticilerin dış rekabetten ithalat yasakları ile korunduğu ve ihracatçıların aşırı değerli döviz kurları ile cezalandırıldığı bir kapalı ekonomi, sadece akıldışı bürokratik müdahale biçimleri yaratmakla kalmaz. Dışa kapalılık, ekonominin en az kaynak dağılımı kadar önemli diğer boyutunu, yani kamu maliyesini etkiler. Siyasi iktidarlar, gerek kamu gelirlerinin toplanmasında, gerek kamu harcamalarının dağılımında, kapalı bir ekonominin kendilerine sağladığı kolaylıkları sonuna kadar kullanırlar. Türkiye'de de böyle oldu. Menderes'in 1955'ten itibaren ekonomiyi hızla dışa kapaması ile başlayan sanayileşme modelinde, bir yanda vergi yapısı, diğer yanda KİT'ler sistemi, ancak dışa kapalı bir ekonomide uygulanabilecek politikaların hakimiyetine girdi. Ekonomi dışa açıldığında, vergi ve KİT politikalarında köklü reformlar yapılmadığı takdirde, çok kısa sürede ciddi bir kamu maliyesi bunalımı kaçınılmaz hale geldi.

Kapalı ekonominin vergi yapısında yarattığı çarpıklığı iki düzeyde izleyebiliriz. Birincisi, doğrudan vergilerdeki durumdur. Sanayinin içeride ya da dışarıda başka ülkelerle rekabet sorunu olmaması, ücretlerden alınan vergileri bir tür istihdam vergisine dönüştürmüştür. Böylece, ücret dışı gelir elde eden kesimlerin vergi ödemelerini temin edecek vergi idaresi ve gayrimenkul ve servet vergileri tümüyle ihmal edilebilmiştir. O kesimlerin, içeride üretilen ürünleri satın aldıkları zaman dolaylı biçimde vergi ödemeleri yeterli görülmüştür. Açık ekonomide bu durum ülkenin rekabet gücünü azalttığından, zorunlu olarak ücretten alınan gelir vergisinin azaltılması yoluna gidilir. 1983 sonrasında bu yapılmıştır. Ama eğer aynı anda vergi idaresinde reform yaparak vergi kaçağı önlenmezse ve gayrimenkul ve servet vergileri makul düzeylere çıkartılmazsa, kamu gelirlerinde büyük düşüşler olur. Konsolide bütçe açığı büyür. Türkiye bunu yaşamıştır.

İkinci çarpıklık, ithalattan alınan vergilerin kamu gelirlerinde yüksek paya sahip olmasıdır. Aşırı değerli döviz kurlarına temellenmiş bir kapalı ekonomide bunun hiçbir mahzuru yoktur; tam tersine, ithalat rantlarının bir bölümünün devlete aktarılması anlamına gelir. Ancak açık ekonomide, gümrük gelirlerinin varidat amacıyla kullanılması fii-

len katlı kur uygulanması demektir. Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı (ve bugün de yaşamaya aday olduğu) gibi, ihracatı teşvik eden döviz kurlarında büyük cari işlem fazlaları oluşur; cari işlem açıkları ise ancak ihracatın cezalandırılması pahasına gerçekleşir. Böylece, iktidarın kamu kesimi finansman açığını dış borçlanma yoluyla finanse etme olanağı kısıtlanır. Geriye iç borçlanma, yani "crowding-out" ve yüksek reel faiz hadleri kalır.

KİT açığı da, ceteris paribus, ekonominin kapalı ya da açık olmasına bağlıdır. Çünkü, kapalı ekonominin fiyat yapısı KİT'lerin etkin olmayan işleyişlerini gizleme olanağını sağlar. Ekonomide zaten tüm sanayi kesimi fiyatları uluslararası fiyat sisteminden kopmuştur. KİT'ler, bu genelleşmiş çarpık fiyat sisteminin bir parçasıdır. Dolayısı ile, KİT'lerin yüksek maliyetlerini fiyatlarını yansıtmak mümkündür. Yani, hükümet KİT fiyatlarına zam yaparak KİT açıklarını sınırlı tutabilir. Hatta kapatabilir. Açık ekonomide bu manevra alanı kaybolur. Artık ekonominin fiyat yapısı uluslararası fiyat düzeyine uymak zorundadır. Aksi takdirde, yüksek fiyatlı KİT ürünlerini kullanan firmalar ne iç piyasada ne de dış piyasada rekabet edebilirler. Eğer KİT'lerin maliyet yapısını düzeltecek reformlar yapılmazsa, KİT açıkları hızla büyüyecektir. Türkiye bunu da yaşamıştır (2).

1980'li yıllarda ekonomi dışa açılırken, reformlar sadece kaynak dağılımı ile sınırlı kaldı. İthalat yasaklarının kaldırılması, faiz hadlerinin serbest bırakılması, döviz kurunun piyasa güçleri tarafından belirlenmesi, konvertibilite, borsanın kurulması, hepsi aynı yöne, komuta ekonomisinin terkedilmesine işaret ediyordu. Ancak bunlar yapılırken, gerek vergi politikasına, gerek KİT'lere dokunulmadı. Böylece, kamu maliyesinin sorunları hızla denetlenemez boyutlara ulaştı (3).

1987 seçimlerinden itibaren, kamu maliyesinde yapılamayan reformların faturası Türkiye ekonomisine çıkmaya başladı. 1988-91 arasında, bir yandan enflasyon yükselirken, diğer yandan büyüme hızında dalgalanma arttı ve ortalama büyüme hızı düştü. ANAP hükümetleri, esas soruna dokunamadıklarından, çözümü kozmetik operasyonlarda aradılar. Para politikası öne çıkartıldı. Enflasyona karşı döviz kurunu "cıpa" olarak kullanmak istediler. Hepsi başarısız oldu. 20 Ekim'de, kamu maliyesi kelimenin tam anlamı ile çöküş noktasına gelmişti.

1987 sonrasında, o günün muhalefet partileri (ki bugünün koalisyon ortaklarıdır) dahil, kamuoyunun sorunların ciddiyetini algılamakta güçlük çekmesinin bir nedeni de, Türkiye ekonomisinin güçlü durmasıdır. Ekonominin gücü, ödemeler dengesinin rahatlığı şeklinde tezahür etmektedir. Cari işlemler dengesinde fazla veren, döviz rezervleri yükselen, ihracatı az da olsa artmaya devam eden bir ekonomide, Türkiye'nin geçmiş deneyimleri çerçevesinde, bunalım sözcüğü telaffuz edilememiştir. Ekonomide, kaynak dağılımında gerçekleştirilen reformların yarattığı güç, kamu maliyesinin yaşadığı büyük bunalımın gizlenmesine yaramıştır. Kamuoyu, bunalımın dışa açılmanın bir sonucu olduğunu göre-

memiş, Türk kamu maliyesinin ancak yapısal reformlarla çözümlenecek yapısal sorunlarla karşı karşıya olduğunun bilincine varamamıştır.

Gerek seçim kampanyasında kullanılan temalar, gerek koalisyon hükümetinin programı ve dört aylık icraatı, DYP ve SHP'nin de hızlanan kronik enflasyon ve yavaşlayan büyüme hızı sendromlarına bu şekilde teşhis getirdiklerine işaret etmektedir. Bugün daha da net olarak görülüyor ki, Demirel ve ekibi, sorunların ANAP hükümetlerinin kötü yönetiminden kaynaklandığı kanısındadır. Yani, sorun konjonktürelidir. Bütçede disiplinin sağlanması, KİT'lere çeki düzen verilmesi, kamu açıklarını hızla kapatacaktır. Böylece enflasyon düşecek ve eknomi hızlı büyüme rayına oturabilecektir.

DYP'nin seçim öncesinde tüm kamuoyu yoklamalarında birinci parti çıkmasına rağmen seçim kampanyasını tümüyle popülist temalara temellendirmesi, aynı yanlış teşhisin sonucudur. Kamu maliyesinin sorunları sadece beceriksiz ve kötü yönetimden kaynaklanan konjonktürel sorunlarsa, bunları hızla çözebilen bir iktidar aynı hızla popülist politikaları devreye sokabilir. Popülizmin içerdiği senaryo şöyle oluyor: Bir yandan vergi gelirlerini artırmazken (popülizmin birinci ayağı), diğer yandan kamu harcamalarını artırmak (popülizmin ikinci ayağı) hem mümkündür, hem de aynı anda enflasyonu düşürmek (popülizmin üçüncü ayağı) ve büyüme hızını yükseltmekle (popülizmin dördüncü ayağı) tutarlıdır. Halbuki en basit iktisadi sağduyu bile, yukarıda sayılan dört hedefin, özellikle kısa dönemde birbiri ile çelişeceğini söyler.

Söylemek istediğim şu: Hükümetin iktisat politikası ekonominin temel sorununa konan yanlış teşhise temellenmiştir. Kamuoyunda, hükümetin iktidara hazırlıksız olduğu kanısını uyandıran budur. İlk dört aylık icraatta görülen bocalama buradan kaynaklanmaktadır.

Teşhisin yanlışlığı, ekonomik pakete ve bütçeye yansımıştır. İktisat politikasında, uzun dönemli politikalar, kısa dönemli tedbirlerin birbiri ile eklemlenmesi ile oluşur. Ekonomi her şeyi günlük yaşar. Uzun dönem iktisatçının bir soyutlamasıdır; bugünkü tedbirlerin gelecekte bizi nereye götürebileceğini öngörme çabasıdır. Bu açıdan, açılan paket(ler) ve getirilen bütçe, daha sonrakilerin tohumunu eker, çiçeğini müjdeler.

Hükümet, sorunların bir istikrar (moda deyimle stabilizasyon) programı içinde çözüleceğini düşünmektedir. Temel hedef, bir yandan faizlerin düşürülmesi, diğer yandan devallasyon hızının yavaşlaması sonucu, enflasyonun aşağı çekilmesidir. Keza, program ekonominin canlandırılmasını da ikincil bir hedef kabul etmektedir: Üreticiye ve yatırımcıya verilecek teşviklerin üretimi artırarak enflasyonla mücadeleye katkı yapmaları beklenmektedir. İstikrarı sağlayacak araç ise kamu kesimi finansman açığının düşürülmesidir. Kısa dönemde bunu sağlayacak iki gerçekçi yol görülmektedir: Kamu yatırımlarının kısıl-

ması ve KİT ürünlerine zam yapılması.

Doğru anlıyorsam, mantık şu şekilde işliyor. İlk turda, iyi yönetim, yani bütçe disiplini, koordinasyon ve KİT zamları, kamu açığını azaltarak hazinenin iç borçlanma gereğini düşürecek. Bu ise devlet tahvil ve bonosu faizlerini aşağı çekecek. Faizlerin düşüşü enflasyonist beklentileri kırarak. İcabında Merkez Bankası rezervleri azaltılarak devalüasyon yavaşlatılacak. İkinci turda, tekrar aynı süreç tekrarlanacak. Bu arada, düşen faizler ve yavaş devalüasyon devletin dış ve iç borç faiz ve anapara ödemelerini azalttığından kamu açığında ek bir düşüş olacak. Aynı anda, teşviklerin etkisi ile üretim artmaya başladığından enflasyon daha da inecek. Artan üretim kamu gelirlerini olumlu etkileyeceğinden, kamu kesimi açığı daha da düşecek. Böylece, aynı anda hem büyüme hızını yükselten hem de enflasyonu düşüren sihirli formül başarıya ulaşacak.

İstikrar programı, iktisatçıların tabiriyle, bazı "kahramanca varsayımlara" dayanmaktadır. Bunlardan ilki, bütçeden ve KİT'lerden kaynaklanan finansman açıklarının, vergi yükünde (doğrudan ve dolaylı vergilerin milli gelire oranı) radikal bir artış sağlanmadan ve KİT'lerde kapsamlı reformlar gerçekleştirilmeden düşürülebileceğidir. Yukarıda açıklanan teşhis hatası buradadır. Türkiye'nin ekonomik sorunlarını biraz bilen tüm iktisatçılar, bu beklentiyi aşırı iyimser bulacaklardır. Az sonra açıklamaya çalışacağım: ekonominin ihtiyacı bir istikrar programı değildir; yapısal dönüşüm programıdır.

İkinci kahramanca varsayım, uzun süredir büyüyen kamu kesimi açıklarına alışmış bir ekonomide, bunlardaki düşüşün sadece fiyatları etkilemesi, yani talep yetersizliğinden kaynaklanan bir durgunluğa yol açmamasıdır. Üç aşağı beş yukarı bütün dünya ekonomilerinin deneyimi ise tersinedir. Kamu açığının milli gelire oranındaki ilk azalmanın enflasyona olumlu etkisi yok denecek kadar azdır. Ama derhal efektif talebin düşmesi ile durgunluk belirir. Büyüme hızı düşer. Zaten düşükse, negatife geçer. Enflasyonla mücadelenin ilk aşamasında sadece büyüme hızının azalması, kamuoyunda stagflasyon çılgınlıklarına yol açar. Hükümetin üstünde durgunluğa karşı tedbir baskısı oluşturur.

Üçüncü kahramanca varsayım, açık ekonomide para politikasının etkinliği ve mekanizmaları ile ilgilidir. Faiz haddi, döviz kuru ve dolayısıyla para arzı sadece kamu kesimi açığı tarafından belirlenmez. Ödemeler dengesi ve büyüme hızı bir o kadar önemlidir. Merkez Bankası uygulayacağı para politikası ile bunları birbirine bağlar. Örneğin, faizi düşüren gevşek para politikası döviz kurunda hızlı devalüasyona yol açar. Maliyet enflasyonu hızlanırken durgunluk derinleşir. Cari işlem fazlası büyür. Artan likidite kısa dönemde TL faizlerini daha da düşürüp devalüasyonu daha da hızlandırır. Kura müdahale, ancak likiditeyi kısırarak ve faizleri yukarı çekerek mümkün olur. Hem faizleri düşürüp hem de devalüasyonu yavaşlatacak para politikası bileşimini bulmak çok zordur. Bu sorunlar tüm ekonomiler için geçerlidir. İstikrar programının özelliği, yapısal sorunların çö-

zümünü etkinliği şüpheli para politikası araçlarından beklemesidir.

Bence yukarıdaki analiz, istikrar programının temel doğrultusunu yeterince açıklamaktadır. Hükümetin ekonomik icraatı, Türkiye ekonomisinin bugünkü acil ve bir numaralı sorununu oluşturan kamu maliyesindeki bunalıma çözüm getirmekten çok uzaktır. Böyle bir arayış içinde bile değildir. Meselenin özü budur.

Önümüzdeki dönemle ilgili beklentilere geçmeden, bir parantez açmak istiyorum. Başbakan Demirel, Türkiye ekonomisini uzun yıllar yönetmiş bir kişidir. 1970'ler ortasındaki Milli Cephe hükümetlerinin DÇM uygulamasını hariç tutarsak, başarı ile yönetmiş bir kişidir. İki defa, Ağustos 1970'te ve 24 Ocak 1980'de geniş kapsamlı tedbirler getirmiş ve ikisinde de kısa sürede çok olumlu sonuçlar almıştır. Geçmiş başarıların bugünkü durumla karşılaştırılması belki de geleceğe küçük bir ışık tutabilir.

24 Ocak tedbirleri, döviz darboğazı nedeniyle üretimin düşmeye başladığı bir kapalı ekonomi için tasarlanmıştı. Bir istikrar programı idi. KİT zamları ve devalüasyon efektif talebi kısıtı; artan döviz girdisi üretimi artırdı. Ekonomi kısa sürede istikrara kavuşmaya başladı. Uygulanan politikalar, ekonominin temel sorununa, yani döviz darboğazının aşılmasına yönelikti. Teşhis doğru olduğu için tedavi başarıya ulaştı.

Ağustos 1970'te ne büyük bir kamu açığı vardı; ne vahim bir döviz bunalımı. Paketin amacı da istikrar değildi; ekonomide zaten istikrar vardı. 1965-70 arasında büyüme hızı enflasyonun üstünde seyretmişti. Finansman kanunları kamu maliyesine gerekli kaynağı sağlamıştı. Hedef, ekonomide yapısal dönüşümün başlatılması idi. Nitekim, devalüasyon enflasyonu yükseltti fakat aynı anda sanayi ürünleri ihracatında önemli bir artış ve çeşitliliğe yol açtı. Büyüme hızı da düşmedi. 12 Mart darbesi tarafından tersyüz edilmeseydi, 1970 programı Türkiye ekonomisinde 10 yıl önce dışa açılma sürecini başlatacaktı. Gene, teşhis doğru idi: ekonominin sanayi ürünleri ihracatına geçmesi gerekiyordu.

Türkiye ekonomisinin 1992 yılındaki ihtiyacı, 1980'lerde kaynak dağılımı ile başlayan yapısal dönüşümün hızla kamu maliyesindeki reformlarla konsolide edilmesidir. İstikrarsızlık ekonomiden değil kamu maliyesinden kaynaklanmaktadır. Çözümü, istikrar programı değil, vergi ve KİT politikalarında yapısal ve köklü dönüşümdür. İstikrar paketi, ancak ve ancak bu yeniden yapılanmanın bir ilk aşaması olarak, reformlar devreye girinceye kadar zaman kazanmak üzere tasarlandığı takdirde anlam kazanır.

Bundan sonra ne olacak? 1987-91 yılları arasında ANAP hükümetlerinin icraatını hatırlamakta yarar var. Faizler düşünce döviz patladı; faizler yükselince döviz düştü; enflasyon önce hızlandı, sonra yavaşlar gibi oldu, sonra tekrar hızlandı; büyüme hızı bir durdu bir patladı derken tekrar durdu. İstikrar adına yapılanlar her seferinde istikrarsızlığı daha da artıran sonuçlar verdi. Hükümet, ekonomi politikasında sert bir viraj alarak, esas so-

runlara eğilme cesaret ve kararlılığını gösteremediği takdirde, üç aşağı beş yukarı aynı olayları tekrar yaşayacağız. O dönemde yazılıp çizilenleri yeniden okuyup hafıza tazelemek yararlı olabilir (4).

Bugünkü politikanın en büyük riski, ekonomide durgunluğun daralmaya dönüşmesi karşısında hükümetin paniğe kapılmasıdır. Şu anda, gerek kamu açığını daraltma çabası, gerek düşük faizin sonucu olan devalüasyon, efektif talebi kısıcıcı etki yapmaktadır. Halbuki enflasyon hızında bir düşüş yoktur. Nominal talep enflasyondan daha yavaş artmaya başlarsa, büyüme hızı negatife geçer. Eğer hükümet devalüasyonu yavaşlatmak için Merkez Bankası'nın TL'ye verdiği destekten vazgeçerse, faizlerin yükselmesi zorunlu olur. Bu da, kısa dönemde efektif talebe olumsuz etki yapacaktır. Daralma, hükümetin popülist yaklaşımı ile çelişir.

Önümüzdeki günlerde, Demirel ve ekibi bir yol ayırımına gelecek. Seçenekleri kısaca gözden geçirmek istiyorum. Birincisi, daralmaya rağmen istikrar paketini ilk hali ile uygulamaya devam etmektir. Faizleri düşük tutacak bir para politikası taviz vermeden sürdürülünce, devalüasyon hızlanacaktır. Bunun anlamı, 1992 ortalarında daralmanın derinleşmesi ve enflasyonun hızlanmasıdır. Merkez Bankasının bu yaklaşıma karşı olduğu bilinmektedir. Ancak, TL'nin reel olarak değer kaybetmesi döviz kazandırıcı faaliyetleri ve sektörleri teşvik ettiğinden, hükümet direnebildiği takdirde, dış pazarlardan kaynaklanan bir genişleme dönemi başlayacaktır. Türkiye ekonomisinin lag'ları düşünülürse, genişlemenin 1993 yazına sarkacağını öngörebiliriz. Ekonomi "çıpasını" kaybettiği için, enflasyondaki düşüş eğilimi ancak 1993 sonlarında belirir ve tedrici olur. Buna karşılık, genişleme dış talepten kaynaklandığından, boom'un daha kalıcı olma ihtimali yüksektir.

İkinci yol, Merkez Bankası'nın da savunduğu yüksek faiz-sıkı para politikasına geçilmesidir. 1988-90'ı ufak tefek farklarla yeniden yaşamaya hazırlanmalıyız. Faizlerdeki yükseliş, bir yandan daralmayı derinleştirecek, diğer yandan TL'yi reel olarak revalüe edecektir. Faizler ne kadar yükselirse daralma o kadar sert, revalüasyon da o kadar hızlı olur. TL revalüasyonu, enflasyona karşı "çıpayı" sağlar. Bana göre, 1992 sonbaharından itibaren, daralmanın derinliğine göre enflasyon trendi de aşağıya inmeye başlar. Revalüasyon aynı zamanda reel efektif talepteki düşüşü yavaşlatır. Hatta, bir noktadan sonra iç pazar kökenli bir canlanmayı besler. Canlanma ise cari işlem fazlasını hızla eriterek açığa dönüştürür ve hükümetin popülist politikalarını finanse edecek dış kaynağa kavuşmasını temin eder. Ne var ki, iç pazar kaynaklı büyüme uzun süremez; cari açığın büyümesi döviz kuru üstünde baskı yaratmaya başlayınca, aynen 1990 yazı gibi, 1994 ortalarında yeni bir istikrar paketi ile ekonominin frenine basmak zorunlu olur. Böylece, başladığımız noktaya geri döneriz.

Üçüncü yol, hükümetin şu ana kadar uyguladığı iktisat politikasını, zararın neresin-

den dönsek kârdır deyip terketmesi ve kapsamlı vergi ve KİT reformlarını devreye sokmasıdır. Hastalığı kaynağında tedavi edecek bu yöntem, 180 derecelik bir politik virajdır. Popülizmin terkedilmesidir. Bir şekilde tüm toplum kesimlerinin ayağına basacak, bir süre onları sıkıntıya sokacak tedbirlerin getirilmesidir. Kamu maliyesinde çok gecikmiş yeniden yapılanmanın gerçekleştirilmesidir. Bu takdirde, para politikasının önemi azalır. Reformların kısa sürede sonuç vermesi, yani enflasyonun derhal düşmeye başlaması isteniyorsa, ekonomideki daralmanın derinleşmesi teşvik edilecektir. Bu da, devalüasyonla enflasyonu başbaşa götürecek bir faiz düzeyinin tutturulmasını gerektirir. Vergi ve KİT reformları kamu açığını kapattıkça, hem fiyatlar genel seviyesinin, hem faizin, hem de döviz kurunun üstündeki baskı ortadan kalkacaktır. Ayrıntılar, "her yiğidin bir yoğurt yişi" olduğu özdeyişi çerçevesinde belirleneceğinden, daha fazla öngörü yapmak mümkün değildir.

Yol ayrımı çok uzakta değil. İlkbahar ayları içinde, en geç haziran sonuna kadar, birinin seçilmesi zorunlu duruyor. Peki, hükümetin bu üç seçenekten hangisini tercih edeceğini de öngörebilir miyiz? Bence evet. İlk yolun tutulması çok küçük bir olasılık. Birincisi Merkez Bankası buna çok karşı. İkincisi, enflasyonun ilk aşamada hızlanması hükümetin politik olarak izin veremeyeceği bir olay. Seçim kampanyası ve hükümetin kuruluşu sırasında DYP enflasyonla ilgili kesin taahhütlere girdi. Üçüncüsü, teorik olarak da bu yolun hiperenflasyona götürme ihtimali var. Kamuoyundan bu nedenle yoğun baskı gelebilir. Bütün bu nedenlerle, düşük faiz politikasının bugünlerde terkedilmesi çok muhtemel.

Üçüncü seçenek de bana olanaksız geliyor. İki temel neden görüyorum. Biri, DYP'nin özü itibarıyla popülist bir parti olması (5). DYP popülizmi sadece 20 Ekim seçim konjonktürünün ya da 12 Eylül rejiminin ürettiği geçici bir nitelik değil. Tüm DP-AP geleneğine esas damgasını vuran siyaset anlayışı popülizmdir. Üstelik, sağın sağla rekabetinin devam ettiği bir siyasi ortam var. Bu rekabet sürdükçe, DYP'nin muhafazakâr maliye politikaları uygulayacak ne iradesi ne de gücü olabilir. İkincisi, Başbakan Demirel'in kişiliği, kendisini 27 yıldır siyasette izliyoruz. En belirgin özelliği, denge adamı olması; dengeleri iyi kurup, iyi yönetmesi. Son dönemde, kendini yenilemekte de başarılı olduğunu gördük. Ama, atak, cesur ve risk alabilen bir reformcu olduğunu söylemek çok zor. Türkiye'nin tümüyle çökmüş kamu maliyesinin ayakları üstüne oturtulması ise, tanım icabı dengeleri bozan, büyük riskler taşıyan bir girişim olacak.

Geriye ikinci seçenek kalıyor. Revalüasyon ve iç pazar kökenli canlanma, hükümetin sıcak baktığı hususlardır. Tek sorun, DYP'nin faizlerin düşürülmesine öncelik vermesidir. Yoksa, cari işlem açığı olan bir ekonominin yönetiminde Başbakan Demirel'in önemli deneyimi vardır. 1974-78 arasında, çok daha kötü şartlarda, nisbeten düşük enflasyonu nisbeten yüksek büyüme hızları ile sürdürmüştü. Doğallıkla, Türkiye'nin tekrar DÇM kâbu-

sunu yaşaması ihtimali bile korkutucu. Neyse ki, 1992'nin Türkiye'si o günlerden çok farklı. Dünya konjonktürü de değişik. Bu kez, sadece birkaç yılını daha yüksek enflasyon ve düşük büyüme hızı ile geçirerek kurtulur gibi geliyor.

Doğallıkla, bir dördüncü seçenek daha var: Hükümetin düşük faiz-yüksek faiz ve ona tekabül eden devalüasyon-revalüasyon ikileminde kararlı bir politika uygulayamaması. Bir birine, bir diğerine kayıp, bocalamaya devam etmesi. Bunun da deja-vu tarafı var. 1988'de o filmi görmüştük. Herhalde en tehlikelisi böyle bir kararsızlık olurdu. Ancak bir yandan Başbakan Demirel'in geçmiş uygulamalarını, diğer yandan Merkez Bankası'nın eğilimini göz önünde tutarak, kısa sürede ikinci yola geçilmesi ihtimalini yüksek görüyorum.

Neticede, sıkıntılı bir iyimserliğim var. Sıkıntılı, çünkü ekonominin temel sorununun çözilemeyeceği görülüyor. İyimser, çünkü görünürde büyük bir bunalım da yok. 1992'de, enflasyon beklenenin üstünde çıkacak; %70'ler civarında seyredecek gibi duruyor. Büyüme hızı da beklenenin altında çıkacak; negatif olması bile mümkün. İktisadın yazılı olmayan kurallarından biri, bir taşla iki kuş vurmaya kalkanların hiç kuş vuramayacaklarıdır. Bu hükümet de, hem enflasyonu düşürüp hem de büyümeyi hızlandırmayı planladığına göre, kısa dönemde enflasyon düşmeyecek, büyüme de yavaşlayacak demektir.

DİPNOTLAR

(1) Türkiye'de siyasetle ekonomi ve özellikle enflasyon arasındaki ilişkileri bir başka yazıda inceledim, o nedenle burada fazla üstünde durmuyorum. Bak. "Enflasyon siyasi bir olaydır". Finans Dünyası Mart 1992

(2) Enflasyonla mücadele açısından vergi yapısının ve KİT'lerin yarattığı sorunların ayrıntılı bir analizi için "Kronik enflasyonla mücadele:sorunlar, çözümler, tereddütler", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Şubat 1992, adlı çalışmamı bakılabilir.

(3) 1982 yılında yayınlanan "Alternatif büyüme stratejisi" (İktisat Dergisi, Aralık sayısı; daha sonra Alternatif Büyüme Stratejisi, İletişim Yayınları, 1983 içinde çıktı) adlı çalışmamda, açık ekonomiye geçişte kaynak dağılım süreçlerindeki değişimin eşanlı olarak kamu maliyesinde vergi ve KİT reformu ile bütünleşmesinin, Türkiye'nin hızlı büyüme rüyasına oturması için zorunluluğu açıklanıyordu. Özal'ın dışı açılmanın sadece bir tek ayağını savunan görüşünden bu çok önemli fark nedeniyle "alternatif" sözcüğünü kullanmakta sakınca görmedim.

(4) ANAP'ın o dönem politikalarının eleştirisi için bak. "Sıkı para politikası ve enflasyonla mücadele", Finans Dünyası, Kasım 1990.

(5) Koalisyon'un küçük ortağı olan SHP'yi analize dahil etmemem, herhangi bir önyargıdan kaynaklanmıyor. Ekonomi ile ilgili bakanlıkların dağılımından da görüleceği gibi, iktisat politikasının temel tercihleri ve uygulaması tümüyle DYP kanadına aittir. O nedenle, ekonomide hükümeti bir koalisyondan çok DYP hükümeti gibi görme eğilimi taşıyorum. SHP, sorumlulukta ortak; ama yetkide ortak değil...

**PROF. ERDOĞAN ALKİN'İN
DEĞERLENDİRMESİ**

100 GÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hükümetin 100 günlük ekonomik icraatını objektif olarak değerlendirmek pek kolay değil. Çünkü objektif bir değerlendirmenin mutlaka istatistik verilere dayandırılması gerekir. Oysa şu ara yayınlanan veriler (parasal göstergeler dışında) ilk 100 günün ancak yarısını kapsıyor.

Aynı güçlük doğal olarak Hükümetin kendi icraatını değerlendirmesinde de söz konusu. Bu yüzden ekonomiden sorumlu bakanlar da objektif bir değerlendirme yapmakta zorlanıyorlar ve geçmişten çok geleceğe dönük icraatı anlatmak zorunda kalıyorlar.

Bu durumda nicel değil nitel değerlendirme yapmak, yani rakamlardan çok, hükümetin aldığı ve almadığı politika kararlarını tartışmak gerekiyor.

Bilindiği gibi hükümet, kısa dönemde birbiriyle çelişen iki hedefi birden gerçekleştirmeye yönelik iddialarla işe başladı. Yani kısa dönemde hem enflasyonun sıkı bir şekilde kontrol altına alınacağı, hem de yatırımların ve üretimin uyarılacağı sık sık tekrar edildi.

Ama ilk 100 gün içinde her iki hedefe de yönelik ciddi bir önlem alınamadı. Gerçi "vergi affı-borç affı-bazı ithal mallarında fonların yükseltilmesi" gibi kararlar, üretim ve yatırımların uyarılmasına yönelik, geçen yılın açık rakamını aynen hedefleyen bütçe de, enflasyonun kontrolüne yönelik kararlar olarak yorumlanabilir ama bu yorumların da hayli abartmalı ve zorlamalı olacağı bellidir.

Bu arada bir yandan üretim ve yatırımları teşvik için faizlerin düşürüleceğinden söz edilmesi, öte yandan döviz kurlarının enflasyondan daha hızlı artmaması için çaba harcanması, hükümetin "maliyet enflasyonu" tezine yatkın olduğunu gösteriyor.

Böylece faizleri ve kurları düşük tutarak hem üretimin teşvik edileceği, hem de enflasyonun kontrol altına alınacağı iddia edilmekte.

Oysa özellikle faiz hadleri, işletmeler için önemli bir maliyet unsuru olmakla birlikte, toplam talep üzerinde, üretimden daha önce ve daha hızlı etkiler yaratır. Yani faiz, bir "arz-yanlı" politika aracı değil, "talep yönetimi" aracıdır.

Gerçi düşük faizlerin genişleteceği talebin üretimi de dolaylı olarak uyaracağı iddia edilebilir ama bu iddia "maliyet enflasyonu" tezinden vazgeçip, ekonomideki durgunluğun temelde talep yetersizliğinden kaynaklandığı tezine dönüş demektir.

O zaman da faizleri düşürerek üretimi uyarma önerisi, hiç olmazsa kısa dönem için enflasyonun kontrolünden vazgeçildiği anlamına gelir. Böyle bir yaklaşımın ise sıkı para ve dar maliye politikası ile çelişeceği açıktır.

Ama öte yandan faizleri düşürmek için sıkı para ve dar maliye politikasından vazgeçilecekse, bu kez döviz kurlarını düşük tutmak imkansız hale gelir.

Ancak gerek sürdürülen para operasyonları, gerek bütçede öngörülen vergi gelirleri artışı ile vergi reformu önerileri, Hükümetin sıkı para ve dar maliye politikasından vazgeçmediğini de vurguluyor.

Öyleyse bu durumda, belki döviz kurlarının düşük tutulabileceği ama faizleri düşürmenin ve üretim ile yatırımları yeteri derecede uyarmanın mümkün olamayacağı sonucuna varılabilir. Çünkü yüksek faizler toplam talebi dizginlerken, gerçek bir "arz-yanlı" politika aracı olan vergilerin de enflasyonun üstünde artırılması hedeflendiğinden, üretim ve yatırımlar üzerinde olumsuz bir etki daha yaratılacağı açıktır.

Bütün bu noktalar dikkate alındığında, 100 günlük icraat sırasında Hükümetin gerçek hedefinin henüz açıkça ortaya konamadığı görülmektedir. İddia edilenler ile alınan kararların bir kısmı enflasyonun denetimine yönelikken, diğer bazıları üretim ve yatırımların uyarılmasına yönelik bulunmaktadır.

Kısa dönemde bu iki hedefin bir arada gerçekleşemeyeceği bilindiğine göre, birbiriyle çelişen veya en azından öyle izlenim yaratan kararların, ekonomik birimlerde tereddütler yaratması doğaldır.

Tereddütleri giderecek bir yaklaşım, kısa dönemli hedeflerle uzun dönemli hedeflerin birbirinden ayırılabilmesi olabilirdi. Oysa Hükümet kendi icraatını yalnızca kısa dönemli bir takvime bağladığından, üstelik bu takvim boyunca beklenen gerçekleştirmeler için rakamsal hedef verme gibi bir acelecilik içine girdiğinden, bu imkanı da şimdilik kaybetmiş görünmektedir.

Türkiye ekonomisinin, bazı önemli eksiklikleri olmakla birlikte, serbest piyasa düzeyine, geçmişe göre çok daha yakın bir yapılanma içinde olduğu açıktır. Serbest piyasa düzeni ise, bir yandan devletin doğrudan müdahaleden kaçındığı ama öte yandan zaten istese de artık doğrudan müdahalede zorlanacağı bir ekonomik yapıdır.

Mal, sermaye, para ve döviz piyasalarının birbirleriyle nazik dengeler içinde ilişkili olduğu bu düzende, piyasalardan herhangi birine doğrudan müdahalenin, diğerlerine de

müdahale anlamına geleceği iyi bilinmelidir. Onun içindir ki alınan her yeni politika kararının, bütün piyasalar üzerinde yaratacağı yan ve çapraz etkilerin mutlaka önceden hesaplanması gerekmektedir.

Ayrıca hangi politika aracının ne maksatla kullanılacağını iyi teşhis edilmesi ve bu teşhislerin başka ülkelerin tecrübeleriyle denetlenmesi de şarttır.

Mesela şu ara durgunluk içindeki Batı ekonomilerini canlandırmak için faiz hadlerinin düşürülmesi önerilmektedir ama aynı ülkelerde enflasyonun da çok yavaş olduğu göze çarpmaktadır. Yani bu ülkelerde düşük faiz politikası, enflasyon çok yavaş olduğundan, toplam talebi uyararak üretimi teşvik için cesaretle önerilebilmektedir. Enflasyonu yüksek olan durgun ekonomilerde ise aynı politikayı uygulamanın çok riskli olduğu unutulmamalıdır.

Ayrıca durgunluk içinde enflasyonu yaşayan ülkelerde, enflasyonun başlıca nedeni büyük kamu açıklarının finansman usulleri olduğundan, üretimi uyarma uğruna tasarrufları olumsuz yönde etkileyecek ve kamu açığını daha da genişletecek para (faiz) ve maliye (vergi) politikalarını uygulamak da mümkün değildir.

Bu gerçekler karşısında Türkiye'de hükümetin hangi hedeflere öncelik vereceğini değil, hangilerine öncelik vermesi gerektiğini belirlemesi zorunlu olmaktadır. Yüksek enflasyon ve büyük kamu açığı, kısa dönemde üretimi uyaracak politikalara öncelik verilmesini engellemektedir.

Şu halde kısa dönemde zorunlu öncelik, ekonomi mantığı gereği, enflasyonun denetimidir. Çünkü kamu açığını daraltmaya ve daralan açığın da emisyon-borçlanma-KİT zamları ile dengeli biçimde finanse edilmesine yönelik politikalar, sonuç olarak enflasyonu denetim altına alabilir. Ama bu arada faizleri ve kurları düşük tutmak, toplumun çeşitli kesimlerine ödünler dağıtmak, kaynağı olmayan teşvikleri yürürlüğe koymak gibi politikalar, doğal olarak enflasyonun kontrolü hedefiyle çelişecektir.

Böylece kısa dönemde ne enflasyon yavaşlatılabilecek, ne de üretim ve yatırımlarda beklenen gelişme sağlanabilecektir. Üstelik mal-sermaye-para-döviz piyasalarında bozulan dengelerin sağlanabilmesi için, daha da karmaşıkleşan bir ilişkiler zinciri içinde, şimdi sarfedilmesi zorunlu olan çabaların çok üstünde çaba göstermek gerekecektir.

**PROF. GÜLTEN KAZGAN'IN
DEĞERLENDİRMESİ**

HÜKÜMETİN 100. GÜNÜNDE HEDEFLERE İLİŞKİN GERÇEKLEŞMELER

İlgili bakanların TÜSİAD toplantısına katılarak yaptıkları açıklamalar ve ortaya çıkan gerçekleştirmeler ışığında, Hükümetin kurulmasını izleyen 100. günde hedeflerine ilişkin değerlendirmemiz aşağıda sunulmuştur:

I- Enflasyonun Dizginlenmesi

Hükümet 1992 yılında üretimi canlandırarak enflasyonu dizginlemek konusunda şu hedefleri ortaya koymuştur: GSMH deflatörüne göre fiyat artışı %52, GSMH artış hızı %5.5 olacaktır; ancak GSMH deflatörünün toptan eşya ve tüketici fiyatlarından önemli sapmalar gösterebildiği burada belirtilmelidir.

Enflasyonun seyri açısından önem taşıyan kurumsal ve yasal düzenlemeler, ortaya çıkan ekonomik süreçler şunlardır:

1) Bütçe dışı "fon"ların düzenlenmesi

"Fon"ların bütçe disiplini içine alınması, parlamento denetimine sokulması, Hükümetin programında açıkladığı bir hedeftir. Sayıları ANAP hükümetleri döneminde artarak 120'yi aşan fonların mali disiplini bozduğu yaygın kabul bulmuştu. Bu düzenleme gerçekleştirilme yoluna girmiş, hükümet gelirleri ve giderlerini parlamento denetimine sokacak uygulamayı devreye sokmuştur.

2) Merkezi devlet kurumlarının eşgüdümlemesi

TC Merkez Bankası, DPT, Maliye ve HDTM'nin birbirinden kopuk uygulamaları da mali dengesizliği, özellikle 1990 ve 1991'de, artıran sonuçlar yaratmış bulunuyordu. TCMB'nin kendi para programını uygulayabilmek için KİT'leri dış borç bulmaya ve/veya içerde ticari bankalardan borçlanmaya yönlendirmesi, Hazine'yi giderek daha fazla iç borçlanmaya sevk etmesi, ilgili bakan tarafından eleştiriliyordu. Hükümet bu dört kurumun eşgüdümlü çalışmasını da sağlamıştır.

Bu eşgüdüm, enflasyon ve makro dengesizliğin giderilmesinde önem taşımaktadır; çünkü, bu dengesizlikler, Türkiye'nin ağır dış borç yükünün ödenmesi için gereken dış dünyaya transfer ve içerde özel kesimden devlet bütçesine tasarruf transferi sürecinde ortaya çıkan hastalıklardır. Söz konusu dört devlet kurumu da her iki transfer sürecinin düzenleyicileri konumundadır. Bu bakımdan, eşgüdümlü çalışmaları transfer süreçlerinin en az makro dengesizliğe yolaçacak biçimde gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır.

3) İç borçlara ilişkin düzenlemeler

Türkiye 1985 yılından bu yana dış borçların ödenmesinde yeni bir aşamaya geçmiştir:

Cari işlemler bilançosunda (CİB) "dış borç faizi dışı" fazlayı giderek artırarak yurt dışına "net kaynak transferi" gerçekleştirmektedir. Dış borçların yaklaşık dörtte üçü kamunun üzerinde olduğu için, bu transfer devlet gelirlerinde bir sıçrama olmasını gerektirmiştir. ANAP hükümeti bu nedenle 1985'ten itibaren, vergi almak yerine, iç borçlanmaya geçmiştir. Ancak iç borçların yüksek faizleri ve kısa vadeli borçlanmanın yarattığı sorunlar, bunlara ilişkin bir düzenlemeyi gerektiriyordu. İç ve dış borç faizleri birlikte 1990'da bütçe harcamaları %21.2'ye varmıştı ve iç borçların geri ödenmesi hükümeti likidite darboğazına sokarken faizleri yüksek tutuyor ve imalat sanayii bu yüksek faizden olumsuz etkileniyor, özel imalat yatırımları gelişemiyordu.

- Hükümet Ocak, Şubat, Mart ayında yoğunlaşan ödemelerin altında yeni iç borçlanmaya gitmek yoluyla iç borç stokunu azaltma yoluna girdi. Ancak bu uygulama Hazine'nin TCMB'den aldığı kısa vadeli avansları artırmış, emisyon sıçramıştır. Ticari bankaların likiditeye boğulması ve faizlerin yükselmemesi karşısında döviz piyasasında talepleri yoğunlaşmış ve dolar fiyatı 6300 TL'yi bulmuştur. Oysa, bütçe ve GSMH tahminleri 1992 yılı için ortalama dolar fiyatının 6330 TL olacağı varsayımına dayandırılmış bulunuyor. TCMB bir yandan fazla likiditeyi masnetmek bir yandan dolar fiyatının daha da sıçramasını önlemek için döviz satmaya başlamış, döviz rezervlerinde 1.23 milyar dolarlık bir azalma olmuştur.

Bu görünüme göre, iç borç stokunu azaltma ve faiz hadlerini düşürmenin yüksek bir maliyeti olmuştur. Hazine avansları yıl içinde devlet gelirleri artışlarına paralel geri çekilip, emisyondaki artış (4 ayda % 14 oranında emisyon artışı vardır) azalışa geçerse, enflasyonist baskının artışı önlenemez. Aksi halde, enflasyon hedefinin tutulması mümkün olmaz.

- İç borçlara ilişkin diğer uygulama vadelerinin uzatılması yönündedir ve bunların yükünü azaltma yönünde olumlu bir etkidir. Bu amaca dönük olarak şu uygulamalar getirilmiştir: Hazine bonolarında vergi stopajı % 10'dan % 15'e çıkarılırken devlet tahvillerinde % 10'da bırakılmıştır; böylece bankaların uzun vadeli tahvilleri tercih etmeleri için bir teşvik sağlanmıştır.

İkinci değişiklik, bankaların genel disponibilite olarak tuttuğu (mevduatın % 30'u) devlet kağıtlarının ortalama vadesi 156 günden 210 güne çıkarılmıştır. Bu da, aynı yönde bir uygulamadır.

Üçüncü değişiklik de, bankaların genel disponibilite olarak tuttukları devlet kağıtlarıyla "repo" yapmaları önlenmiştir; repo için bankaların mülkiyetinde olan kağıtların kullanılması şartı getirilmiş, böylece, bankaların bu kağıtlara talebi artırılmıştır.

İç borçlara ilişkin bu düzenlemeler genelde olumludur. Ancak, 20 Kasım'da 22.3 tril-

yon olan emisyonun Mart ortasında 25 trilyonu aşmış olması, dolar fiyatının bütün yıl için öngörülen ortalama fiyata yılın ilk üç ayında ulaşmış olması, enflasyon beklentileri açısından olumsuz göstergelerdir. Ancak, 1985'den bu yana ivme kazanan enflasyon, giderek artan biçimde ticari bankaların para yaratmasından kaynaklanmış olup, emisyonun rolü giderek azalan bir trend göstermiştir.

4) KİT'lere ilişkin düzenlemeler

KİT'ler 1989'a kadar kâr etmiş, bütçe açığında bunların payı 1990'da % 10 civarında kalmıştır; seçim yılı olan 1991'deyse siyasetçilerin müdahaleleri, bu payı % 41'e çıkarmıştır. ANAP döneminde bakanlıklara bağlanarak siyasete daha bağımlı hale getirilmiş olmaları, bütçe açıkları bakımından KİT'lerin konumunu kritikləştirmiş bulunuyordu.

Hükümet, KİT'lerin siyasal etkilerden bağımsızlaştırılması ve İtalya'da olduğu gibi holdingleştirilmesi yoluyla özerkleştirilmesi; özelleştirilmesi söz konusu olanların ise yapılarının sağlamlaştırılarak piyasa değerlerinin yükselmesi amacıyla TÖYÖK'ün kurulmasına girişmiştir. KİT'lerin özerkleştirilmesi, çok olumlu bir girişimdir. İtalya'da bu sistem başarıyla yürütülmektedir ve Güney İtalya'nın (Mezzogiorno) kalkındırılması kadar ülkenin genel sanayileşmesinde de olumlu bir paya sahiptir.

Ayrıca, KİT'ler arası borçların tahkim edilmesi, inter-KİT piyasasının kurularak ticari bankalardan borçlanma gereğinin sınırlanması girişimleri de, bu kurumların sağlıklı bir finansman yapısına kavuşması açısından önem taşımaktadır. Yukarda, KİT'lerin 1991'de bütçe açığındaki payının sıçradığı belirtilmiştir. Bunun bir nedeni, KİT'lerin finansman gereklerini karşılayabilmek için (TCMB tarafından) ticari bankalara yönlendirilerek % 200'e kadar varan faizlerle borçlandırılmış olmalarıdır (yükü 8.1 trilyon TL); bir nedeni dış borç aramaya yönlendirilmelerinin getirdiği kur farklarının yüküdür (7.5 trilyon TL); nihayet, kalanı da seçim yılı olduğu için, iktidardaki hükümet tarafından fiyat ayarlamalarının engellenmiş olmasıdır. Getirilen finansman sistemi bir yandan -daha önce değindiğimiz- kamu kurumları arasındaki eşgüdümleme, diğer yandan, 1991'de yaşanan olağandışı durumun tekrarlanmasını önleme amacına dönük olumlu girişimlerdir. Özelleştirme konusunda hükümet ihtiyatlıdır. Yaşayan örnekler bu ihtiyatlılığa hak verdirir niteliktedir. Orta gelirli ülkeler arasında geniş çaplı özelleştirme deneyimini ilk yaşayan ülke Şili'dir; 1973'de iktidara gelen General Pinochet rejiminde ekonominin tümüne yakını özelleştirilmiştir. Başlangıçta düşen enflasyon hızı dolayısıyla girişimin olumlu olduğu bütün dünyaya propaganda edilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra, ekonomide büyük çöküş olmuş, ekonomi 1973'tekinin de gerisine düşmüştür. Geniş çaplı özelleştirmenin yapıldığı ikinci orta gelirli ülke Arjantin'dir. Ancak, olay yeni yeni gerçekleştirildiği için sonuçların ne olacağı belli değildir. Aynı durum Meksika için geçerlidir.

Özelleştirme konusunda bu ülkelere baskı, dış borçların ödenmesindeki güçlükleri nedeniyle olmuştur. Türkiye'nin dış borçlarını ödemede on yıldır bir güçlüğü düşmemesi, bu baskıların hafif kalmasının temel nedenidir.

5) Kamu gelirlerinin artırılması ve kamu açığının azaltılması

Hükümet 1992'de 32 trilyon bütçe açığı öngörmüştür; yani açığın reel büyüklüğü ve GSMH'ya oranı bu yıl azaltılmış olacaktır. Bu hedefin gerçekleşmesi, harcamaların denetim altında tutulması kadar gelirlerin artırılmasına bağlıdır.

Hükümet, tahsilatı hızlandırmak amacıyla bazı pratik çözümler getirmiştir. Bunlar, bu amacı gerçekleştirmekte etken olsa da vergi ahlakı, rekabet üzerindeki etkileri ve geleceğe dönük etkileri açısından olumlu sayılamaz.

Gecikmiş vergi borçlarına ilişkin faizlerin ve cezaların affı; Bağ-Kur'a sigortalıların birikmiş prim borçlarının taksitle ödenmesi halinde -taksit süresine göre- gecikme zammı ve faiz borçlarının affı; küçük çiftçi borçlarında faizlerin affı gibi uygulamalar tahsilatı hızlandırmaya dönük uygulamalardır. Hükümet, programında, bunları gerçekleştireceğini açıklamış bulunuyordu.

(Bu satırların yazıldığı sırada hükümet henüz vergi reformu tasarısını açıklamamıştı.) Hükümetin vergilere ilişkin yaklaşımı şöyle bir izlenim vermektedir:

- Hayat standardı göstergelerinde yapılan düzenlemelere göre, harcamaları, gelir vergisine konu olacak gelir için gösterge saymak;
- Emlak vergisini kent rantlarındaki artışı vergileyecek biçimde düzenlemek;
- Kurumlar vergisindeki istisna-muafiyet kargaşasının yolaştığı vergi kayıplarını önlemek;
- Vergi kaçağını azaltacak, tahsilatı etkinleştirecek kurumsal düzenlemeler yapmak;
- (Sorunlu Güneydoğu bölgesinden başlamak üzere) asgari ücreti vergi dışında bırakacak düzenlemeler yapmak.

Hükümet 1992 bütçesinde vergi gelirlerinin %80'e yakın bir artışla GSMH'nın %22'den %24'ün çıkmasını, harcamalar geçen yıllar aynı oranda kalırken, açığın GSMH'nın %7'den %5'in inmesini öngörmüştür. İsrafi önleme yolunda önlemler uygulamaya konmuştur. Ancak, öngörülemez olumsuz olaylar dizisi (Erzincan depremi, Zonguldak Grizu patlaması, Doğu'da çığ olayları, Güneydoğu'da yürüyen savaş) kamu harcamalarında beklenmedik artışlar yapmaktadır. Ayrıca, döviz fiyatındaki sıçramalar dış borç faizlerinin TL karşılıklarını büyütmemektedir. Hükümet programında eğitim ve sağlık alanında büyük harcamaya artışı sağlamayı öngörmüştür. Bu öngörülemez harcama artırıcı olaylar zincirinin gerek bütçe açığının tutturulması gerek sosyal harcamaların artırılması hedeflerine imkan vermesi zor gözükmemektedir. Gerçekleşme, vergi reformunun başarısı kadar vergi tahsilatı-

nı artıracak pratik önlemlerin başarısına bağlı kalacaktır; çünkü reformun etkisi ancak gelecek vergileme döneminde ortaya çıkabilir.

II- Gelişme ve Sanayileşme:

Hükümet gelişme, sanayileşme açısından konjonktürel ve yapısal-uzun vadeli hedefler olmak üzere iki boyutlu hedeflerle yola çıkmıştır. Birincisi, ekonominin -1990 yılı dışında- 1988 ve izleyen yıllarda ortalama gelişme hızının %1'i ancak aşması ve durgun bir ekonomi devralınmış olmasıdır. Dolayısıyla, 1992 yılında ekonominin canlandırılması söz konusudur ve %5.5 GSMH artışı öngörülmüştür. İkincisi, uzun vadeli sanayileşme hedeflerinin saptanması ve buna yönelik çalışmaların başlatılmasıdır. Bu amaçla DPT devreye sokulmuş, Türkiye'nin sanayi envanteri ortaya çıkarılmaya başlanmış, bölgesel kalkınma potansiyellerinin saptanması çalışmaları gündeme gelmiştir. 1980 başından beri daha çok varolan kapasitelerin harekete geçirilmesi, darboğazların giderilmesi, rekabet gücünün artırılması alanlarında yoğunlaşan geçmiş hükümetlerin çalışmaları, şimdi daha ileri bir aşamaya girmenin arefesindedir. Bu da, sanayileşmede yapısal dönüşümün ve bunun mekan boyutunun irdelenmesidir.

Ekonomide canlanma ve sanayinin teşviki için gündeme getirilen politikalar şunlardır:

- Reel faizlerin yükselmesinin önlenmesi için devlet iç borçlanmasının azaltılması bir ilk adımdır. Hazırlanan Finans Kesimi Kanunu, rekabeti artırmak yoluyla kredi faizlerini düşürmeyi amaçlamaktadır.

- İhracat ile bitmemiş yatırımların tamamlanması öncelikli olmak üzere, "fon"lardan 5 trilyon TL teşvik ayrılmıştır. Eximbank imkanları 3 milyar dolardan 6 milyar dolara çıkarılmış, teşviklerin pazarlama aşaması yerine üretim aşamasına kaydırılması hedeflenmiştir.

- Küçük ve orta boy sanayii geliştirmek için organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri, yeni projeler devreye sokulmaktadır.

- Teknopark çalışmaları ve AT'ın EUREKA projelerine katılma imkanları büyük sanayici için tasarlanmıştır.

- İş hayatını ilgilendiren çok sayıda kanun (tüketicinin korunması, bürokrasinin azaltılması, rekabetin sınırlanmasını ve şirketler arası fiyat anlaşmalarını önleme, ticaret, odalar ve borsalar kanunları) üzerinde çalışmalar yürütülmektedir.

III- Çalışma Ekonomisine İlişkin Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Hükümet programında gelir bölüşümünün iyileşmesi, demokrasiyi genişletme, işçi haklarında Batı standartlarına yaklaşma hedeflerini koymuş, kendisini en yüksek oranda

destekleyen sosyal sınıf olan tarım üreticilerine de durumlarını iyileştirici politikaların gündeme geleceği beklentisini yaratmıştır.

- İthalat liberasyonu ve diğer uygulamaların çok güç duruma düşürdüğü tarım üreticilerini koruma amacıyla, dAmping fiyatlarına karşı (et, süt tozu, bazı meyveler gibi) bazı ürünler için ithalatta fon kesintisi getirilmiş ve/veya olanlar artırılmıştır.

Genelde tarım politikaları ve özelde destekleme politikalarında sorunlar olduğu kabul edilmekle birlikte, henüz açıklanan bir çalışma yoktur.

- Hükümet, programında, ILO ilkelerinin kabul edilmesini hedeflemiştir; bununla ilgili çalışmalar devam etmektedir. Ancak söz konusu ilkelerin, sınai gelişmeye paralel olarak uygulamaya girmesi gereken nihai hedefler sayılması gerekir; ayrıca bu ilkelerin çalışma yaşamına ve sınai gelişmeye etkileri araştırılmalıdır.

- Hükümet, İş Güvencesi Yasası ile işçi çıkarmayı "güçleştirme"yi gündeme getirmiştir. Edinilen izlenim, son yıllarda bir kısım işverenin yüksek ücretli, sendikalı işçilerden kurtulmak ve daha düşük ücretle işçi alabilmek için yaptığı işçi tasfiyesinin bu yasaya kaynaklık ettiğidir. Tekil olaylardan yola çıkarak genel için yasal düzenleme yapmak iş yaşamında beklenenin tersi sonuçlar yaratabilir; iş güvencesi sağlama yerine teknolojik işsizlik, kaçak işçi çalıştırma yaygınlaşabilir. İşsizlik sigortası üzerindeki çalışmalar devam ederken, bu yasanın gerekli olup olmadığı tartışılmalıdır.

- Hükümetin bu güne dek en boş bıraktığı alan tarım kesimi olmuştur.

**PROF. SALİH NEFTÇİ'NİN
DEĞERLENDİRMESİ**

100 GÜNÜN DEĞERLENDİRMESİ

Ekonomik durum açısından yüz günün en olumlu gelişmesi, durumun ciddiyetinin yavaş da olsa kavranmaya başlanmasıdır. Bunun dışında alınan son tedbirlerin ekonomiye olumlu veya olumsuz, fazla bir etkisinin olduğunu söylemek güçtür.

Son üç ayın ekonomik politikalarını yorumlamaya, 1991 yılı sonunda geline nokta bir kez daha ele alarak başlayacağız. Böylelikle 100 günün bir analizinin kendiliğinden ortaya çıkacağına inanıyoruz.

I.1991'de Geline Nokta

Ekonominin dengesinde olağanın da ötesine geçen bozulmalar, Türkiye'de 1989 yılında başlar. Verilere bakıldığında 1989 yılı Mart ayından sonra iki önemli politika değişikliği görülecektir.

- O güne kadar reel anlamda değer yitiren, yani enflasyonun üstünde bir düşüş gösteren Türk Lirası (TL), bu tarihten sonra reel anlamda değer kazanmaya başlar. Yani kur politikası tersine çevrilir. Dövizin reel değer kaybı ithalatı ucuzlatacak, ihracatı güçleştirecektir. Bu durumda döviz dengesinin bozulmaması için, faizlerin yukarı çekilmesi gerekir.

- Aynı devrelerde, bir ikinci önemli gelişme de kamu harcamalarında görülür. Özellikle personel harcamalarında enflasyonu aşan artışlara tanık oluruz. Daha da önemlisi, bu ani politika değişikliği, para basma veya vergi toplama yerine, iç borçlanmayla karşılanmaya başlanır.

Neticede kamu bütçe açıklarının büyüdüğünü ve bunların iç borçlanmaya finanse edildiğini görüyoruz. Bu da faizleri artıracak bir gelişmedir.

Bununla birlikte fazla "para basılmadığından" enflasyon fazla artmayacaktır. Nasılsa iç borç ve faizler geri ödemeleri ilerki tarihlerde gerçekleşecektir. Bu da ekonomide kısa süreli bir ferahlama yaratır. Kalkınma hızı 1990 yılında normalin üzerinde gerçekleşir.

1991 bu kısa vadeli politikaların limitine ulaşıldığı yıldır. TL'nin reel anlamda daha fazla değer kazanması dış dengeyi etkilemeye başlamış, devalüasyon beklentileri artmıştır. Bu, faizler üzerinde artırıcı bir etki yapar.

İç borç faizleri yeni borçlanmayla ödenince faizler daha da yükseklerle çekilir. Reel faizlerdeki bu artış kalkınma hızını düşürür. Sonuçta, 1991 yılında kişi başına düşen milli gelir azalmıştır.

Gelinen nokta şöyle özetlenebilir:

Döviz dengesi ve iç borç zorunluluğu yüksek faiz gerektirmektedir. Yüksek faiz ise, kalkınma hızını düşük tutacak, tasarrufları sınırlı kılacak, neticede iç borçlanma daha da güçleşecek, faizler daha da yükselecektir.

Bu, devam ettirilmesi imkanı olmayan bir dinamiktir. İki şekilde durdurulabilir.

Birincisinde, Güney Amerika ülkelerinde olduğu gibi para arzını artırarak çok yüksek bir enflasyon yaratılır. Bu, piyasaya sürülmüş olan tahvil ve bonoların reel değerini bir anda düşürecektir. Hazinesin borç yükü idare edilebilecek bir düzeye iner.

Diğer çözüm ciddi bir istikrar politikasıdır.

II. İlk 100 Günün Katkıları

Yapılanlar başlıca üç başlık altında özetlenebilir.

1. Hazine borçlanmasına geçici olarak bir azaltma getirilerek faizlerin aşağı çekilmesi amaçlanmıştır.

2. Disponibilite gibi oranlarla oynayıp, bankaların ellerinde daha uzun vadeli kamu kağıdı tutmaları sağlanmıştır.

3. KİT ürünlerine yüklü bir zamdan sonra, bu ürünlerin fiyatları düşük tutularak, enflasyon düşüyor görüntüsü verilmeye çalışılmıştır.

Bu tedbirlerin kamu iç borç sorununa, KİT'lerdeki verimsizliğe ve yüksek faizlere uzun vadeli bir çözüm oluşturmayacağını tahmin etmek güç değildir. Son yüz günün politikaları daha çok bir zaman kazanma amacına yönelik olmuştur.

Nitekim bu kısa vadeli tedbirlerin fazla etkili olmayacağını ilk belirtisini, bu günlerde yeniden yükselmeye başlayan faizlerde görüyoruz.

Bu politikadaki ikinci geri adım, gelecek aylarda KİT ürünleri fiyatlarında görülecektir. Şu an için yönetim fiyatlara zam yapmamaya çalışmaktadır. Şubat ve Mart ayları enflasyon oranlarının çok yüksek çıkmamasının bir nedeni de budur. Aralık ve Ocak ayındaki zamlardan sonra KİT fiyatları sabit tutulmaya çalışılmıştır.

Elbette özel kesim fiyatlarının % 7 gibi arttığı bir ortamda kamu fiyat artışlarını %1 veya %2 ile sınırlamak ancak kısa bir süre devam edecektir. KİT fiyatlarına zamlar uzun süre geciktirilemez. Bu yeni bir enflasyonist baskı başlatacaktır.

KİT fiyatlarıyla buna benzer oynamalar daha önce, 1980'lerde de yaşanmış, ama sonra kamu ürünlerine yapılması gereken zamların geciktirilmesinin iyi bir fikir olmadığı anlaşılmıştı. Aynı deneyden yeni yöneticilerin geçmesini de beklemek gerekecektir.

III. Sonuç

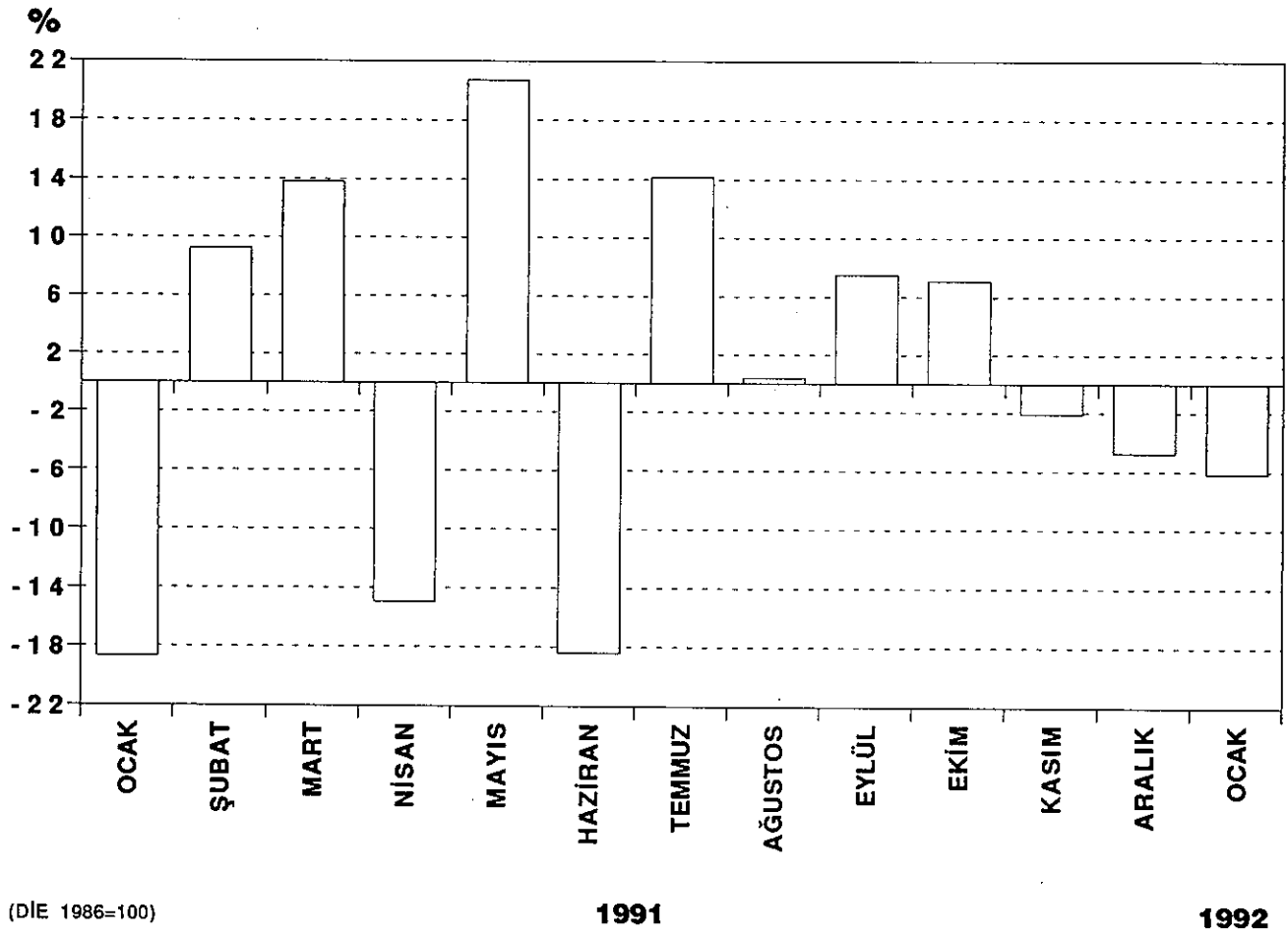
Ŗimdiki yönetimi iyi niyetli olarak görüyoruz. Yönetim bazı konularda çok dikkatli de davranmıŖtır. Nitekim, yeni bir hükümet seçmenlere hoŖ görünmek için devlet harcamalarını tehlikeli bir Ŗekilde artırabilirdi. Bundan sakınılmıŖtır.

Ekonomideki dengeleri yerine oturtmak için gerekli tedbirlerin Ŗu ana kadar alınmamıŖ olmalarını görmekle birlikte, toplumun da bu eŖit tedbirlerin maliyetine, henüz, fazla hazır olmadığı ortadadır. İlk yüz günü yorumlarken bunu da unutmamak gerekir.

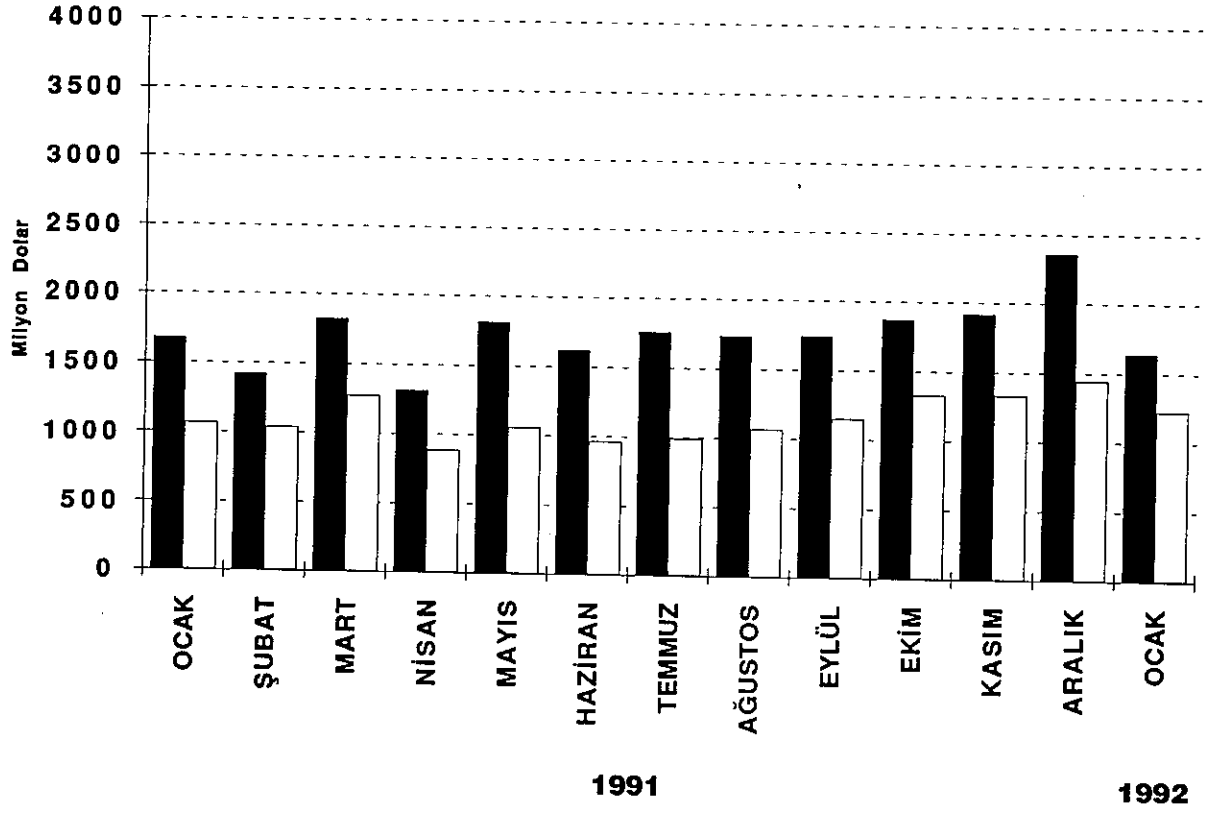
EKONOMİK GÖSTERGELER

AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ

(BİR ÖNCEKİ AYA GÖRE YÜZDE DEĞİŞİM)

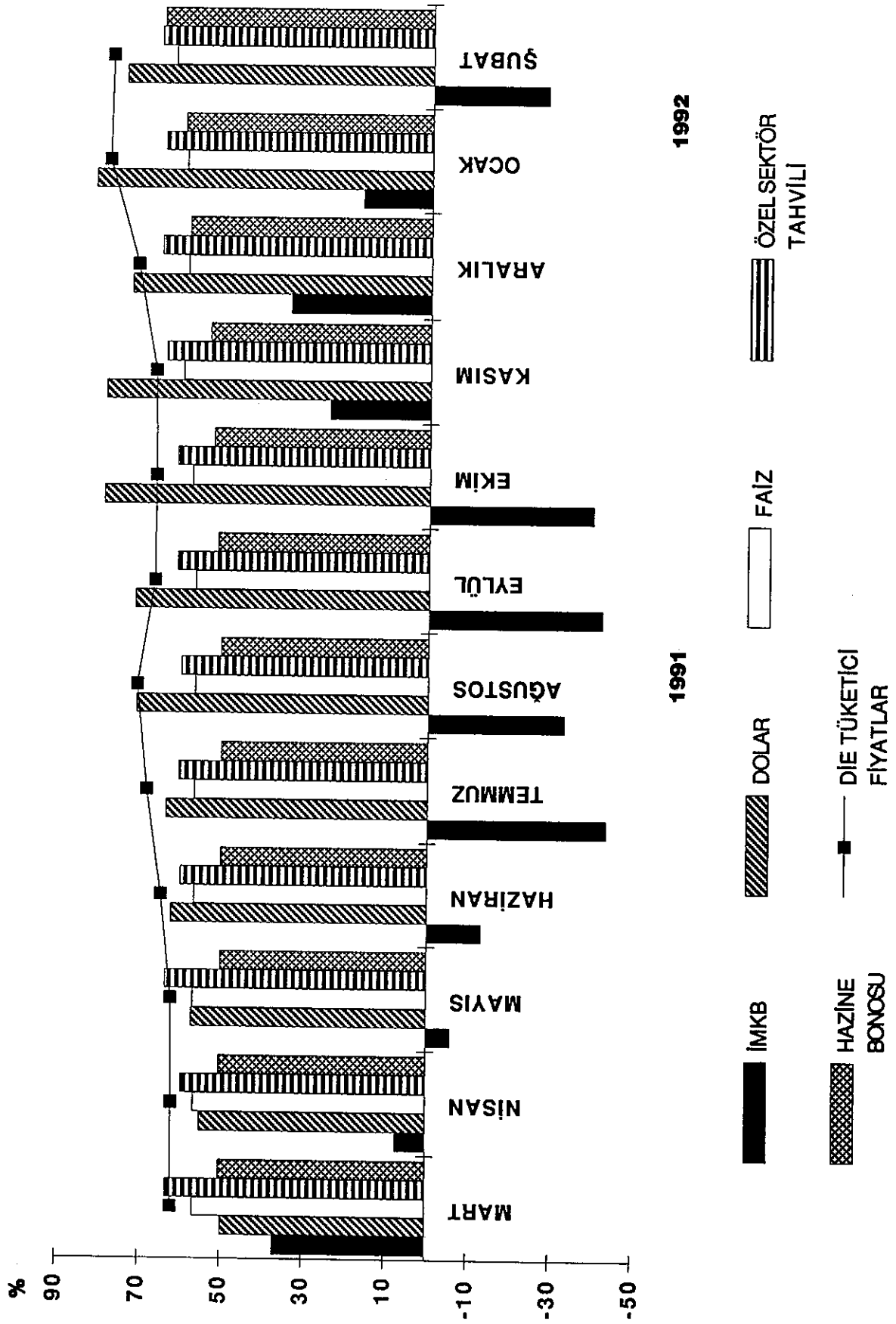

DIŞ TİCARET

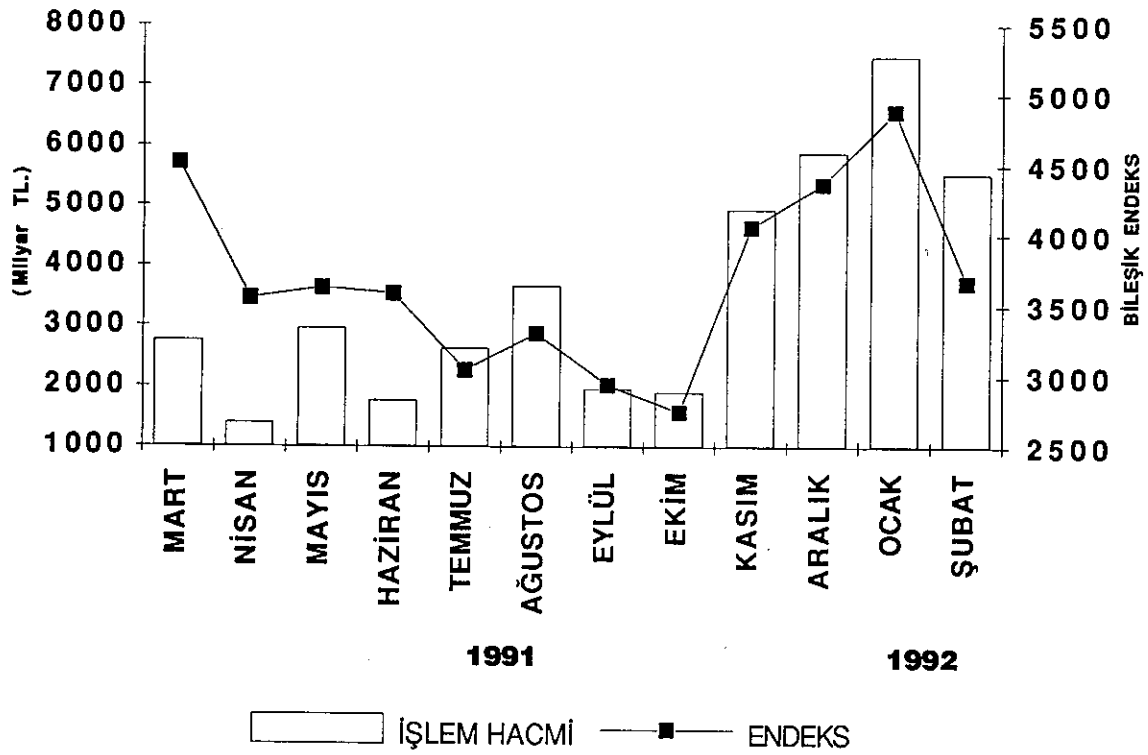

■ İTHALAT □ İHRACAT

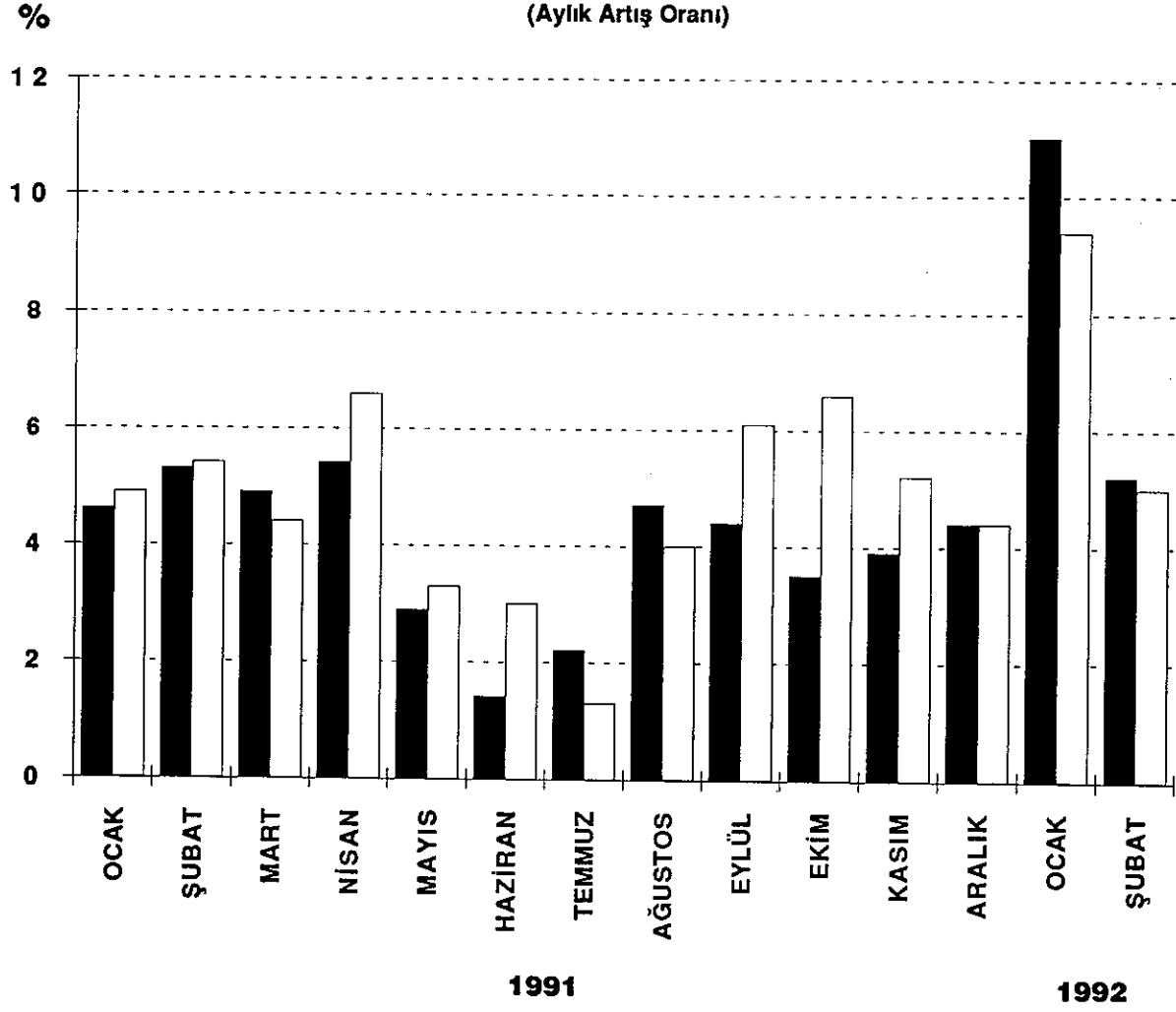
ÇEŞİTLİ YATIRIM ARAÇLARININ 12 AYLIK GETİRİLERİN GELİŞİMİ

İMKB ENDEKSİ VE İŞLEM HACMİ

FİYAT ENDEKSLERİ (Aylık Artış Oranı)

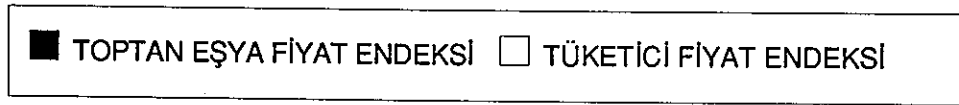
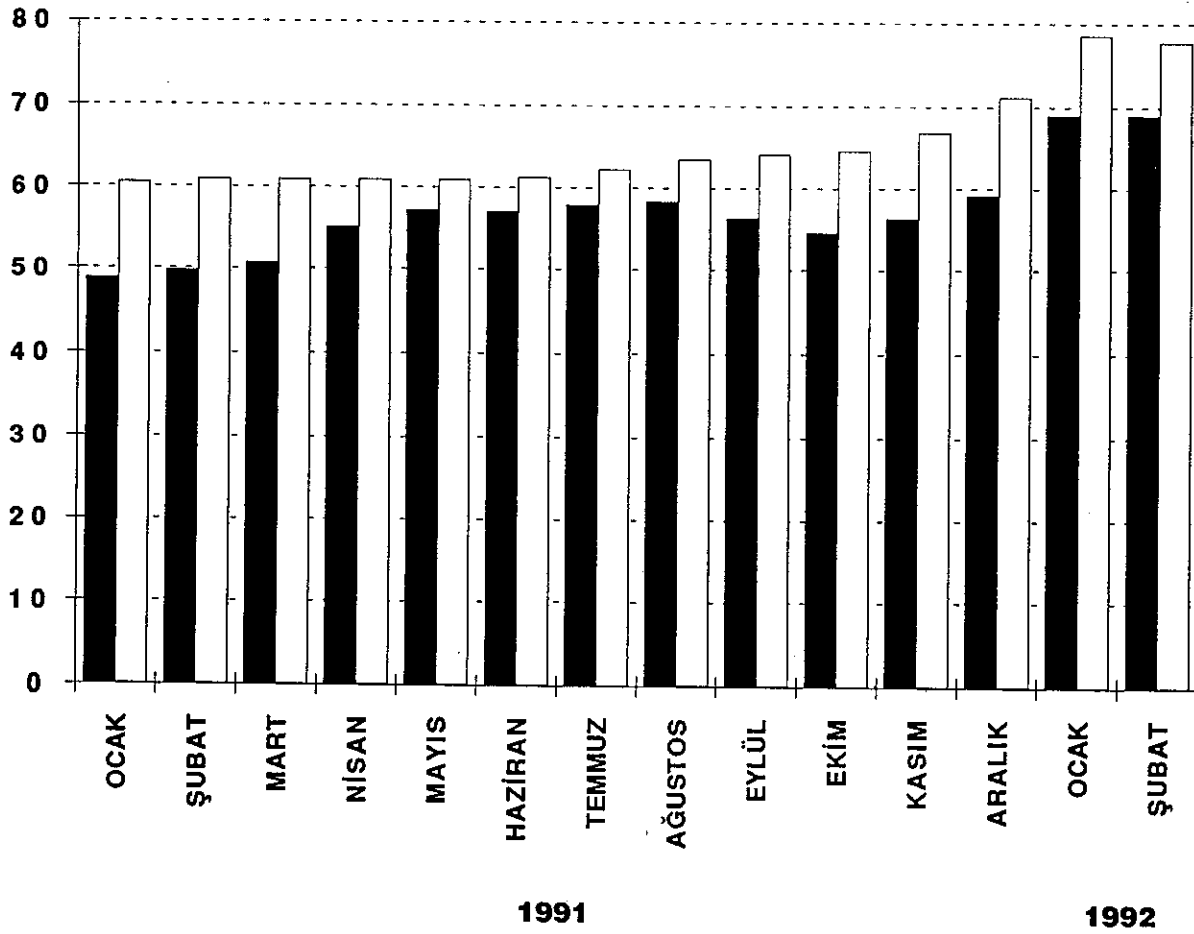

TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ
 TÜKETİCİ FİYAT ENDEKSİ

(DİE, 1987=100)

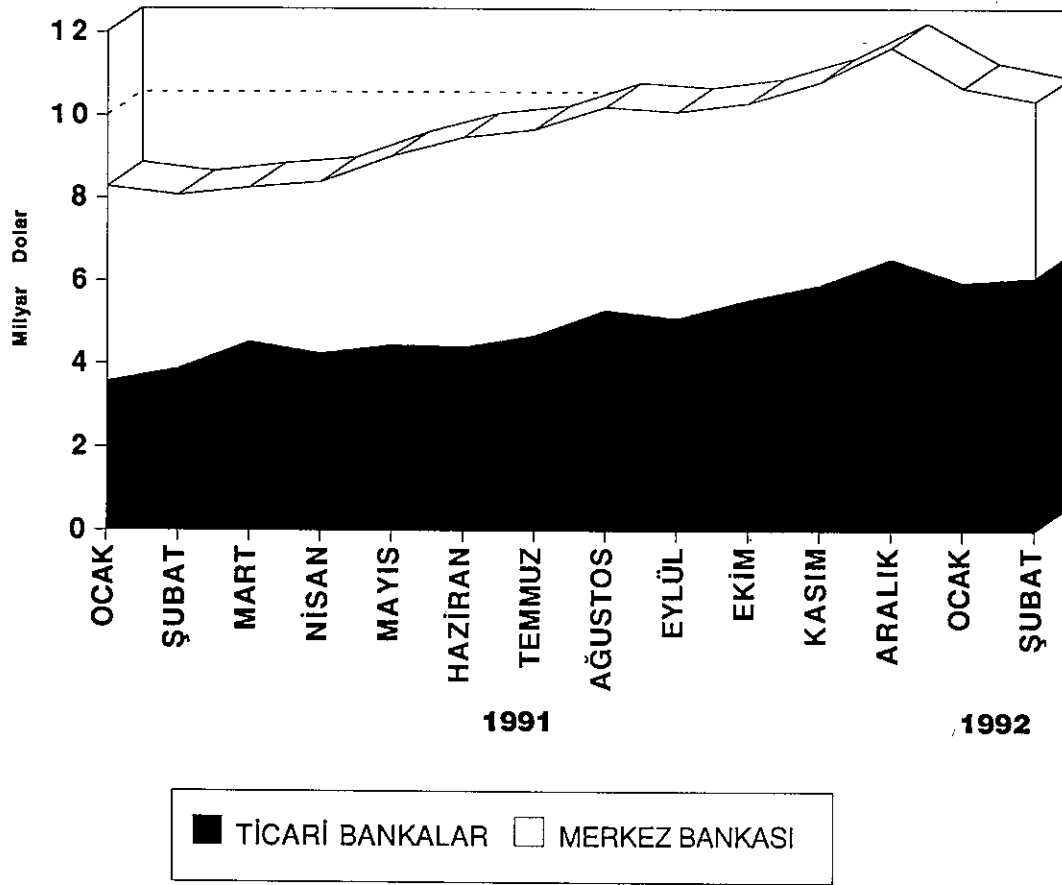
FİYAT ENDEKSLERİ

(12 Aylık Artışlar)

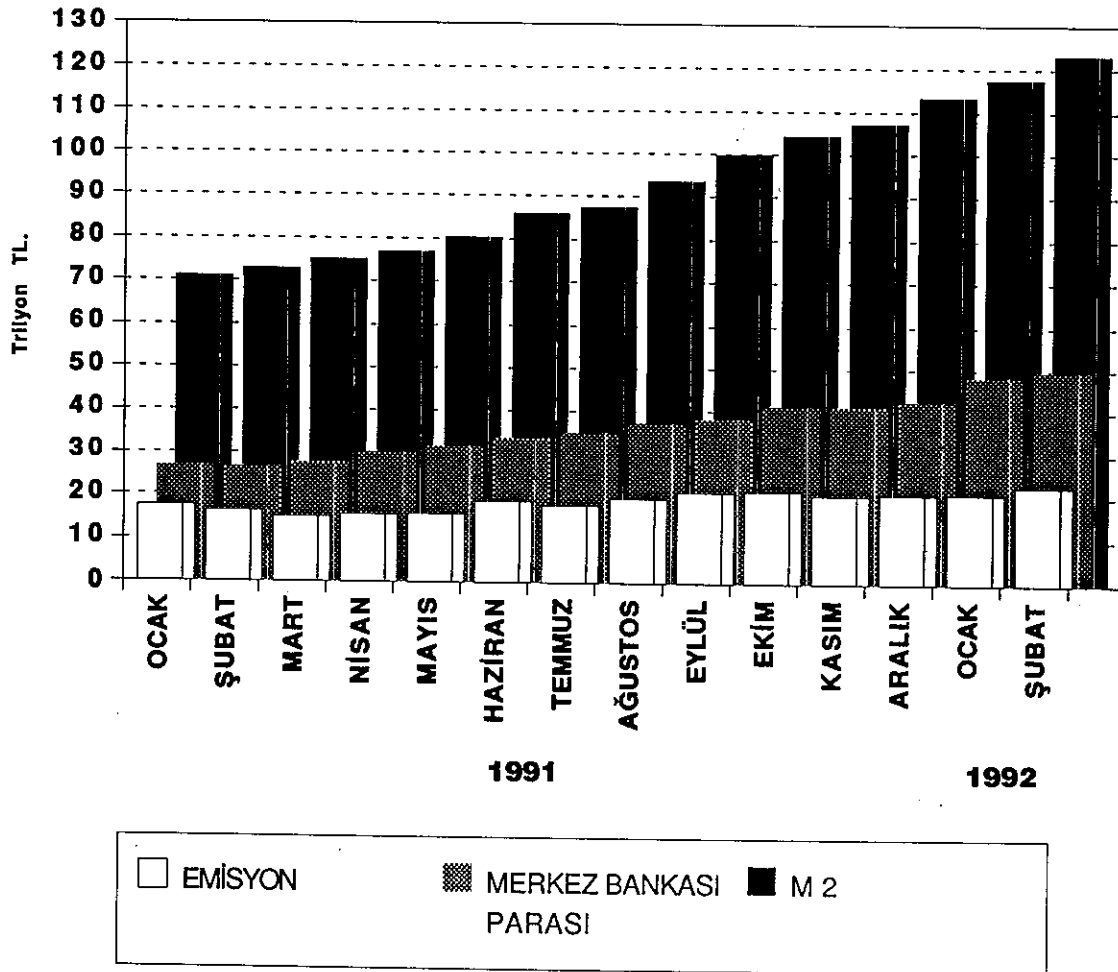

(DİE, 1987=100)

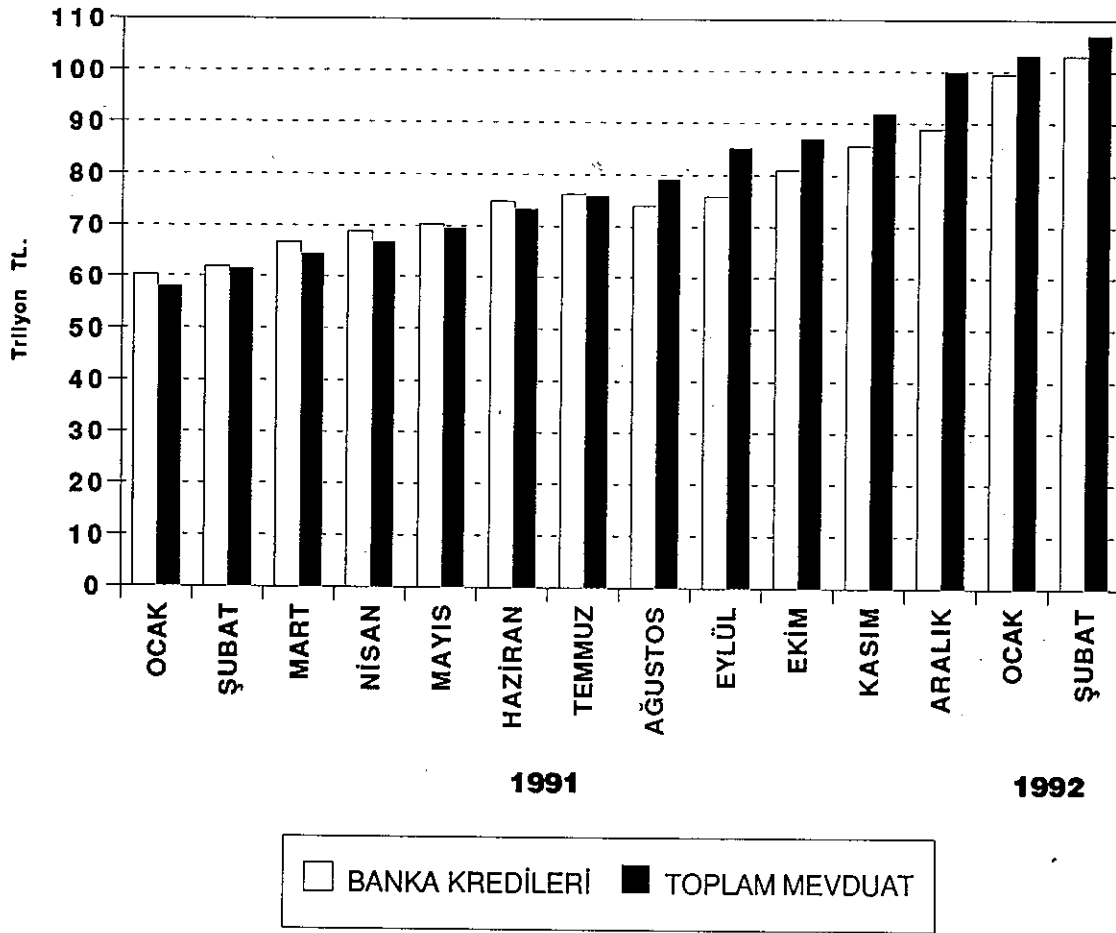
DÖVİZ REZERVLERİ

PARASAL BÜYÜKLÜKLER

TOPLAM MEVDUAT VE BANKA KREDİLERİ

KONSOLİDE BÜTÇE GELİR VE GİDERLERİ

